

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Lea Lipovšek

Sodelovanje EU in ZDA na področju varnosti po koncu hladne vojne

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Lea Lipovšek

Mentor: red. prof. dr. Anton Grizold

Sodelovanje EU in ZDA na področju varnosti po koncu hladne vojne

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Zahvala

*Za strokovno pomoč in vodenje pri izdelavi diplomskega dela se iskreno zahvaljujem mentorju
red. prof. dr. Antonu Grizoldu ter asistentu Roku Zupančiču.*

*Zahvaljujem se mami Neni in očetu Mikiju za vso podporo in ljubečo potrpežljivost ter babici
Mariji za neomajno vero vame.*

Obdobje mojega študija so neponovljivo zaznamovale:

Indira,

Katja,

Kira,

Maja K.,

Maja L.,

Maruša in

Nina

– v konceptu badgerstva.

Posebno zahvalo pa si nedvomno zaslužijo:

Bojana,

Rydel,

moj edinstveni Sašo,

Sebastjan

in Sergej,

ki mi brezpogojno stojijo ob strani.

Sodelovanje EU in ZDA na področju varnosti po koncu hladne vojne

Cilj te diplomske naloge je analizirati varnostno sodelovanje Evropske unije in Združenih držav Amerike na področju boja proti terorizmu, širjenju orožja za množično uničenje in mednarodnega organiziranega kriminala po koncu hladne vojne. Evropska unija in Združene države Amerike so videne ko nosilke vrednot zahodnega sveta, njihovi viri in zmožnosti pa so nujni za učinkoviti boj proti obravnavanim trem grožnjam. Za razumevanje njihovega delovanja v transatlantski skupnosti je treba razumeti posamezna institucionalna okvirja tako Evropske unije kot Združenih držav Amerike za soočanje z obravnavanimi grožnjami. Varnostno sodelovanje med njimi pa diplomsko delo prouči skozi dokumente, sprejete na skupnih vrhunskih zasedanjih Evropske unije in Združenih držav Amerike, ki so po hladni vojni postali institucionalizirana praksa. Evropska unija in Združene države Amerike se zavedajo, da je soočanje z današnjimi kompleksnimi varnostnimi izzivi mogoče le skozi učinkovito sodelovanje.

Ključne besede: Evropska unija, Združene države Amerike, varnost, orožje za množično uničenje, terorizem, mednarodni organizirani kriminal, sodelovanje.

Cooperation of EU and USA in the field of security after the Cold War

The objective of this final thesis is to analyse security cooperation of European Union and United States of America in the field of fighting terrorism, proliferation of weapons of mass destruction and international organized crime after the end of Cold War. European Union and United States of America are seen as the pillars of the Western world values and their resources and capabilities are crucial for efficiently combating the analysed three threats. For understanding their actions in the transatlantic community, it is necessary to understand their respective institutional frameworks for confronting these threats. Security cooperation between them is then studied through final documents of EU-US Summit meetings that became an institutionalized practice after the Cold War. European Union and United States of America are aware that tackling today's complex security challenges is possible only through efficient cooperation.

Key words: European Union, United States of America, security, weapons of mass destruction, terrorism, international organized crime, cooperation.

KAZALO

SEZNAM KRATIC	7
1 UVOD	10
1.1 Predmet proučevanja	10
1.2 Hipoteze	11
1.3 Cilji proučevanja	11
1.4 Relevantnost	11
1.5 Metodološki pristop	12
1.6 Struktura diplomskega dela	12
1.7 Omejitve raziskovanja	13
2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	14
2.1 Varnost	14
2.1.1 Nacionalna varnost	15
2.1.2 Mednarodna varnost	16
2.2 Terorizem	17
2.3 Mednarodni organizirani kriminal	18
2.4 Orožje za množično uničenje	19
2.5 Sodelovanje EU in ZDA na področju varnosti	21
3 SODELOVANJE EVROPSKE UNIJE IN ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE NA PODROČJU VARNOSTI MED IN PO HLADNI VOJNI	22
3.1 Pregled sodelovanja med hladno vojno	22
3.2 Evropski okvir	26
3.2.1 Današnje evropsko varnostno okolje	27
3.2.1.1 Evropska varnostna strategija	28
3.2.1.2 Orožje za množično uničenje	29
3.2.1.3 Terorizem	30
3.2.1.4 Mednarodni organizirani kriminal	32
3.2.2 Sklep: Evropski okvir	34
3.3 Ameriški okvir	36
3.3.1 Današnje varnostno okolje ZDA	37
3.3.1.1 Nacionalnovarnostni sistem ZDA	37
3.3.1.2 Orožje za množično uničenje	40
3.3.1.3 Terorizem	41
3.3.1.4 Mednarodni organizirani kriminal	42
3.3.2 Sklep: Ameriški okvir	42
3.4 Sodelovanje EU in ZDA po koncu hladne vojne	44
3.4.1 Transatlantska deklaracija	45
3.4.2 Nova transatlantska agenda	46

3.4.3 Skupni akcijski načrt	47
3.4.4 Periodično sodelovanje	49
3.4.4.1 Orožje za množično uničenje	50
3.4.4.2 Mednarodni organizirani kriminal	61
3.4.4.3 Terorizem	68
3.4.5 Sklep: Sodelovanje EU in ZDA po koncu hladne vojne	74
4 ZAKLJUČEK	77
LITERATURA:	83

SEZNAM KRATIC

- ABMT** Pogodba o protibalističnih izstrelkih
(*ang. Anti-Ballistic Missile Treaty – ABMT*)
- BTWC** Konvencija o biološkem in toksičnem orožju
(*ang. Biological and Toxin Weapons Convention – BTWC*)
- BWC** Konvencija o biološkem orožju
(*ang. Biological Weapons Convention – BWC*)
- CBRN** kemični, biološki, radiološki in jedrski material
(*ang. chemical, biological, radiological and nuclear material – CBRN*)
- CBWC** Konvencija o kemičnem in biološkem orožju
(*ang. Chemical and Biological Weapons Convention – CBWC*)
- CPPNM** Konvencija o fizični zaščiti jedrskega materiala
(*ang. Convention on the Physical Protection of Nuclear Material – CPPNM*)
- CSI** Iniciativa za varnost zabojnikov
(*ang. Container Security Initiative – CSI*)
- CTBT** Sporazum o celoviti prepovedi jedrskih poskusov
(*ang. Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty – CTBT*)
- CWC** Konvencija o kemičnem orožju
(*ang. Chemical Weapons Convention – CWC*)
- DPRK** Demokratična ljudska republika Koreja
(*ang. Democratic People's Republic of Korea – DPRK*)
- EPC** Evropsko politično sodelovanje
(*ang. European Political Cooperation – EPC*)
- ES** Evropska skupnost
- ESPJ** Evropska skupnost za premog in jeklo
- EU** Evropska unija
(*ang. European Union – EU*)
- EVOP** Evropska varnostna in obrambna politika
- EVS** Evropska varnostna strategija
- FATF** Namenske sile za finančno akcijo
(*ang. Financial Action Task Force – FATF*)

- FCMT** Pogodba o zmanjšanju fizijskega materiala
(*ang. Fissile Material Cut-off Treaty – FCMT*)
- GICNT** Globalna iniciativa za boj proti jedrskemu terorizmu
(*ang. Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism – GICNT*)
- GS OZN** Generalna skupščina Organizacije združenih narodov
- GTRI** Iniciativa za zmanjšanje globalnih groženj
(*ang. Global Threat Reduction Initiative – GTRI*)
- HLCG** Kontaktna skupina visokega nivoja
(*ang. High Level Contact Group – HLCG*)
- IAEA** Mednarodna agencija za jedrsko energijo
(*ang. International Atomic Energy Agency – IAEA*)
- IFS** Instrument za stabilnost
(*ang. Instrument for Stability – IFS*)
- INSC** Instrument za sodelovanje pri jedrski varnosti
(*ang. Instrument for Nuclear Safety Cooperation – INSC*)
- IPA** Instrument za predvstopno pomoč
(*ang. Instrument for Pre-Accession Assistance – IPA*)
- KEDO** Organizacija Korejskega polotoka za energetske razvoj
(*ang. Korean Peninsula Energy Development Organization – KEDO*)
- KVSE** Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi
- MNEPR** Multilateralni jedrski in okoljski program v Ruski federaciji
(*ang. Multilateral Nuclear and Environmental Programme in the Russian Federation – MNEPR*)
- NATO** Organizacija severnoatlantskega sporazuma
(*ang. North Atlantic Treaty Organization – NATO*)
- NPT** Pogodba o neširjenju jedrskega orožja
(*ang. Non-Proliferation Treaty – NPT*)
- NSG** Skupina jedrskih dobaviteljev
(*ang. Nuclear Suppliers Group – NSG*)
- NTA** Nova transatlantska agenda
(*ang. New Transatlantic Agenda – NTA*)
- OMU** Orožje za množično uničenje

- OVSE** Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
- OZN** Organizacija združenih narodov
- PSI** Varnostna pobuda proti širjenju orožja za množično uničenje
(*ang. Proliferation Security Initiative – PSI*)
- PVK** Politični in varnostni komite
- START** Pogodba o zmanjšanju strateške oborožitve
(*ang. Strategic Arms Reductions Treaty – START*)
- STOP** Strategija za naslavljanje organiziranega piratstva
(*ang. Strategy Targeting Organized Piracy – STOP*)
- SZ** Sovjetska zveza
- SZVP** Skupna zunanja in varnostna politika
- VS OZN** Varnostni svet Organizacije združenih narodov
- WADA** Svetovna protidopinška agencija
(*ang. World Anti-Doping Agency – WADA*)
- ZDA** Združene države Amerike
- ZEU** Zahodnoevropska unija

1 UVOD

Prejšnje stoletje se končalo z drastičnimi premiki na varnostnem področju. Grožnja komunizma ni več predstavljala elementa združitve za zahodni svet, Združene države Amerike (ZDA) in Evropska unija (EU) so bile soočene z naraščajočim številom držav, ki so si predvsem želele svojega ozemlja, avtonomije in ne nazadnje tudi napredka proti zahodnemu svetu. Odsotnost enotnega, predvidljivega vira ogroženosti in razpad Sovjetske zveze (SZ), Varšavskega pakta, Češkoslovaške ter Jugoslavije pa so grožnjam varnosti dali popolnoma novo identiteto. Prilagoditi se je bilo treba varnostnim izzivom, ki so postali večplastni in decentralizirani, a obenem medsebojno povezani. Obenem pa se je dogajala znatna krepitev EU kot nove gospodarske kot tudi varnostne velesile. Tako EU kot ZDA so se zavedle, da kompleksnejši značaj varnostnih groženj pomeni tudi bolj kompleksne oblike reševanja letih, ki so mogoče le z mednarodnim sodelovanjem.

EU in ZDA so postale partnerice na varnostnem področju in njuni skupni cilji so zajeli spodbujanje miru, stabilnosti, demokracije in razvoja po svetu, kar bo doseženo tudi skozi sodelovanje na področju boja proti terorizmu, orožju za množično uničenje (OMU) in mednarodnemu organiziranemu kriminalu. Začetek krepitve sodelovanja lahko vidimo že leta 1990 s podpisom Transatlantske deklaracije.

1.1 Predmet proučevanja

Predmet analize diplomskega dela je proučiti sodelovanje EU in ZDA na področju varnosti po koncu hladne vojne. Na podlagi te analize bo moč ugotoviti, kako so EU in ZDA sodelovale pri odgovoru na nove varnostne izzive. V analizi sodelovanja ne bom zajela vseh področij varnosti, na katerih so EU in ZDA sodelovale, temveč se bom omejila na tri področja: OMU, terorizem in mednarodni organizirani kriminal.

1.2 Hipoteze

V diplomskem delu sem si zastavila naslednji hipotezi:

- 1) Zagotavljanje varnosti evroatlantskega območja (boj proti terorizmu, OMU in mednarodnemu organiziranemu kriminalu) je pomembna prvina varnostnih strategij obeh entitet.
- 2) Sodelovanje EU in ZDA na področju boja proti terorizmu, OMU in mednarodnemu organiziranemu kriminalu se je po koncu hladne vojne okrepilo in se še krepi.

1.3 Cilji proučevanja

Glavni cilj diplomskega dela je analizirati varnostno sodelovanje EU in ZDA na področju boja proti terorizmu, širjenju OMU in mednarodnega organiziranega kriminala ter ovrednotiti rezultate sodelovanja. Delo bo imelo več vsebinskih ciljev, in sicer:

- 1) pojasnjevanje pomena in razumevanja obravnavanih področij za EU in ZDA;
- 2) analiziranje sodelovanja EU in ZDA po koncu hladne vojne;
- 3) povzetek sodelovanja EU in ZDA ter oblikovanje predvidevanj za prihodnost.

Diplomsko delo odpira tudi vprašanje, ali so EU in ZDA na področju varnosti enakovredni akterji.

1.4 Relevantnost

EU in ZDA se zavzemajo za skupne vrednote demokracije, miru in gospodarske uspešnosti, za katere se je izkazalo, da so dosegljive le s tesnim in doslednim sodelovanjem mednarodne skupnosti. EU in ZDA vidim kot gonilne sile tega sodelovanja in tako lahko opredelim tri razloge, zakaj je analiza njihovega sodelovanja relevantna:

- 1) *pomembnost sodelovanja v mednarodnih odnosih*: za obdobje po koncu hladne vojne je značilno večje sodelovanje med subjekti mednarodnih odnosov na področju varnosti, saj se ti le tako lahko uspešno zoperstavljajo sodobnim grožnjam varnosti. EU in ZDA so sodelovanju zavezane že vrsto let, kljub temu pa pogosto prihaja do težav pri doseganju skupnih ciljev – in prav zato je tovrstna analiza potrebna.

2) *strateški*: varnostne strategije EU in ZDA opredeljujejo boj proti terorizmu, OMU in mednarodnemu organiziranemu kriminalu kot pomembne, celo strateške naloge, ki prispevajo k globalnemu miru, varnosti in stabilnosti. Posledično je njihovo poznavanje za subjekte mednarodnih odnosov pomembno.

3) *povečana navzočnost groženj terorizma, širjenja OMU ter mednarodnega organiziranega kriminala*: zaradi pospešenega razvoja tehnologij in komunikacij so grožnje terorizma, širjenje OMU in mednarodnega organiziranega kriminala vse bolj navzoče, saj je njihova izvedba olajšana.

1.5 Metodološki pristop

Za doseganje zastavljenih ciljev in verifikacijo hipotez diplomskega dela bom uporabila dve različni znanstveni metodi, njuna izbira pa bo prilagojena predmetu in namenu raziskovanja. Metodo analize primarnih virov bom uporabila za proučevanje sklepnih dokumentov srečanj EU in ZDA na najvišji politični ravni. Omogočila mi bo vpogled v formalno sodelovanje EU in ZDA, načrtovane aktivnosti in njihove cilje. Analizo primarnih virov bom uporabila tudi za proučevanje posameznih strategij EU in ZDA za boj proti terorizmu, OMU in mednarodnemu organiziranemu kriminalu ter drugih relevantnih dokumentov. Uporabljena metoda bo omogočila razumevanje izhodišč za sodelovanje med EU in ZDA na obravnavanih področjih.

Analiza sekundarnih virov (relevantni domači in tuji viri, verodostojne strani relevantnih mednarodnih institucij, zborniki, strokovne revije in članki) bo omogočila poglobljen vpogled v sodelovanje EU in ZDA na področju boja proti terorizmu, širjenju OMU in mednarodnemu organiziranemu kriminalu.

1.6 Struktura diplomskega dela

Diplomsko delo je razdeljeno na štiri dele. Začetni uvodni del predstavlja predmet proučevanja, hipoteze, ki jih diplomsko delo preverja, ter metodološki pristop, ki je uporabljen za raziskovanje. Nadalje so predstavljeni cilji proučevanja, pomembna dela uvoda pa sta tudi obrazložitev relevantnosti diplomske naloge ter predstavitev njenih omejitev raziskovanja.

Drugi del je namenjen opredelitvi temeljnih pojmov. Poglavje tako predstavi in obrazloži koncepte, ki so ključni za razumevanje pričujočega diplomskega dela: varnost, mednarodno varnost, terorizem, mednarodni organizirani kriminal, OMU ter sodelovanje EU in ZDA na področju varnosti.

Tretji del diplomskega dela je obenem tudi njegovo jedro, ki predstavlja osrednje besedilo oziroma analizo predmeta proučevanja. Razdeljen je na več poglavij in podpoglavij, ki povezujejo posamezna področja proučevanja in omogočajo razumevanje osrednje teme pričujočega diplomskega dela. Bistveno vprašanje naloge je sodelovanje ZDA in EU na področju boja proti terorizmu, širjenju OMU ter mednarodnemu organiziranemu kriminalu v novem varnostnem okolju po koncu hladne vojne.

Četrty in zadnji del strne diplomsko delo. Podaja zaključek, ki verificira in preverja hipoteze, predstavljene na začetku dela, in poda sintezo naloge. Nazadnje pa četrti del vsebuje tudi moje razmišljanje o napisanem ter o prihodnosti varnostnega sodelovanja med EU in ZDA.

1.7 Omejitve raziskovanja

Sodelovanje EU in ZDA na področju varnosti je širok in večplasten koncept, ki zajema tako klasične vojaške izzive, kot so razoroževanje in regionalni izzivi (*hard security*), kot tudi grožnje t.i. mehki varnosti (*soft security*), kot sta na primer okoljska varnost in boj proti nalezljivim boleznim. Zaradi časovnih in prostorskih omejitev v diplomskem delu ne bom mogla zajeti vseh področij varnostnega sodelovanja EU in ZDA in se bom omejila na že naštetih tri elemente: terorizem, OMU in mednarodni organizirani kriminal.

Izpostaviti se mi zdi pomembno tudi, da v nalogi zaradi navedenih omejitev ne bom analizirala varnostnega sodelovanja EU in ZDA v okviru Organizacije severnoatlantskega sporazuma (Nato), kot tudi bilateralnega sodelovanja vsakega od proučevanih akterjev z Natom. Za celostno razumevanje sodelovanja v boju proti obravnavanim dejavnikom je ta analiza pomembna, lahko rečem celo ključna.

2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

Za razumevanje predmeta proučevanja je potrebno opredeliti tako pojem varnosti kot bolj specifično mednarodne varnosti. Pojma sta po mojem mnenju tesno povezana tudi z grožnjami mednarodni varnosti, ki so se po hladni vojni spremenile, njihovi viri pa so vse bolj razpršeni, ter varnostno dilemo, ki s sodelovanjem držav dobiva nove dimenzije. Poglavje opredeli vsakega od elementov analize, torej terorizem, OMU in mednarodni organizirani kriminal ter zaključi z definicijo sodelovanja EU in ZDA na področju varnosti.

2.1 Varnost

Varnost pomeni položaj, v katerem je zagotovljen uravnotežen fizični, duševni, duhovni in gmotni obstoj posameznika in družbene skupnosti v odnosu do drugih posameznikov, družbenih skupnosti in države. Pojem se tako kot notranja in zunanja varnost nanaša na družbo in državo v celoti (nacionalna varnost), medtem ko se mednarodna varnost nanaša na odnos do mednarodne skupnosti (Grizold 1999a, 23-4).

V času hladne vojne sta obstajali dve šoli, ki sta se ukvarjali z varnostjo. Realisti so varnostno problematiko zožili na koncept moči, medtem ko so jo idealisti usmerili na koncept miru. Tako je varnost obstajala kot predvsem vojaško-politični problem. Od začetka osemdesetih let pa se začnejo pojavljati pristopi, ki varnost označujejo kot stanje in dejavnost, ki se izraža ne samo na vojaškem, ampak tudi na gospodarskem, okoljskem, socialnem, političnem, humanitarnem, zdravstvenem in kulturnem področju (Grizold 1999b, 17-30). Prezelj (2001, 131) pa poudari razumevanje varnosti v pozitivnem ali negativnem smislu. V negativnem smislu ogrožanje varnosti pomeni prisotnost škodljivih groženj, medtem ko, če je razumljena v pozitivnem smislu, grožnjo varnosti lahko predstavljajo vsi dejavniki, ki otežujejo delovanje in povezovanje družbenih mehanizmov in instrumentov za zagotavljanje varnosti.

2.1.1 Nacionalna varnost

Medtem ko pojem varnosti izhaja iz posameznika, družbene skupnosti in države, pa se pojem nacionalne varnosti ožje nanaša na državo v odnosu do svojih državljanov ter do drugih držav. Grizold, Tatalović in Cvrtila (1999, 9) podajo definicijo nacionalne varnosti:

Nacionalno varnost pojmuje kot stanje varnosti določenega naroda oziroma države, ki se izraža v okviru različnih dejanskih in možnih groženj, ki prihajajo iz »sovražnega« mednarodnega okolja. Sistem nacionalne varnosti predstavlja sintezo vseh podsistemov v družbi, ker zagotavlja temeljne pogoje za obstanek in razvoj družbe, kvaliteto življenja in zmanjšanje dovzetnosti družbe za ogrožanje.

Vojaška sila kot sredstvo prisile je najbolj pomembna prvina vojaško-obrambnih aktivnosti še od pričetka klasične delitve družbe. Najbolj pomembne posledice takega monopola na področju sistema nacionalne varnosti so danes strateški odnosi, ki temeljijo na sili, vojna organizacija kot glavni zastopnik obrambne aktivnosti države in vojaški način razmišljanja v državah in mednarodnih odnosih. Ostale prvine današnjega koncepta varnosti so družbeno-ekonomska, politična, socialna in ekološka.¹ Le-te so bile dolgo časa zapostavljene, vendar imajo po koncu hladne vojne vedno večji pomen. Posledično odnosi zahtevajo novo definicijo in razumevanje varnosti, ki bo dala enak pomen vsem njenim prvinam. Spremembe v definiciji in razumevanju pa nedvomno vključujejo spremembe vsebin varnostnih politik v smislu vse večje vloge nevojaških sredstev in mehanizmov v varnostnih aktivnostih (Tatalović, Grizold in Cvrtila 2008, 8-9).

Nacionalna varnost torej v sodobnih razmerah pomeni določeno stanje varnosti ter funkcionalno področje delovanja različnih institucij in družbe, usmerjeno v doseganje nacionalnih ciljev in interesov. Nacionalna varnost mora zagotoviti stanje, kjer bo zagotovljena svoboda države in družbe, ozemeljska celovitost in suverenost države v okvirih mednarodnih dogovorov, svobode in pravic posameznika, politična in socialna stabilnost družbe in države, stabilen gospodarski razvoj in funkcioniranje pravne države, javni red, osebna varnost državljanov in stabilni ekološki pogoji (Tatalović, Grizold in Cvrtila 2008, 22).

¹ Vojaška sposobnost se običajno nanaša na medsebojne odnose oboroženih sil države in na spoznanja o namerah drugih držav. Politična varnost je organizacijska stabilnost države, sistemi vladavine in ideologije, ki ji dajejo legitimnost. Gospodarska varnost se nanaša na vprašanja dostopnosti surovin, finančnih sredstev in trga za vzdrževanje blaginje in moči države. Socialna varnost obsega pogoje za razvoj jezika, kulture, religije in celotne nacionalne identitete, ekološka varnost pa predvideva ohranitev lokalnega in globalnega okolja kot sistema, na katerem temeljijo vse ostale človeške aktivnosti (Tatalović, Grizold in Cvrtila 2008, 9).

Povečano število dimenzij ogrožanja nacionalne varnosti izpostavi kompleksno grožnjo varnosti, ki predpostavlja močno povezanost posameznih dimenzij ogrožanja varnosti. Kompleksne krize se »namreč razvijejo kot rezultat ekstremne eskalacije ogrožanja varnosti v eni dimenziji, kar prispeva k eskalaciji groženj varnosti po drugih dimenzijah«. Tako oboroženi vojaški spopadi vplivajo na porast terorizma, kriminala, gospodarskih, okoljskih, političnih, identitetnih, informacijskih in drugih groženj varnosti. Po drugi strani pa lahko porast nevojaških groženj izzove oborožen konflikt (Prezelj 2002a, 626). V današnjem globaliziranem svetu pa so grožnje varnosti vedno bolj transnacionalne, za katere je značilno nezadržno širjenje prek meja, pretežno nevojaški značaj in nedržavni izvor nosilcev ogrožanja. Primeri transnacionalnih groženj so tako tihotapljenje orožja, mamil, nevarnih materialov, ilegalne migracije, prenašanje nalezljivih bolezni, informacijski terorizem, informacijski kriminal, onesnaževanje okolja ter naravne in antropogene nesreče (Prezelj 2002a, 632). Avtor pa opozori, da je transnacionalno širjenje ogrožanja varnosti velikokrat posledica predhodne grožnje varnosti na nacionalnem nivoju.

2.1.2 Mednarodna varnost

Sodobne transnacionalne grožnje varnosti vedno bolj izpostavljajo pomen mednarodne varnosti, ki po Grizoldu (1999b, 4) ni le seštevek posameznih nacionalnih varnosti, temveč koherentna celota norm, vrednot in ukrepov, ki se uresničujejo skozi skupno sprejete mednarodne instrumente in mehanizme, ki zagotavljajo eksistenco in razvoj vseh držav v mednarodnem sistemu. Ker v mednarodnem sistemu grožnje varnosti prihajajo od članic sistema, je mednarodna varnost zato notranji varnostni problem sistema držav in sveta kot celote in s tem kolektivna dobrina mednarodne globalne družbe in ne le dobrina posamezne države ali zvez držav (Grizold 2001a, 87). Kulturno-civilizacijski okvir obstoječih mednarodnih varnostnih instrumentov pa vsebuje dve pomembni normi, in sicer mednarodno prepoved vojne in poseganja v notranje zadeve držav (Grizold 1999b, 4).

Po Buzanu (1991, 22) se pojem mednarodne varnosti nanaša na systemske pogoje, ki vplivajo na načine, kako države vplivajo na večji ali manjši občutek varnosti druga pred drugo. Posamezne nacionalne varnosti so lahko razumljene le v odnosu druga do druge ter v vzorcih odnosov v sistemu kot celoti. Medsebojni odnos držav pa vsebuje problem varnostne

dileme. Le-ta predstavlja negotovo okolje mednarodnih odnosov, v katerem delujejo suverene države, temelji pa na predpostavki, da lahko države orožje, ki naj bi bilo namenjeno njihovi samoobrambi, uporabijo tudi za ogrožanje drugih držav. Booth in Wheeler (2008, 1-5) pa koncept varnostne dileme razširita tudi na nedržavne akterje. V razmišljanju o mednarodni skupnosti avtorja (2008, 171-2) opredelita razliko med *sodelovanjem* in *zaupanjem* ter med *izogibanjem* in *preseganjem* varnostne dileme. Učinkovito sodelovanje obsega podobne značilnosti kot zaupanje, kot je na primer določena stopnja predvidljivosti, vendar pa se zaupanje pojavi, ko odnos ne temelji več samo na racionalnem egoizmu s skupnimi bolj ali manj trajnimi interesi, temveč doseže spremenjeno in skupno identiteto. Razlikovanje med izogibanjem in preseganjem varnostne dileme pa temelji na dejstvu, da bo določena stopnja negotovosti vedno obstajala, vendar pa so njene škodljive posledice v mednarodni skupnosti lahko presežene. Avtorja trdita, da se varnostni dilemi ne da izogniti, vendar pa se jo lahko preseže z vzajemnim zaupanjem, ne le med voditelji držav, temveč med družbami. Tako tudi Prezelj (2001, 139) meni, da imajo »manjše in neudejanjene grožnje varnosti marsikdaj celo pozitivno vlogo v družbi«. Zunanja grožnja namreč lahko povečuje trdoživost in kohezivnost družbe, države ali skupine držav. Skupna zaznavanja groženj varnosti so tako velikokrat imela pomembno vlogo pri vzpostavitvi mednarodnih povezav, kot sta na primer Organizacija združenih narodov (OZN) in Nato.

2.2 Terorizem

Medsebojno zaupanje in preseganje varnostne dileme mednarodno skupnost povezuje v veliko bolj učinkovitega borca proti terorizmu in drugim transnacionalnim grožnjam. Terorizem temelji na fokusirani uporabi prekomernega nasilja s ciljem predvsem medijsko opozoriti na največkrat kak širši politično-ideološki boj. Ker demokratične družbe v svoji osnovi ne zatirajo različnih političnih in ideoloških gibanj, je terorizem na nek način njihova prirojena bolezen, ki izkorišča prednosti odprte družbe (Prezelj 2002a, 631). Oset pa v svojem diplomskem delu (2007, 17) prouči mnoge vire definicije terorizma in zaključi, da si večina definicij deli naslednje elemente: uporabo nelegitimne in nelegalne sile z vidika žrtve, državne in nedržavne akterje, asimetrične metode delovanja, politične, verske in kulturne motive, napade proti lahkim civilnim in pasivnim vojaškim tarčam ter dejanja, usmerjena v

nameren vpliv na javnost. Combs (v Rizman 2004, 618) pa fenomen oriše kot »sintezo vojne in gledališkega spektakla s političnim motivom, dramatiziranje najhujših oblik nasilja, ki se izvaja na nedolžnih žrtvah pred publiko v upanju, da se ustvari občutek strahu«. Vendar pa boj s terorizmom ne zahteva le izboljšanja varnostnih ukrepov, aretacij in uničenje terorističnih mrež, marveč vključuje tudi razumevanje sovraštva, ki ga posamezniki ali družbene skupine čutijo do določenih držav. Kot poglavitna vzroka Rizmanova (2004, 624) navede prepad med bogatimi in revnimi narodi ter pomanjkanje razumevanja med »krščanskim« Zahodom in »muslimanskim« Vzhodom.

Dimitrijević (2000, 99) terorizem opredeli na podlagi konstitutivnih elementov, in sicer 1) politične narave terorizma, kjer je prisoten boj za oblast in 2) uporabe fizičnega nasilja in grožnje z nadaljnjim nasiljem. Kot tretji element navede 3) ustvarjanje strahu pri nasprotniku in nadaljuje s 4) vplivom na širšo okolico in dejavnike zaokroži s 5) nenormalnostjo terorizma, saj ta dejanja niso v skladu z pravnimi normami.

Ameriški teoretik Walter Laqueur pa je mnenja, da časovno univerzalna definicija terorizma ni mogoča, saj je le-ta navadno opredeljen skozi »očala« aktualnih dogodkov ali dogajanja v eni državi. Tako lahko vidimo, da je sodobni terorizem večinoma pojmovan kot islamističen, medtem ko je bil na primer pred tridesetimi leti skrajno levičarski (Laqueur 2003, 235).

Terorizem je tehnika, ki jo lahko uporabijo različne skupine za različne cilje, posledično pa so tudi protiukrepi različni (Lutz in Lutz 2007, 303). Sederberg (v Lutz in Lutz 2007, 303) protiteroristične ukrepe razdeli v tri kategorije, preprečevanje, odgovarjanje in mednarodne ukrepe. Podobno se v navedene tri kategorije lahko razdelijo tudi ukrepi za boj proti OMU ter proti mednarodnemu organiziranemu kriminalu.

2.3 Mednarodni organizirani kriminal

Konvencija OZN proti transnacionalnemu organiziranemu kriminalu (2003) v drugem členu definira organizirano kriminalno združbo, ki se nanaša na strukturirano skupino treh ali več oseb, ki v daljšem časovnem obdobju deluje usklajeno z namenom storiti enega ali več hudih kriminalnih dejanj po tej konvenciji, za kar posredno ali neposredno pridobi finančne ali druge koristi.

Prav tako tudi Europol predstavi sedem indikatorjev za delovanje organizirane kriminalne skupine. Združba organiziranega kriminala ima 1) mednarodno dimenzijo, 2) strukturo skupine, 3) uporablja legitimne poslovne strukture, 4) je specializirana, 5) vplivna, za doseg svojih ciljev uporablja 6) nasilje in se za izogibanje odkritju in obtožbi poslužuje 7) protiukrepov (Poročilo o oceni grožnje organiziranega kriminala v EU 2006).²

Sposobnost transnacionalnega kriminala izogniti se mejnim kontrolam držav in zagotoviti nove načine ilegalnega transporta dobrin in oseb spodkopava osnovno funkcijo države zagotavljati nacionalno suverenost, imeti monopol na prisilo in skrbeti za splošno dobro državljanov (Giraldo in Trinkunas 2007, 350). Avtorja izpostavita tudi dejstvo, da ni vsako transnacionalno kriminalno dejanje storjeno s strani organizirane skupine, kot tudi organizirane kriminalne združbe ne delujejo transnacionalno. Kljub razlikovanju med pojmom pa se večina diskusij o transnacionalnem oziroma mednarodnem kriminalu osredotoča na kriminal organizacij, ki obstajajo z namenom dobička skozi nelegalne aktivnosti (Giraldo in Trinkunas 2007, 351). Moje diplomsko delo se prav tako osredotoča na tovrstne kriminalne aktivnosti.

2.4 Orožje za množično uničenje

Za razliko od mednarodnega organiziranega kriminala, za katerega so odgovorni predvsem nedržavni akterji, pa je OMU do nedavnega videno bolj kot domena držav. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja je bilo širjenje jedrskega orožja pogosto opisano kot problem 'N+1' držav. Izraz predstavlja idejo, da problem tovrstnega problema ni, da ena država poseduje jedrsko orožje, temveč da to posedovanje izzove domino efekt, saj druge države v reševanju varnostne dileme skušajo pridobiti OMU (Booth in Wheeler 2008, 123-4). V strahu pred tem učinkom je tako leta 1970 62 držav podpisalo Pogodbo o neširjenju jedrskega orožja (*Non-Proliferation Treaty – NPT*), leta 2006 pa je bilo pogodbenic že 187, podpisale pa je niso Indija, Pakistan, Izrael in Demokratična ljudska republika Koreja (*Democratic People's Republic of Korea – DPRK*). Norme in pravila v okviru NPT so bile namenjene nadzoru širjenja

² Poročilo protiukrepe skupin organiziranega kriminala razdeli v tri kategorije:

- 1) Izogibanje odkritju kriminalne aktivnosti s strani kazenskega pregona;
- 2) Izogibanje odkritju članov kriminalne organizacije s strani kazenskega pregona;
- 3) Izogibanje obtožbi in obsodbi članov kriminalne organizacije (Poročilo o oceni grožnje organiziranega kriminala v EU 2006).

jedrskega orožja, tako horizontalno kot vertikalno, pogodba pa je postala temelj za najobširnejši multilateralni obstoječi varnostni režim (Booth in Wheeler 2008, 124).³

Mnogi opazovalci so bili mnenja, da bo nevarnost OMU, tako kemičnega, kot biološkega, jedrskega in radiološkega orožja, s koncem hladne vojne zbledela, vendar pa to orožje še naprej predstavlja grožnjo svetu. Za nekatere države OMU predstavlja način za premagovanje inferiornosti glede konvencionalnega orožja v primerjavi z močnejšimi regionalnimi tekmeci ali ZDA in njenimi zaveznicami, služi pa tudi kot statusni simbol uspeha teh držav. OMU je zelo različno glede na njegovo dostopnost, smrtonosnost, uničevalni potencial in težavnost izdelave in uporabe, kar pa ga loči od konvencionalnega orožja, je njegov potencial povzročiti resnično katastrofalne stopnje uničenja (Wirtz 2007, 271). Strokovna mnenja glede vpliva OMU na svetovno politiko pa so deljena. Nekateri menijo, da jedrski arzenal pomaga odvrčati napad drugih držav in tako ustvarja situacijo, imenovano *krizna stabilnost*. V okviru tega prepričanja je OMU dejansko revolucionarno orožje, ki sili države k preprečevanju vojn in ne vojskovanju, mir pa je posledično logičen rezultat. Po drugi strani pa pesimisti trdijo, da človeška krhkost ter komunikacijske, birokratske in tehnološke napake lahko vodijo v nenamerno jedrsko vojno. Prav tako izpostavljajo možnost, da lahko vlade in vojske izpostavijo arzenale sabotaži, kraji ali nepazljivi uporabi. Kljub različnim stališčem pa se oboji strinjajo, da bi OMU v rokah nedržavnih akterjev ali celo posameznikov pomenilo globalno katastrofo, saj obstoječe strategije in zmožnosti ne naslavlajo uporabe OMU v teroristične namene (Wirtz 2007, 276-7).

Kljub temu, da se na prvi pogled terorizem, OMU in organizirani kriminal zdijo pojmi, ki se jih da opredeliti samostojno, pa se mi zdi pomembno izpostaviti možnost njihovega prepletanja. Zgoraj je že prikazana možnost grožnje, da se OMU, ki je sedaj v domeni nacionalnih držav, polastijo teroristične organizacije ali posamezniki. Prav tako pa Wagley (2006, 6) predstavi potencialno sovpadanje definicij organiziranega kriminala in terorizma. Skupine za oba namena namreč delujejo v strukturah decentraliziranih celic, njihove tarče so načeloma civilisti, njihove taktike pa vključujejo ugrabitve in preprodajo drog. Skupine organiziranega kriminala motivira finančni zaslužek, medtem ko imajo teroristi načeloma politične in

³ Horizontalni nadzor se nanaša na preprečevanje formiranja novih jedrskih sil, vertikalni nadzor pa pomeni prenehanje kopičenja zalog obstoječih jedrskih sil (Booth in Wheeler 2008, 124).

religiozne cilje. Vendar pa po drugi strani sredstva za financiranje terorizma vedno bolj izvirajo iz kriminalnih aktivnosti.

2.5 Sodelovanje EU in ZDA na področju varnosti

Mednarodna skupnost je bila po padcu berlinskega zidu soočena z vedno bolj številnimi in raznovrstnimi grožnjami varnosti, ki so, kot je v prejšnjem podpoglavju orisano, lahko tudi zelo prepletene. Ti novi nevojaški izzivi so postali veliko bolj številni kot vojaška nevarnost. Velik del novih izzivov je posledica oboroževalnega tekmovanja hladne vojne, kot na primer širjenje OMU, tihotapljenje biološkega in kemičnega orožja ter drugih sredstev za množično uničenje. Ostali novi izzivi varnosti pa so terorizem, množične migracije, etnični, verski in nacionalni konflikti, nespoštovanje človekovih pravic, ekološki problemi ter razkol med razvitim in nerazvitim svetom, ki so večinoma posledica spremenjenih odnosov v mednarodni skupnosti (Čehulić 2003, 33). Čehulićeva (2003, 42) v tem okviru vpelje tudi pojem *evroatlantizem*, ki ga razume kot »skupek vezi in odnosov med ZDA in državami zahodne Evrope, ki je najprej viden v institucionalizirani obliki njihovega vojaškega sodelovanja kot temelja evroatlantske skupnosti«.

Transatlantska deklaracija (1990) potrjuje zavedanje EU in ZDA o skupni odgovornosti, ne le do skupnih interesov, temveč do soočanja s transnacionalnimi izzivi, ki postavljajo pod vprašaj dobrobit vsega človeštva. Tako potrjuje njuno odločitev okrepiti partnerstvo za varovanje miru in spodbujanja mednarodne varnosti skozi sodelovanje z drugimi državami v boju proti agresiji, skozi prispevanje k reševanju konfliktov ter skozi krepitev vloge OZN in drugih mednarodnih organizacij. Še posebej sta se zavezali združitvi moči v boju proti terorizmu, preprodaji ilegalnih drog, mednarodnemu kriminalu, širjenju OMU ter pri varovanju okolja. Nova transatlantska agenda (*New Transatlantic Agenda - NTA*) (1995) zapiše, da je evropska varnost skupna strateška vizija EU in ZDA. V konstrukciji nove varnostne arhitekture starega kontinenta naj bi imele pomembno in komplementarno vlogo EU, Zahodnoevropska unija (ZEU), Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE), Nato pa ostaja osrednji steber transatlantske varnosti. Dokument opredeli varnostne cilje sodelovanja EU in ZDA: spodbujanje miru in stabilnosti, demokracije in razvoja po svetu, spodbujanje človekovih pravic, spodbujanje neširjenja OMU, boj proti mednarodnemu kriminalu, preprodaji drog in

terorizmu, reševanje izzivov migracij, zaščita okolja in boj proti boleznim. Širše pa se varnostnega sodelovanja dotika tudi tretji cilj (ekonomsko sodelovanje) in četrti cilj (gradnja poslovnih, znanstvenih, izobraževalnih in drugih vezi preko Atlantika).

3 SODELOVANJE EVROPSKE UNIJE IN ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE NA PODROČJU VARNOSTI MED IN PO HLADNI VOJNI

Za razumevanje obravnavanih odnosov in sodelovanja EU in ZDA je potrebno razumeti odnos do boja proti terorizmu, OMU in mednarodnemu organiziranemu kriminalu EU in ZDA posebej. Prvo podpoglavje predstavi sodelovanje EU in ZDA med hladno vojno, v sledečih dveh podpoglavjih pa se individualno posveti najprej EU in nato ZDA. Podpoglavje o evropskem okvirju na kratko oriše varnostno povezovanje Evropske skupnosti (ES), predstavi Evropsko varnostno strategijo (EVS) in delovanje EU na obravnavanih treh področjih. Podpoglavje o ameriškem okvirju pa je predstavlja strukturo varnosti ZDA ter dokumente, na katerih temelji boj ZDA proti terorizmu, OMU in mednarodnemu organiziranemu kriminalu.

Četrto in osrednje podpoglavje proučuje sodelovanje EU in ZDA po koncu hladne vojne na področju boja proti terorizmu, OMU in mednarodnega organiziranega kriminala. V začetku v luči obravnavanih področij predstavi temeljne dokumente varnostnega sodelovanja, nato pa za vsako od treh domen analizira dokumente, ki so bili sprejeti na skupnih vrhunskih srečanjih predstavnikov EU in ZDA. Vsebinskim sklopom o evropskem in ameriškem okvirju ter o sodelovanju EU in ZDA po koncu hladne vojne pa sledijo sklepi, ki podpoglavja povzamejo, nadgradijo in smiselno zaokrožijo.

3.1 Pregled sodelovanja med hladno vojno

V definiranju celostnih transatlantskih odnosov, še posebej v njihovi redefiniciji po hladni vojni, posebno mesto zavzema vojaško sodelovanje. Z vstopom ZDA v prvo svetovno vojno je bila ustvarjena prva oblika ameriško-evropskega vojaškega sodelovanja, ki se nadalje konkretizira med drugo svetovno vojno v obliki velike koalicije, še posebej med ZDA in Veliko Britanijo. Z letom 1949 pa se z Natom vzpostavi prva institucionalizirana oblika vojaško-

političnega sodelovanja, ki preživi vse spremembe v mednarodnih odnosih in ostane najčvrstejša oblika evroatlantizma (Čehulič 2003, 41).

Diplomatski odnosi med ZDA in ES so bili vzpostavljeni leta 1953, ko so bili prvi ameriški opazovalci poslani k Evropski skupnosti za premog in jeklo (ESPJ), prva uradna ameriška misija pri ESPJ pa je bila ustanovljena 1956 v Luksemburgu. Evropska komisija je svojo delegacijo v Washingtonu ustanovila leta 1954 (Misija ZDA pri EU, 2009).

Po drugi svetovni vojni so Belgija, Francija, Italija, Luksemburg, Nizozemska in Nemčija leta 1952 podpisale Pogodbo o evropski obrambni skupnosti s ciljem vzpostaviti integrirano evropsko vojsko pod skupnim poveljstvom. Načrt pa je propadel, ko ga je francoski parlament avgusta 1954 zavrnil. Tako je Evropa postala odvisna od znatne vojaške prisotnosti ZDA, ki je dajala kredibilnost Natovi obrambi. Med hladno vojno je imela evropska podpora ameriški vpletenosti v Evropi enake temelje kot ameriški interesi. Obe sta želeli teritorialno obrambo pred širitvijo komunizma ter preprečitev okrepitve Nemčije. Prisotnost ZDA pa je obenem preprečevala kateri koli evropski sili, da bi prevladala na starem kontinentu. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je ameriški državni sekretar Henry Kissinger prvi izrazil nasprotovanje nastajajočemu odnosu med Evropo in ZDA, saj naj bi evropska »neodgovornost« in nedejavnost spodbujala unilateralizem ZDA. V odgovor je ES začela Evropsko politično sodelovanje (*European Political Cooperation – EPC*), ki je bilo formalizirano šele leta 1987 z Enotnim evropskim aktom, vendar pa so bile njegove zunanje in varnostne politike primarno deklaratorne in niso imele večjega vpliva na mednarodne odnose (Toje 2008, 23-31).

Ameriški odnos do Evrope v času po drugi svetovni vojni je bil kombinacija hegemonije in dobrohotnosti. ZDA so posedovale mednarodno moč, ki so jo uporabile za oblikovanje mnogih multilateralnih institucij kot so OZN, brettonwoodski sistem in Nato, ki naj bi prispevale k bolj kooperativnemu mednarodnemu sistemu. ZDA so bile dobrohotne, vendar ne altruistične. Institucije so služile ZDA, kot tudi ostalemu svetu. Po padcu berlinskega zidu so ZDA preračunale ravnotežje med dobrohotnostjo in hegemonijo v odnosu do različnih institucij, tudi EU (Brimmer 2007, 11-2).

Po koncu hladne vojne so mnogi pričakovali, da se bo vloga ZDA v Evropi zmanjšala, vendar pa so ZDA ostale angažirane v evropski varnosti v zameno za predanost ES izgradnji

kolektivne obrambe navzven in integraciji navznoter. ZDA so pozdravile večjo odgovornost ES na področjih, kot je ohranjanje miru (*peace-keeping*), vendar pa so se pojavile bojazni, da se evropsko sodelovanje lahko razvije v nekaj avtonomnega, ki bi lahko ogrozilo Nato. Ameriška percepcija EU kot akterja zunanje politike pa se je spremenila z izvolitvijo Billa Clintona leta 1992. Multilateralno usmerjen Clinton je želel nekaj bremen zunanje in varnostne politike preložiti na regionalne partnerje, vendar pa je neuspeh EU v Jugoslaviji pokazal, da je prisotnost ZDA na kontinentu še vedno potrebna. Novi okvir za transatlantsko partnerstvo tako predstavi NTA, ki nivo partnerstva spremeni iz konzultacij v skupno akcijo (Toje 2008, 31-5).

Jedrsko orožje se je pojavilo pred več kot šestdesetimi leti in je igralo ključno vlogo v hladni vojni. Senat ZDA ni ratificiral Sporazuma o celoviti prepovedi jedrskih poskusov (*Comprehensive Test Ban Treaty* – CTBT), administracija Georgea W. Busha pa je izstopila iz Pogodbe o protibalističnih izstrelkih (*Anti-Ballistic Missile Treaty* – ABMT). Po drugi strani pa sta ZDA in Sovjetska zveza znatno zmanjšali svoj jedrski arzenal skozi Pogodbi o zmanjšanju strateške oborožitve (*Strategic Arms Reductions Treaty* – START) ter se leta 2002 s podpisom Moskovske pogodbe zavezali k jedrskim silam na nivoju 20 odstotkov tistih iz časov hladne vojne. Oboroževalna tekma je bila po koncu hladne vojne bistveno omejena s podpisom dvostranskih in mnogostranskih sporazumov o razorožitvi ter umikom sovjetskih čet iz srednjeevropskih držav. Vojaška razsežnost evropske varnosti pa je se je aktualizirala v nevarnosti ponovnega oboroževanja, še posebej orožja za množično uničenje. Grizold (1999c, 16) kot glavni razlog tega procesa navede dejstvo, da so bili obstoječi multilateralni nadzorni mehanizmi za širjenje OMU relativno neučinkoviti zaradi različnih varnostnih interesov glavnih akterjev v mednarodnem sistemu.⁴

Pred terorističnim napadom na ZDA 11. septembra 2001 se je več terorističnih napadov zgodilo na ozemlju držav EU kot pa v ZDA. Tako so države EU spoznale, da se proti terorizmu ni mogoče boriti samo z nasiljem, ampak z skupkom pogajanj, diplomacije in gospodarskih

⁴ Grizold (1999c, 17) kot mednarodne nadzorne mehanizme nad širjenjem OMU navede Mednarodno agencijo za jedrsko energijo (*International Atomic Energy Agency* – IAEA), kateri so države dolžne pošiljati podatke o jedrskem materialu, ki ga proizvajajo, kupujejo ali prodajajo, ter nadzira jedrske objekte v teh državah, NPT, najbolj obvezujoč mednarodnopravni akt za nadzor nad širjenjem jedrske oborožitve ter londonsko Skupino jedrskih dobaviteljev (*Nuclear Suppliers Group* – NSG).

ukrepov. Države EU so se naučile živeti z grožnjo terorizma, medtem ko je to za ZDA nesprejemljivo (Godina 2008, 29). Posledično so države EU na ameriški vojaški ukrep ob omenjenem napadu gledale s precejšnjo mero skepticizma (Merkl v Godina 2008, 29).

V sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja so agencije ZDA za pregon drog sodelovale z evropskimi agencijami kazenskega pregona v želji po bolj agresivnih preiskovalnih pristopih v boju proti preprodaji drog. Sodelovanje ni bilo vedno uspešno, saj so bile tudi tu države EU skeptične do nekaterih metod ZDA 'pod krinko'. Prizadevanje EU in ZDA za nadzor preprodaje drog pa je vodilo v prvim mednarodnim normam, ki so neposredno naslavljal transnacionalni kriminal. Te vključujejo Konvencijo OZN proti nelegalni preprodaji drog in psihotropičnih substanc (1988)⁵ in ustanovitvi Namenskih sil za finančno akcijo (*Financial Action Task Force – FATF*) leta 1990 pod okriljem G8 (Girlando in Trinkunas 2007, 361).

Čehulićeva (2003, 215-6) izpostavi dejstvo, da se je z varnostno-vojaškega vidika premoč ZDA nad evropskimi zavezniki pokazala v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja v Zalivski vojni, leta 1994 v Kuvajtu ter po razpadu Jugoslavije. ZDA in Nato, in ne EU, sta še vedno predstavljala glavno jamstvo miru in stabilnosti v Evropi. Temeljni problem evropskih zaveznikov je bil pomanjkanje skupne politične volje, jasno definiranih skupnih varnostnih ciljev ter primernih sredstev za njihovo realizacijo.

Sledeči dve podpoglavji predstavita varnostna okvira EU in ZDA, vendar pa kot izpostavi Toje (2008, 7), se je potrebno zavedati, da EU ni močna centralizirana federacija kot ZDA, temveč šibka federacija z razdrobljenim centrom. Države članice EU zasledujejo svoj nacionalne interese in posledično EU ne more delovati kot take vrste celota, kot so ZDA. Lizbonska pogodba leta 2009 sicer uvede funkcijo Visokega predstavnika EU za zunanje zadeve in varnostno politiko, vendar pa ta še vedno koordinira 27 suverenih držav.

⁵ *UN Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances.*

3.2 Evropski okvir

Ob osnovanju evropske skupnosti po drugi svetovni vojni je bilo prisotno prepričanje, da med gospodarsko povezanimi državami ne bo prihajalo do vojaških spopadov. Ustanovitev ESPJ leta 1951 je bil prvi korak povezovanja, sledila pa naj bi ji ustanovitev Evropske obrambne skupnosti (EOS), kjer bi se gospodarska integracija nadgradila v varnostno, vendar pa je ideja propadla pri procesih ratifikacije pri posameznih nacionalnih parlamentih, predvsem v francoskem. Medtem pa se je že pojavila delitev Evrope na Vzhod in Zahod; nadzor SZ nad večino Vzhodne Evrope pa je pripeljal do ustanovitve Nata. Socialna in ekonomska integracija sta bili v domeni ES nemoteni, medtem ko je reševanje varnostnih problemov poslej potekalo skoraj izključno znotraj Nata, kjer so bile vodilna sila ZDA. Dejstvu, da je bila evropska integracija omejena le na gospodarsko področje, Rummel in Schmidt (1990, 56) pripisujeta dve vrsti posledic. Evropski integracijski proces je bil razbremenjen varnostnih problemov, na katerih temelji suverenost vsake države. Na drugi strani pa so bile evropske države demotivirane, da bi izven Nata razvijale samostojno obrambno sodelovanje. Neuspeh pri zgodnji institucionalizaciji obrambne vloge evropske skupnosti pa je pripisati tudi razlikam med članicami (Vegič 2004, 586-7).⁶

Ekskluzivno zahodnoevropski varnostni dogovor pa je bila ZEU. To integriranje je temeljilo na zagotavljanju varnosti evropskih držav druga pred drugo in ne pred SZ. ZEU pa je bila v hladni vojni naproti Natu vedno drugotnega pomena (Vegič 2004, 587-8) Evropsko varnostno sodelovanje, ki ni bilo umeščeno v okvire Nata, se je okrepilo šele leta 1982, ko so nemško-francoska varnostna posvetovanja dobila večji pomen.⁷ Krepitev varnostnega sodelovanja v Evropi pa je bilo pod stalnim pritiskom, da bi le-to lahko povzročilo zmanjševanje ameriške prisotnosti na stari celini, zahodnoevropske države pa niso bile pripravljene na zmanjšano vlogo Nata. Gospodarska integracija in skupna varnostna prizadevanja so privedla do skupnosti, kjer so bila rivalstva v veliki meri odpravljena. Integracija se je torej izkazala za proces, kjer je prišlo do zmanjšanja nasilja med enotami, ki so bile vključene v ta proces (North, Koch in Zinnes v Vegič 2004, 588). Nadalje Deutsch (v Vegič 2004, 588) razvije

⁶ Najbolj vidni nasprotnici sta bili Francija in Velika Britanija. Medtem ko je Francija podpirala bolj samostojno vlogo Evrope na področju varnosti, pa je Velika Britanija zagovarjala nujnost Nata in ZDA pri reševanju zadev evropske varnosti. 'Preveliko' evropsko varnostno avtonomijo je namreč videla kot nevarnost za Nato, saj bi se lahko ZDA v tem primeru umaknile v izolacionizem (Vegič 2004, 586-7).

⁷ Teža leta so ustanovili skupni odbor za varnost in obrambo, pet let kasneje je bila ustanovljena skupna francosko-nemška brigada, še leto zatem pa tudi skupni obrambni svet (Vegič 2004, 588).

pogled, da naj bi integracija sprožila občutek skupnosti institucij in praks in ga poimenuje »pluralistična varnostna skupnost«. Kljub temu, da je vlogo povezovanja na političnem in varnostnem področju po drugi svetovni vojni opravljal Nato, pa so odnosi med državami v Zahodni Evropi postali miroljubni. Po drugi strani pa ta skupnost držav po spremenjenih razmerah po koncu hladne vojne ni bila sposobna učinkovito posredovati zunaj svojih meja. EU je tako naletela na težavo, kako se odzvati na dejanske in potencialne krize na območju t.i. tranzicijskih držav. Vegič (2004, 588) meni, da je EU »navznoter varna skupnost«, ki pa je občutljiva na varnostne probleme v svojem okolju.

3.2.1 Današnje evropsko varnostno okolje

Z razpadom bipolarnega mednarodnega reda se je tako v Evropi začel uveljavljati koncept nacionalne in mednarodne varnosti, ki zajema politične, gospodarske, socialne, humanitarne, ekološke in druge razsežnosti, vedno bolj pomembne pa je začela postajati zaščita človekovih pravic in svoboščin, demokracije ter vladavina prava (Grizold 1999b, 17).

V Helsinkih (Evropski svet 1999) so bili sprejeti tudi temelji za oblikovanje organov, ki so v EU zadolženi za izvajanje varnostne politike in sicer: politično varnostni odbor na ravni ambasadorjev, vojaški odbor na ravni načelnikov štabov držav članic, vojaški štab na ravni vojaških ekspertov ter visoki predstavnik EU za obrambno in varnostno politiko (Vegič, 2004, 591). EU ima kompleksno strukturo upravljanja z zunanjimi zadevami. Komisar za zunanje zadeve je, tako kot Komisar za razvoj, ki nadzira pomembne resurse zunanje politike, član Evropske komisije. Področja drugih komisarjev, kot so okolje, trgovina in širitev, se prav tako dotikajo zunanjih zadev. Visoki predstavnik za skupno zunanjo in varnostno politiko (SZVP) podpira cilje Sveta EU. SZVP pa je glavni diplomatski aparat Sveta EU, ki skupaj z Evropsko varnostno in obrambno politiko (EVOP) predstavlja okvir za delovanje z vojaškimi in civilnimi resursi. Svet skupaj z Političnim in varnostnim komitejem (PVK) usmerja EVOP, ki pa ostaja pretežno medvladen (Brimmer 2007, 17).

3.2.1.1 Evropska varnostna strategija

Leta 2003 je EU sprejela EVS, ki zastavi EU kot globalnega akterja, ki mora biti pripravljen deliti odgovornost za globalno varnost in izgradnjo boljšega sveta. Dokument identificira ključne grožnje EU. Te so terorizem, širjenje OMU, regionalni konflikti, nefunkcionalne države in organizirani kriminal. Nadalje navede tri strateške cilje, kjer mora EU razmišljati globalno in delovati lokalno. Prvi cilj je naslavljanje groženj. Tu je bila EU aktivna v sodelovanju z ZDA po 11. septembru 2001, sprejete in zasledovane so bile mnoge politike glede širjenja OMU, EU je intervenirala v konfliktih, kot so Balkan, Afganistan in Demokratična republika Kongo.⁸ Tradicionalni koncept ogrožanja je bil do konca hladne vojne koncept invazije. Nove grožnje pa so dinamične in prva linija obrambe je dostikrat zahtevana 'zunaj'. EU mora biti pripravljena reagirati, preden se kriza razplamti. Preprečevanje konfliktov in groženj se nikoli ne more začeti prezgodaj. Za razliko od hladne vojne, nobena od novih groženj ni popolnoma vojaška in kot taka ne more biti odvrnjena samo z vojaškimi sredstvi, ampak zahteva različne instrumente.

Cilji strategije so torej razvoj močnejše mednarodne skupnosti, delujoče mednarodne institucije in mednarodni red, temelječ na pravilih. EU potrdi pomembnost transatlantskih odnosov za mednarodni sistem in okrepitev mednarodne skupnosti in Nata kot pomembne oblike teh odnosov.⁹ Trajni dogovori, kot je Berlin Plus, pa izboljšujejo operativne zmožnosti EU in predstavljajo okvir za strateško partnerstvo, ki je odločeno, da skupaj rešuje probleme novega stoletja. EU pa mora biti bolj aktivna pri doseganju svojih strateških ciljev in to pri celotnem spektru inštrumentov za krizno upravljanje in preprečevanje konfliktov. Ustanovitev obrambne agencije je korak v pravo smer, potrebna pa je transformacija vojaških kapacitet in sistematična uporaba deljenih sredstev brez podvajanj. Naslednji cilj strategije je večja koherentnost ali z drugimi besedami združiti različne instrumente in

⁸ V času sprejetja EVS je EU sprejela program za okrepitev IAEA, ukrepe za boljše izvozne kontrole in reševanje problemov nelegalnega transporta in oskrbovanja. EU se je zavezala k doseganju univerzalnega pristopa k multilateralnim pogodbenim režimom kot tudi okrepitvi pogodb in njihovih določil verifikacije (Svet Evropske unije 2003a).

⁹ Skozi razvoj samostojne evropske obrambne identitete pa so vseskozi prisotni ameriški strahovi glede njene vloge. Bivši ameriški ambasador pri Natu Robert Hunter (2002, 97-8) razdeli bojazni ZDA glede EVOP v tri kategorije: zmožnosti, transparentnost in nekompetitivnost. Glede zmožnosti se Hunter sprašuje, če bodo nove obrambne zahteve EU preusmerile vire stran od nacionalnih prizadevanj doseči potrebe Nata. Transparentnost bi bila nujna, da bi se vsi ključni zavezniki zavedali vseh pomembnih odločitev in da se ni bi pojavilo izključevanje držav ne-članic EU, ki bi imele drugačne poglede na tematike. Nekompetitivnost pa se nanaša na cilj, da ne bi EU ustvarila struktur, ki bi bile paralelne že vzpostavljenim procesom Nata.

zmožnosti evropskih programov kot držav članic (Svet Evropske unije 2003a). Grizold (2005, 71) meni, da je varnostna strategija EU pomembne korak v razvoju evropske varnostne in obrambne politike, vendar pa o njenem pomenu odloča predvsem implementacija zadanih ciljev.

3.2.1.2 Orožje za množično uničenje

EU se je s Strategijo proti širjenju orožja za množično uničenje (Svet Evropske unije 2003b) zavezala k preprečevanju programov širitve OMU, saj le-ta skupaj s tehnologijo blaga z dvojno rabo in sredstvi transporta predstavlja vedno večjo grožnjo, ki bi lahko posredno ali neposredno ogrozila EU. Za učinkovit boj proti širjenju OMU dokument predpiše močan multilateralni pristop v sodelovanju z ZDA in drugimi partnerji, kjer so izvozne kontrole, podpora mednarodnih institucij za verifikacijo in spoštovanje mednarodnih pogodb, ključni. Za uspešno delovanje strategija potrdi pomembnost univerzalnosti norm, ki so zapisane v mednarodnih pogodbah in njihovih protokolih.¹⁰

V strategiji EU zagotavlja, da skrbi za stabilno regionalno in mednarodno okolje z regionalnimi varnostni sporazumi, nadzorom oboroževanja in razoroževanjem, temeljno za dosego cilja pa je skupen pristop in sodelovanje s ključnimi partnerji ZDA, Rusijo, Japonsko in Kanado, OZN in drugimi mednarodnimi organizacijami. Načrt za implementacijo evropske strategije pa tako temelji na štirih prioritetah: odločni akciji proti kršiteljem norm proti širjenju OMU, stabilnem mednarodnem in regionalnem okolju, tesnem sodelovanjem z ZDA in drugimi ključnimi partnerji in razvoju potrebnih struktur znotraj EU (Svet Evropske unije 2003b).

V komunikatu marca 2009 Evropska komisija zapiše, da je SZVP glavni instrument EU za spodbujanje neširjenja OMU, EVS in Strategije proti širjenju orožja za množično uničenje. Našteje pa tudi ostale instrumente in sicer: Instrument za stabilnost (*Instrument for Stability* –

¹⁰ Dokument kot najpomembnejše norme navede: NPT, Sporazume IAEA, Konvencijo o kemičnem orožju (*Chemical Weapons Convention – CWC*), Konvencijo o biološkem in toksičnem orožju (*Biological and Toxin Weapons Convention – BTWC*), Mednarodni pravilnik proti širjenju balističnih izstrelkov (*International Code of Conduct against Ballistic Missile Proliferation*) in CTBT.

IFS)¹¹, Instrument za predvstopno pomoč (*Instrument for Pre-Accession Assistance – IPA*)¹² in Instrument za sodelovanje pri jedrski varnosti (*Instrument for Nuclear Safety Cooperation – INSC*).¹³ Dokument je mnenja, da Pogodba o Euratomu prav tako predstavlja okvir za neširjenje jedrskega orožja in priporoči boljše sodelovanje IAEA in Euratoma (Evropska komisija 2009a).

Junija istega leta pa Evropska komisija izda Akcijski načrt o krepitvi kemične, biološke, radiološke in jedrske varnosti¹⁴ v EU. Dokument zapiše, da odgovornost boja proti CBRN grožnjam večinoma leži v državah članicah, za čezmejne krize pa je EU razvila mehanizme in sicer Mehanizem skupnosti za civilno zaščito (*Community Mechanism for Civil Protection*) in Sporazume za koordinacijo v krizi (*Crisis Coordination Arrangements*). Akcijski načrt varnost zagotavlja skozi uporabo pristopa tveganja do varnosti, učinkoviti zaščiti CBRN materialov, izboljšani izmenjavi varnostnih informacij med državami članicami, nadaljnjem izboljšanju sistemov odkrivanja in zagotavljanja nujnih orodij za upravljanje s CBRN nesrečami. Tako so tri glavna področja dela preprečevanje, odkrivanje ter pripravljenost in odziv (Evropska komisija 2009b).

3.2.1.3 Terorizem

Po septembru 2001 je EU opazno poglobila in razširila dejavnosti v sklopu boja proti terorizmu. Osredotočila se je predvsem na ukrepe, usmerjene na onemogočanje dotoka finančnih sredstev osebam in organizacijam, osumljenim terorističnih dejavnosti. Junija 2002 je Svet EU sprejel Akcijski načrt za boj proti terorizmu. Obenem pa je EU okrepila vlogo Europolu in Eurojusta. Rojko (2008, 76) pa kot pomemben premik navaja tudi uvedbo Evropskega pripornege naloga, ki je stopil v veljavo v januarju 2004. Svet EU je za krepitev sodelovanja med varnostnimi službami držav članic imenoval koordinatorja EU za boj zoper terorizem v Urad visokega predstavnika za SZVP. Nadalje pa so protiteroristične dejavnosti

¹¹ Instrument za stabilnost je bil ustanovljen za zagotavljanje finančne pomoči v obdobju 2007-2013, ki bi zagotavljala stabilen razvoj, spodbujanje človekovih pravic, demokracije in temeljnih svoboščin v kontekstu zunanje politike EU (Europa 2010a).

¹² Instrument za predvstopno pomoč v obdobju 2007-2013 nudi asistenco državam, ki želijo vstopiti v EU. Njegov cilj je izboljšati učinkovitost in koherentnost pomoči z enotnim okvirjem (Europa 2010b).

¹³ Instrument za sodelovanje pri jedrski varnosti prav tako pokriva obdobje 2007-2013. Zagotavlja pa finančno pomoč nečlanicam EU s ciljem zagotavljanja jedrske varnosti v teh državah (Europa 2010c).

¹⁴ Kemični, biološki, radiološki in jedrski materiali se v angleški jezik prevedejo kot *chemical, biological, radiological and nuclear materials*. Od tu tudi izvira kratica CBRN.

povezali z bojem proti širjenju OMU ter s programi gospodarske in tehnične pomoči državam nečlanicam. Vprašljiva pa je uvrstitev terorizma kot največje grožnje evropski varnosti v akcijskem načrtu, saj podatki javnomnenjskih raziskav kažejo, da večina državljanov EU ne deli tega mnenja (Bebler 2006, 33-4).

Po bombnih napadih v Madridu je Svet EU sprejel akcijski načrt za boj proti terorizmu, sledila pa mu je Deklaracija o protiterorističnem boju.¹⁵ Vendar pa Rojko (2008, 77) ugotavlja, da je že sama vsebina teh dokumentov kaže na veliko zaostajanje za sklepi iz leta 2001, saj poziva članice, naj dosežejo višjo stopnjo soglasja in zagotovijo uresničitev že prej sprejetih sklepov.

Na Evropskem svetu novembra 2004 je bil sprejet večletni Haaški program, ki izpostavlja 10 prioritet za EU glede svobode, varnosti in pravosodja za sledečih 5 let. Dokument zapiše, da mora biti pristop k boju proti terorizmu vseobsegajoč, integriran in koherenten, tako med državami članicami kot tretjimi državami. Evropska komisija se je zavezala k podpori držav članic v boju proti terorizmu z osredotočenjem na financiranje terorizma in rekrutiranje, preprečevanje, analize tveganja, zaščito ranljive infrastrukture in upravljanje s posledicami (Evropska komisija 2005a).

EU in OZN sta si v odgovor na teroristično grožnjo leta zastavili globalno strategijo, v tem okviru pa je Svet EU novembra 2005 predstavil protiteroristično strategijo, ki si zada sledeče cilje:

- izboljšano sodelovanje s tretjimi državami;
- spoštovanje človekovih pravic;
- preprečevanje rekrutiranja novih teroristov;
- izboljšana zaščita potencialnih tarč;
- preiskovanje in pregon članov obstoječih mrež;
- izboljšanje zmožnosti odgovora in upravljanja s posledicami terorističnih napadov.

¹⁵ Akcijski načrt EU za boj proti terorizmu ima sedem glavnih ciljev, in sicer: izboljšati mednarodno aktivnost na tem področju, preprečiti teroristom dostop do finančnih sredstev, povečati zmožnost EU za preiskovanje in kazenski pregon, izboljšati varnost mednarodnega prevoza in vzpostaviti učinkovite mejne kontrole, izboljšati zmožnost EU za preprečevanje in upravljanje s posledicami terorističnega napada, identificirati rekrutiranje za teroristične aktivnosti in spodbuditi tretje države k bolj aktivni udeležbi v boju proti terorizmu (Evropska komisija 2010).

Tako strategija uvede štiri stebre boja proti terorizmu in sicer *preprečiti, zaščititi, preganjati* in *odgovarjati* (Svet Evropske unije 2005).¹⁶

Svet EU je leta 2007 sprejel šestletni načrt preprečevanja, pripravljenosti in upravljanja s posledicami terorizma. Program spodbuja ocenjevanje tveganj kritične infrastrukture, razvoj zaščit in varnostni standardov, skupne poenotene ukrepe ter izmenjavo informacij in dobrih praks. Načrt tako predstavlja okvir za financiranje projektov Evropske komisije, transnacionalnih projektov ter nacionalnih projektov z »evropsko dimenzijo« (Svet Evropske unije 2007a).

3.2.1.4 Mednarodni organizirani kriminal

Haaški program zapiše, da Evropska komisija predvideva nov, uravnotežen pristop k migraciji, tako legalni kot nelegalni, ta pa vključuje program Solidarnost in upravljanje migracijskih tokov Evropske komisije. Nadalje EU predvideva razvoj integriranega upravljanja z zunanjimi mejami s strani Evropske agencije za meje Frontex, enako pomemben pa je razvoj učinkovite vizne politike in bolj varnih potovalnih dokumentov ter določitev ravnotežja med zasebnostjo in varnostjo pri izmenjavi informacij za boj proti terorizmu in organiziranemu kriminalu. Tu ima osrednjo vlogo Europol, medtem ko je Eurojust ključna institucija pri sodelovanju na področju kriminalnih zadev. Prioriteta Evropske komisije je tudi harmoniziran in učinkovit postopek pridobitve azila ter razvoj evropskega modela obveščevalne službe proti kriminalu (Evropska komisija 2005a).

¹⁶ Steber *preprečiti* se ukvarja z identificiranjem terorizma, preprečevanjem rekrutiranja, vzpostavljanjem medkulturnega dialoga, spodbujanjem dobre vladavine, demokracije, izobraževanja in izmenjavo informacij. Steber *zaščititi* želi zmanjšati ranljivost potencialnih tarč in učinkov napada. Predlaga kolektivno akcijo za varnost meja, transporta in čezmejne infrastrukture, ki jih zagotavljajo Schengenski informacijski sistem (*Schengen Information System II*), Vizni sistem (*Visa Informations System*) in Frontex. Namen tretjega stebra je čezmejni pregon teroristov, ukinjanje virov financiranja terorizma in preprečevanje uporabe tehnologij za komunikacijo teroristov. Instrumenti za doseg te ciljev so analize Skupnega situacijskega centra (*Joint Situation Centre*) in Europol, Evropski nalog za aretacijo in Evropski nalog za dokaze, Skupne ekipe za preiskovanje, VIS in SIS II ter FATF. Četrty steber pa spodbuja izmenjavo informacij, medijsko koordinacijo, pomoč žrtvam terorizma, pomoč državljanom EU v tretjih državah in predstavlja pomoč EU v operacijah kriznega managementa.

Strategiji za boj proti organiziranemu kriminalu iz leta 1998 in 2000 v letu 2005 nadomesti oziroma nadgradi Strateški koncept za boj proti organiziranemu kriminalu. V dokumentu Evropska komisija poudari pomembnost politike kazenskega pregona, ki bo temeljila na obveščenosti ter tako zagotavljala večjo transparentnost telesom kazenskega pregona v Evropi in na mednarodnem nivoju, kjer ima ključno vlogo Europol. Dokument pa predlaga izboljšanje na tem področju skozi:

- spodbujanje delovanja skupnih ekip za preiskovanje;
- izboljšanje pridobivanja dokazov z Evropskim nalogom za dokaze in uporabo načela vzajemnega priznavanja (*mutual recognition*);
- naslavljanje zbiranja, zaščite in izmenjave elektronskih dokazov;
- vzdrževanje ravnotežja med kazenskim pregonom in zaščito temeljnih pravic;
- uvedbo Evropskega programa za zaščito prič;
- izboljšanje veščin za finančno preiskovanje;
- razvoj primerne izmenjave informacij med finančnimi obveščevalnimi enotami;
- izboljšanje koordinacije operacij Europol in Eurojusta ter
- izboljšanje sodelovanja s Frontexom in razvoj integriranega modela za analizo tveganja.

EU pa tudi spodbuja mednarodni sodelovanje in namerava biti članica različnih mednarodnih instrumentov, kot so na Primer Konvencije OZN o transnacionalnem organiziranem kriminalu in korupciji (Evropska komisija 2005b).

Leta 2007 je Svet EU predstavil program Preprečevanje in boj proti kriminalu, ki je namenjen boju proti terorizmu, trgovini z belim blagom, preprodaji drog, preprodaji orožja, korupciji in ponarejanju. Osredotoča se predvsem na preprečevanje kriminala, kazenski pregon, zaščito in podporo pričam ter zaščito žrtev. Cilji programa (Svet Evropske unije 2007b) so:

- razviti koordinacijo in sodelovanje med agencijami za kazenski pregon, nacionalnimi institucijami in telesi EU;
- spodbujati dobre prakse pri zaščiti žrtev in prič ter
- spodbujati metode za strateško preprečevanje kriminala, kot je Mreža Evropske unije za preprečevanje kriminala in javno-zasebna partnerstva.

3.2.2 Sklep: Evropski okvir

Med hladno vojno je soočanje s transatlantskimi varnostnimi izzivi potekalo v okviru Nata, medtem ko se je ES osredotočila na gospodarsko integracijo, ki pa je doprinesla tudi k miroljubnim odnosom med državami znotraj ES. Po razpadu delitve na vzhodni in zahodni blok pa se je varnostno sodelovanje znotraj ES in kasneje EU začelo krepiti in institucionalizirati. EVS poudari vlogo EU kot odgovornega globalnega akterja, ki se mora aktivno spopasti s ključnimi grožnjami terorizma, širjenja OMU, regionalnih konfliktov, nefunkcionalnih držav in organiziranega kriminala. V boju proti novim dinamičnim grožnjam želi EU razviti močnejšo mednarodno skupnost, kar pa je lahko učinkovito implementirano le skozi transatlantsko sodelovanje ter v koordinaciji z Natom.

Cilj odprave grožnje širjenja OMU je za EU dosegljiv z multilateralnim pristopom v sodelovanju predvsem z ZDA, Rusijo, Japonsko, Kanado in OZN ter doslednim spoštovanjem norm mednarodnega režima za boj proti OMU. Obenem pa v ta namen namerava razviti oziroma izboljšati potrebne strukture znotraj EU. Poleg SZVP, EVS in Strategije proti širjenju orožja za množično uničenje je izboljšanje sodelovanja med IAEA in Euratomom videno kot pomemben dejavnik na tem področju.

Dogodki septembra 2001 so EU spodbudili k izboljšanju pristopa k boju proti terorizmu. Osredotočila se je na onemogočanje finančnega aspekta te grožnje, okrepila vlogo Europol in Eurojusta ter uvedla funkcijo koordinatorja za boj proti terorizmu. Za globalni odgovor na terorizem je aktivno sodelovala tudi z OZN, vendar se pojavljajo vprašanja o učinkovitosti implementacije zadanih ciljev in nalog, saj so nesoglasja med državami članicami EU še vedno prisotna.

Europol in Eurojust pa imata ključno vlogo tudi v boju proti mednarodnemu organiziranemu kriminalu, pomembna pa je tudi agencija za meje EU Frontex. EU želi skozi množico ukrepov ter skozi sodelovanje z mednarodno skupnostjo izboljšati svoje metode kazenskega pregona, tu pa se izpostavlja vzdrževanje ravnotežja med učinkovitim kazenskim pregonom ter zaščito temeljnih pravic.

Ne glede na model varnosti v Evropi, bo le-ta vedno imel pozitivne kot negativne učinke na varnost posameznih držav.¹⁷ Zato je za evropske države zelo pomembno, da v okviru svojih nacionalnih politik vzamejo v obzir celoten koncept sodobne varnosti, kjer se konflikti izražajo v kontekstu državne in mednarodne varnosti. Eden od osnovnih skupnih interesov evropskih držav je nedvomno, da je evropski varnostni red še naprej osnovan na načelih sodelovanja, mirnega reševanja sporov in delovanju multilateralnih institucij (Tatalović, Grizold in Cvrtila 2008, 33-34).

Odnos EU do ostalega sveta po Gnesotto (2004, 21-3) označujejo trije paradoksi. Prvi je tipičen za realnost po hladni vojni, kjer se Evropa veliko lažje poenoti glede svetovnih problemov kot glede zunanje politike ZDA. Dober primer je na primer grožnje terorizma, ki je rezultirala v večji evropski integraciji na mnogih področjih. Na drugi strani pa se je bilo po začetni solidarnosti z žrtvami 11. septembra 2001 težko poenotiti glede novih prioritet ZDA, kot so os zla, preventivni (*pre-emptive*) napad in izključevalna politika. Drugi paradoks pa je bolj tradicionalen. Kakor se Evropejci strinjajo glede pogleda na svet, pa so njihova mnenja glede vloge EU v svetovnih krizah različna, saj je ta vloga različna glede na odnos, ki ga vsaka država članica želi vzpostaviti z ZDA, pa naj bo to bilateralno ali v okviru Nata. EU se ni nikoli

¹⁷ Tatalović, Grizold in Cvrtila (2008, 33-34) so opredelili elemente današnjega evropskega varnostnega okolja. Današnje evropsko varnostno okolje torej vključuje elemente stabilnosti in varnosti kot tudi elemente nevarnosti in nestabilnosti. Elementi, ki pozitivno vplivajo na varnost evropskih držav so naslednji:

- Splošno popuščanje napetosti med velikimi evropskimi silami, ki tako omogoča višjo stopnjo sodelovanja med državami in mirno reševanje sporov ter s tem manjšo grožnjo izbruha vojaškega konflikta.
- Sodelovanje držav v mednarodnih varnostnih organizacijah, ki temelji na multilateralizmu, omogoča državam določen vpliv na politična in varnostna dogajanja v Evropi in manjšo odvisnost od posamezne organizacije ali zveze.
- Regionalizem v Evropi odpira nove možnosti za sodelovanje držav pri reševanju regionalnih vprašanj. Forumi regionalnih sodelovanj sicer ne morejo razrešiti osnovnih varnostnih dilem držav, vendar pa lahko pomembno doprinesejo pri ustvarjanju primerne politične klime za njihovo razreševanje.
- Vključenost ZDA v oblikovanje novega evropskega varnostnega reda in njihova stalna prisotnost v Evropi pomaga pri varnosti evropskih držav, ravnotežju odnosov in zmanjšanju strahu evropskih držav, da bodo padle pod prevlado katere od močnejših držav ali skupine držav.

Med elemente nestabilnosti pa lahko štejemo:

- Nekatero evropske države se srečujejo z grožnjami, ki izhajajo iz njihovega notranjega razvoja kot tudi iz dolgotrajnih lokalnih nesoglasij (na primer Srbija – Kosovo, Makedonija – Grčija).
- Nevarnosti in nepredvidljive situacije, ki v Evropo prihajajo večinoma z bližnjih področij kot so Srednji vzhod ali Severna Afrika.
- Pojav disfunkcionalnih držav, ki niso sposobne v celoti zagotoviti svoje nacionalne varnosti in suverenosti
- Evropska integracija nima samo pozitivne dimenzije, saj zbuja zaskrbljenost vpletenih držav glede nacionalne suverenosti, tako v ozemeljsko – političnem kot kulturnem okviru.
- Okrepitev nevarnosti mednarodnega terorizma.

uspela poenotiti kar se tiče diplomatskega in vojaškega sodelovanja. Vprašanja o pozitivnih in negativnih lastnostih unipolarnosti nasproti multipolarnosti ali debata o mogoči stopnji evropske avtonomije so bile po vojni v Iraku najboljše ilustracije latentnega razkola med Evropejci o vlogi EU in njenem odnosu z velesilo. Tretje nasprotovanje pa je morda celo trajno. Ameriška politika je razdvajajoča, vendar pa ob tveganju krize Evropejci najdejo vedno nove temelje za pomiritev in odpravljanje razlik. Pred Irakom je bil evropski koncept strateške varnosti percipiran kot utopija, po tej vojni pa se je 25 članic intenzivno ukvarjalo z razvijanjem skupnega pogleda na svet in se strinjalo glede strategije razvijanja tega pogleda. Za ta preskok je EU očitno potrebovala šok in strah pred mogočim razkolom med Evropo in Ameriko kot tudi med samimi Evropejci. Ti paradoksi jasno kažejo pogoje, pod katerimi je kreirana evropska zunanja politika. Le-ta lahko obstaja samo na podlagi konsenza na treh področjih; države se morajo strinjati, da obstaja kriza, glede politike ZDA do te krize in glede dejanj, ki naj jih izvrši EU. Z drugimi besedami, stopnja enotnosti evropske skupne politike je določena tako z dogajanjem v politiki ZDA kot z dogajanjem v svetu. Relacija pa ni recipročna, saj ZDA očitno ne jemljejo v obzir EU pri določanju svojih strateških pogledov.

3.3 Ameriški okvir

V bipolarni delitvi sveta so bile ZDA eden od dveh glavnih nosilcev vojne, ekonomske, politične in kulturne homogenizacije enega dela mednarodne skupnosti. Politični sistem ZDA je bil sinonim za svobodo in demokracijo, cilj zunanje politike ZDA pa je bil podpiranje demokratičnih, liberalnih idej in tržnega gospodarstva držav Zahodnega bloka. Obstoj prepoznavnega, močnega in večinoma predvidljivega nasprotnika je bistveno lajšal zunanjepolitično delovanje ZDA. Z razpadom bipolarnega sistema mednarodnih odnosov pa so ZDA ostale edina svetovna velesila. Izzivi ameriški, kot tudi mednarodni varnosti in stabilnosti, so se povečali, prihajajo pa iz najrazličnejših strani in virov, mnogi med njimi imajo globalen značaj. Posledične so morale ZDA redefinirati svojo zunanjo politiko, cilje in interese, ne samo za lastni obstoj, temveč tudi zaradi pričakovanj celotne mednarodne skupnosti o vodstveni vlogi ZDA v novem svetovnem redu (Čehulić 2003, 13-4).

Po koncu hladne vojne se je zaznavanje ogrožanja varnosti spremenilo v smeri večjega poudarjanja nevojaških groženj varnosti. V ZDA se je vojaški spekter nacionalnih interesov

okrepil po korejski vojni, arabsko-izraelskih vojnah, zalivski vojni, ipd. Gospodarska interpretacija varnostnih interesov se je okrepila po krizi v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, teroristični vidik interpretacije pa je poudarjen po 11. septembru 2001. Po napadu je terorizem postal obravnavan kot prva grožnja nacionalni in mednarodni varnosti v sodobnem varnostnem okolju, vendar pa drugi viri ogrožanja niso nič manj nevarni. Buzanov koncept varnostne dileme zelo dobro ponazori, kako dajanje prednosti posameznim vidikom nacionalno varnostnega interesa nujno rezultira v pomanjkanju resursov za ostale dimenzije (Prezelj 2002a, 629).

3.3.1 Današnje varnostno okolje ZDA

Nacionalnovarnostna strategija 2006 se prične s stavkom »Amerika je v vojni«. Senator Biden (2006) pa doda, da se morajo ZDA usmeriti na najbolj smrtonosno grožnjo, in sicer na možnost, da bi radikalni fundamentalisti pridobili orožje za množično uničenje. Nadalje Biden poudari pomembnost razvoja strategije za uspeh v Iraku in Afganistanu. Tako evropska kot ameriška varnostna strategija se ukvarjata s podobnimi vprašanji, vendar jim dajeta različne prioritete (Brimmer 2007, 15).

3.3.1.1 Nacionalnovarnostni sistem ZDA

Ključno vprašanje zunanje in varnostne politike ZDA danes je kako odgovoriti na varnostne grožnje, ki zaznamujejo mednarodno varnost v obdobju po hladni vojni. Zgodovina je ZDA trikrat prisilila na korenite spremembe zunanje in varnostne politike, in sicer v letih 1917, 1941 in 1946. Razpad SZ pa je za ZDA ponovno pomenil takšno prelomnico, vendar za razliko od prejšnjih primerov, kjer je bil nasprotnik jasno definiran in kjer so se ZDA lahko zanesle na svojo vojaško in gospodarsko moč, dandanašnje grožnje varnosti kot so na primer mednarodni terorizem, širjenje OMU, disfunkcionalne države, globalne mreže organiziranega kriminala in ekološke grožnje, predstavljajo izziv, na katerega ZDA ne morejo samostojno odgovoriti. Dokaz tej trditvi je dejstvo, da tako Clintonova kot Busheva administracija nista uspeli najti zadovoljivega odgovora na varnostne grožnje po hladni vojni in tako se proces prilagajanja novim razmeram nadaljuje. V okviru nastanka novega zunanjepolitičnega in varnostnega koncepta ZDA je preživelo pet sporazumov zavezništev iz hladne vojne, in sicer

Nato, Rio sporazum in bilateralni sporazumi z Japonsko, Južno Korejo in Filipini (Tatalović, Grizold in Cvrtila 2008, 191-200).

Tatalović, Grizold in Cvrtila (2008, 370) opredelijo institucije, ki imajo v ZDA največji vpliv na oblikovanje in izvajanje nacionalnovarnostne politike, odnos moči med njimi pa se menja: 1) predsednik ZDA, 2) Kongres, 3) Svet za nacionalno varnost, 4) Ministrstvo za obrambo, 5) Ministrstvo za zunanje zadeve, 6) obveščevalne službe ter 7) Ministrstvo za domovinsko varnost.

Moč navedenih institucij pa je v veliki meri odvisna od predsednika in njegove predstave, kako naj bi institucije vplivale na oblikovanje in izvajanje te politike. Poleg formalnih državnih institucij pa na izoblikovanje zunanje politike ZDA vpliva niz različnih subjektov. Njihov vpliv je mnogo manjši ter omejen na posamezna vprašanja. Celotna ameriška javna sfera, različne agencije, interesne skupine, sindikati, nevladne organizacije in sredstva množičnega komuniciranja so lahko pomočnik ali nasprotnik predsedniku pri odločanju o zunanji politiki države (Čehulić 2003, 23).

Nacionalnovarnostna strategija za globalno dobo (2000, poglavje I) kot Sarkesian in drugi (2002, 6) opredeli tri nivoje nacionalnih interesov ZDA. Med vitalne interese spada varovanje domovine ter domen, ki neposredno vplivajo na ta interes. Kritični interesi so tista področja, ki posredno vplivajo na preživetje ZDA, vendar pa bi dolgoročno lahko postali vitalni interesi. Resni interesi pa ne vplivajo kritično ne na prvi ne drugi nivo, ZDA pa si prizadevajo da se to ne bi spremenilo.

Nadalje dokument zapiše, da je proti asimetričnim grožnjam najbolj učinkovito mednarodno sodelovanje. V tretjem poglavju navede, da je evropska stabilnost vitalna za ameriško varnost. ZDA imajo v Evropi tri strateške cilje in sicer: integracijo regije, kooperativen transatlantski odnos glede globalnih vprašanj in minimiziranje tveganj širjenja OMU, ki je nastalo s propadom SZ. Strateški cilj, ki ga v tem času delijo ZDA, Nato in EU je nedvomno integracija Jugovzhodne Evrope. Strategija potrdi vlogo Nata kot sidra ameriškega sodelovanja pri evropskih varnostnih zadevah, temelja kolektivne obrambe zavezništva in osi transatlantske varnosti. Nato naj bi igral osrednjo vlogo pri spodbujanju bolj povezane in varnejše Evrope, dokument pa izrazi aktivno podporo razvoju EVOP in vojaškemu delovanju pod vodstvom EU, ko Nato ni polno angažiran.

Pobude o nadzoru oboroževanja in neširjenja jedrskega orožja predstavljajo osrednje elemente Nacionalnovarnostne strategije 2000, ki naj bi pripomogli k povečanju varnosti doma in v tujini. Temelj strateške stabilnosti predstavlja ABMT. V Clintonovem obdobju so si ZDA prizadevale, da bi v veljavo stopila CTBT. V dokumentu je zapisano, da administracija teži k preprečevanju nadaljnjega razvoja konvencionalnega orožja in si prizadeva, da Pogodba o konvencionalnih silah v Evropi¹⁸ ostane temeljni kamen evropskega miru, varnosti in stabilnosti tudi v 21. stoletju. ZDA pa bodo nadaljevale tudi s konsolidacijo NTA, Režima o nadzoru raketne tehnologije,¹⁹ Konvencije o kemičnem in biološkem orožju (*Chemical and Biological Weapons Convention* – CBWC) in si prizadevale, da bo v veljavo stopila Pogodba o celoviti prepovedi jedrskega testiranja (*Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty* – CTBT) (Kavčič 2008, 29-30).

V svojem drugem mandatu se je Clinton opredelil za reševanje konkretnih problemov na evropskem prostoru, kot so širitev Nata, nova evropska varnostna arhitektura, odnosi z Rusijo ter pomiritev odnosov na Balkanu in s tem potrdil ameriško odločnost in povezanost z Evropo. Čeprav evroatlantski odnosi niso poimenovani s temi besedami, pa njihov duh preveva vse važne dokumente in govore članov Clintonove administracije na področju zunanje politike (Čehulić 2003, 26).

Nacionalnovarnostna strategija (2002, poglavje III) zapiše, da je Amerika v globalni vojni proti terorizmu in poziva regionalne partnerje h koordiniranemu prizadevanju izolacije teroristov. Kot Nacionalnovarnostna strategija iz leta 2000, tudi Nacionalnovarnostna strategija dve leti kasneje navaja, da si ZDA želijo pridobiti podporo mednarodne skupnosti, vendar pa ne bodo oklevale reagirati same ter izkoristiti pravico do samoobrambe in reagirati preventivno proti terorizmu. V osmem poglavju pa zatrdi, da ZDA lahko dosežejo le malo dolgoročnih ciljev brez trajnostnega sodelovanja s Kanado in Evropo. Evropo označi kot sedež dveh najmočnejših mednarodnih institucij, Nata in EU. Kot prejšnja, tudi strategija iz leta 2002 podpre prizadevanja EU za boljšo obrambno identiteto, zavezuje pa se tudi, da bodo ZDA poskrbele, da bodo ta prizadevanja v sodelovanju z Natom. Ne morejo si namreč privoščiti, da ne bi izkoristile te priložnosti za pomoč pri boljši pripravljenosti transatlantskih demokracij za prihajajoče izzive. Dokument pa v devetem poglavju nastavi tudi temelje za

¹⁸ *Conventional Forces Europe.*

¹⁹ *Missile Technology Control Regime.*

izboljšanje institucij ZDA, ki so odgovorne za nacionalno varnost države. Strategija zapiše, da bodo ZDA na področju preprečevanja širjenja OMU delovale proaktivno. Trinajstega junija 2002 so enostransko odstopile od ABMT in takoj začele z nameščanjem protiraketne obrambe. Leta 2003 so sprožile Varnostno pobudo proti širjenju orožja za množično uničenje (*Proliferation Security Initiative – PSI*).²⁰ Kot ugotavlja Hoffmann (2003, 14-5), je v nasprotju z večino šokiranih voditeljev Bush ml. v terorističnih napadih leta 2001 odkril smernice svoje politike, ki se je unilateralno osredotočila na maščevanje Al-Kaidi in talibanskemu režimu v Afganistanu.

Nacionalnovarnostna strategija 2006 jasno predstavi, da največjo nevarnost ZDA predstavlja Iran zaradi razvijanja jedrskega programa, zavrnitve mednarodne inšpekcije in odprtega podpiranja teroristov. Boj proti terorizmu je še vedno glavna tema dokumenta. Strategija ugotavlja, da mednarodna skupnost nima dovolj kvalificirane vojaške sile za mirovne operacije in naznanja nadaljnje sodelovanje z Natom za izboljšanje teh kapacitet. Prepoznava pa tudi pomembnost post-konfliktne stabilizacije in rekonstrukcije in si skupaj z Veliko Britanijo, Kanado, EU in drugimi zadaja za nalogo izboljšanje resursov na tem področju. V osmem poglavju poudarja pomembnost multilateralnih odnosov. Novi časi pa zahtevajo nove pristope, ki so dovolj fleksibilni, da dopuščajo akcijo tudi, ko se zavezniki ne strinjajo.

V obeh strategijah Busheve administracije ZDA poudarjajo pomembnost zavezništev, a ne toliko tradicionalnih, temveč predvsem za boj proti terorizmu. Nova oblika zavezništev in pripravljenost ZDA, da bodo delovale tudi unilateralno, se je pokazal pri operaciji Iraška svoboda 2003 (Kavčič 2008, 35).

3.3.1.2 Orožje za množično uničenje

ZDA smernice za boj proti OMU črpajo iz Nacionalne strategije za boj proti orožju za množično uničenje, ki je bila izdana leta 2002. Dokument temelji na treh stebrih: aktivnosti za boj proti širjenju OMU (*counterproliferation*), neširjenje OMU (*nonproliferation*) in upravljanje s posledicami (*consequence management*). Aktivnosti za boj proti širjenju OMU

²⁰ PSI je globalna iniciativa s ciljem preprečiti trgovanje z OMU, njegovimi sistemi dostave in povezanimi materiali. Sodelovanje ZDA v PSI izhaja iz Nacionalne strategije ZDA za boj proti orožju za množično uničenje iz leta 2002. PSI temelji na prostovoljnem delovanju držav, ki je skladno z nacionalnimi pravnimi okvirji in relevantnim mednarodnim pravom, še posebej z Resolucijo VS OZN 1540 (U.S. Department of State 2010).

se po Sauterju in Carafanu (2005, 243) nanašajo na ukrepe za odvrčanje ali obrambo proti uporabi OMU. Neširjenje OMU označita kot tiste aktivnosti, ki so namenjene preprečevanju državam ali skupinam posedovati tehnologije OMU, orožje, sisteme dostave in njihove predhodnike. Upravljanje s posledicami pa vključuje odgovor z namenom zmanjšati obseg škode.

Strategija pa izpostavi tudi tri nova področja aktivnosti za boj proti širjenju OMU. Prvo je razporeditev obrambnih sistemov izstrelkov, ki bodo sposobni ovirati balistične izstrelke, nadalje ustanavlja Komite za koordinacijo tehnologij za boj proti širjenju OMU (*Counterproliferation Technology Coordination Committee*), kjer bodo starejši člani federalnih agencij koordinirali raziskave in razvoj. Tretja novost pa so posebne strategije za različne dobavitelje in države prejemnice. Iz te strategije izvira tudi PSI (Nacionalna strategija za boj proti orožju za množično uničenje 2005).²¹

3.3.1.3 Terorizem

Današnja protiteroristična strategija ZDA je opredeljena z dokumentoma Nacionalna strategija za domovinsko varnost (*National Strategy for Homeland Security*) iz leta 2007 in Nacionalno strategijo za boj proti terorizmu (*National Strategy for Combating Terrorism*), ki je bila sprejeta leta 2006. Medtem, ko je prvi dokument osredotočen na boj proti terorizmu na ozemlju ZDA, pa drugi obravnava identifikacijo in nevtralizacijo terorističnih groženj preden le-te dosežejo ZDA.

Štirje kratkoročni cilji Nacionalne strategije za boj proti terorizmu (2006) so:

- preprečiti napade terorističnih mrež;
- preprečiti posedovanje orožja za množično uničenje nevarnim državam in teroristom;²²
- preprečiti nevarnim državam, da bi podpirale ali predstavljale pribežališče teroristom;

²¹ Inicijativa angažira katero koli državo, katere plovila, zastave, pristanišča, teritorialne vode, zračni prostor ali ozemlje bi bili lahko uporabljeni za namene širjenja OMU. Tako podpisnice PSI pristajajo na primer, preiskavo svojih ladij na odprtem morju, če obstaja sum, da bi te prenašale sredstva za OMU (Sauter 2005).

²² ZDA tu uporabljajo izraz *rogue states*.

- preprečiti teroristom nadzor nad katerokoli državo, ki bi jo uporabili kot sedež za svoje akcije.

Nadalje pa dokument določi tudi strukture in akcije, ki bodo pripeljale do dolgoročnega uspeha. Tako ZDA delujejo za ustanovitev in vzdrževanje mednarodnih standardov za odgovornost, okrepitev koalicij in partnerstev, izboljšanje vladne arhitekture in sodelovanja med agencijami ter spodbujanje intelektualnega in človeškega kapitala.

3.3.1.4 Mednarodni organizirani kriminal

Temeljne politike ZDA glede organiziranega kriminala so navedene v Strategiji za nadzor nad mednarodnim kriminalom iz leta 1998, nadalje pa jih oblikujejo in izvajajo mnoge institucije, kot so ministrstva za zunanje zadeve, obrambo, sodstvo, finance in domovinsko varnost, ki oblikujejo ključne federalne programe in iniciative ter njihovo koordinacijo. Wagley v svojem poročilu (2006, 2) Kongresu ZDA navede, da so mednarodno sodelovanje in sporazumi vitalnega pomena za strategijo ZDA za boj proti organiziranemu kriminalu.

Ocena grožnje mednarodnega kriminala vlade ZDA iz leta 2000 med največjimi grožnjami opredeli 1) tihotapljenje jedrskega materiala in tehnologij, 2) preprodajo drog, 3) trgovino z belim blagom, 4) zlorabo intelektualne lastnine in 5) pranje denarja (Wagley 2006, 8).

3.3.2 Sklep: Ameriški okvir

Po koncu hladne vojne so ZDA ostale edina svetovna velesila, ki je morala posledično redefinirati svojo zunanjo politiko, po septembru 2001 pa se je njihov fokus usmeril v terorizem, vendar pa proces prilagajanja novim varnostnim razmeram še ni zaključen. V času Clintonove administracije se nacionalnovarnostna strategija osredotoča na mednarodno sodelovanje, uspešna evropska varnostna arhitektura pa je prioriteta. Naslednji predsednik ZDA Bush pa sicer izrazi željo po mednarodnem sodelovanju, vendar pa ga neodobranje akcij ZDA s strani mednarodne skupnosti ne omejuje.

Proti širjenju OMU se ZDA borijo na treh področjih, in sicer: aktivnosti za boj proti širjenju OMU, neširjenju OMU ter upravljanje s posledicami. Razvijajo pa tudi nove aktivnosti, ki

zajemajo tako praktično preprečevanje, strokovne posvete ter ekonomski vidik jedrskega materiala.

ZDA izražajo strah pred možnostjo, da bi OMU prišlo v roke terorističnim organizacijam, nadalje pa se borijo proti samim terorističnim napadom kot državam, ki bi bila naklonjena dejanjem teroristov. V ta namen spodbujajo mednarodno sodelovanje, pojavlja pa se vprašanje legalnosti t.i. protiterorističnih koalicij.

Tako za boj proti mednarodnemu organiziranemu kriminalu, kot tudi proti terorizmu in OMU, je v ZDA pristojna obsežna struktura institucij. Njihovo delo je zaradi dinamičnosti in prepletenosti sodobnih groženj varnosti zelo povezano, saj je na primer kot prva grožnja mednarodnega organiziranega kriminala opredeljeno tihotapljenje jedrskega materiala in tehnologij.

Barack Obama, sedanji predsednik ZDA, kaže jasno zavezanost vzpostavitve močnega partnerstva z Evropo. Pravzaprav daje vtis, da mu ni vseeno, da je v zadnjih osmih letih prišlo do poslabšanja transatlantskih vezi in zmanjšanja ameriške moralne avtoritete. Tako je Obama zatrdil, da načrtuje ponovno izgradnjo vezi z Evropo skozi Nato, odnos EU-ZDA in skupne politike glede tematik kot so širjenje OMU, terorizem, klimatske spremembe in regionalne krize. Obamine politike se na nekaterih področjih močno razlikujejo od Bushevih. Glede klimatskih sprememb Obama močno verjame, da je grožnja realna in ima namen preobraziti ZDA v globalnega vodjo na tem področju. Vladavina prava je še ena domena, kjer je zavel nov veter. Obama se je obvezal zapreti zapor v Guantanamu in prepovedati mučenje kot izpraševalno tehniko. Upa, da bodo ti ukrepi pomagali vzpostaviti tudi skupno protiteroristično agendo, ki bo temeljila na zaupanju in spoštovanju prava (Smith 2008).

3.4 Sodelovanje EU in ZDA po koncu hladne vojne

Po razpadu bipolarnega sistema je bilo za definiranje nove geostrateške realnosti pomembno vprašanje oboroževanja in vojaške opreme, vključno z jedrskim orožjem. Po eni strani so pogajanja o zmanjšanju oboroževanja, začeta že v času hladne vojne, izgubila intenzivnost, po drugi strani pa je širjenje OMU postalo zelo donosen posel, kar je dodatno oteževalo možnosti njegovega omejevanja (Čehulič 2003, 116). Velika količina konvencionalnega in hladnega orožja pa je poleg združenja Nemčije in zrušenja vzhodnega bloka tudi glavni razlog, da je Evropa na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja postala žarišče mednarodnih odnosov (*Ibid*, 130).

Značaj in intenzivnost sprememb po hladni vojni so prisilili politiko ZDA in s tem tudi evroatlantske odnose v redefiniranje svojih ciljev in določanje drugačnih smeri zunanjih politik. Varnostni vidik, ki je bil več kot 40 let temeljna povezava zahodnega, evroatlantskega sveta, v novem svetu ni bil več dovolj za vzdrževanje kohezivnosti evroatlantskih partnerjev. Evroatlantsko zavezništvo pa je kljub izzivom uspelo najti nove razloge in načine sodelovanja v novi svetovni ureditvi; njihovi obrisi so načrtani, struktura pa se še vedno izgrajuje. To po eni strani potrjuje, da so transatlantske vezi dovolj močne, po drugi strani pa, da je želja in interes politike ZDA kot tudi večine zahodnoevropskih držav, da je dotično partnerstvo uspešno (Čehulič 2003, 10).

V prvem desetletju 21. stoletja so se odnosi med EU in ZDA zaostri. Povod zaostritve so bila nestrinjanja glede napada na Irak leta 2003, razkol pa se je začel že dve leti prej z Bushevo zavrnitvijo Kjotskega protokola in Mednarodnim kriminalnim sodiščem, ki je promoviralo t.i. 'os zla'. Brimmerjeva (2007, 5) ugotavlja, da so se odnosi do leta 2007 umirili, vendar so ostale napetosti v odnosu. Medtem ko se politična nestrinjanja lahko rešijo z spremembo politik in osebja pa s strukturnimi nestrinjanji ni tako; le-ta morajo biti naslovljena in upravljana. Politična vprašanja se ukvarjajo z voljo obeh strani priznati drugo stran v mednarodnih odnosih. Ukvarjajo se z različnimi interpretacijami interesov med evropskimi državami med seboj in naproti ZDA, pa naj bo to narava mednarodnega terorizma ali mirovni proces na Bližnjem vzhodu. Na strukturalnem nivoju so ZDA sprejele prisotnost drugega demokratičnega akterja v mednarodnih odnosih, ki pa je *sui generis* mešanica nacionalnih in supranacionalnih elementov. Sodelovanje z EU je težko, saj je treba izbrati kdaj sodelovati z organizacijo, kdaj z nacionalnimi vladami in kdaj s kombinacijo obeh nivojev.

3.4.1 Transatlantska deklaracija

Po padcu berlinskega zidu je bil prvi temeljni dokument odnosov med ZDA in ES Transatlantska deklaracija, ki so jo ZDA in ES sprejele 22. novembra 1990. Na podlagi skupne dediščine in vrednot, podpora razvoja Evrope v okviru Konference za varnost in sodelovanje v Evropi (KVSE) in predanosti Natu, so se zavezale h konsolidaciji nove in demokratične Evrope, okrepitvi sodelovanja na področju varnosti in gospodarstva in transatlantske solidarnosti. Skupni cilji Evropske skupnosti in ZDA so bili podpirati demokracijo, vladavino prava, spoštovanja človekovih pravic in socialni razvoj po vsem svetu. Zadale so si zagotavljati mir in mednarodno varnost, sodelovati z drugimi državami proti nasilju, prispevati k reševanju konfliktov in okrepiti vlogo OZN kot tudi drugih mednarodnih organizacij. Regionalno gledano pa se deklaracija posebej dotakne pomoči Srednji in Vzhodni Evropi pri vzpostavljanju funkcionalnih držav in sodelovanju le-teh v multilateralnih institucijah mednarodne trgovine in financ.

Za doseganje zadanih ciljev so se ZDA in ES zavezale, da se bodo vzajemno informirale in konzultirale o pomembnih zadevah skupnega interesa, tako političnih kot ekonomskih in se trudile konvergirati svoje pozicije. Partnerstvo naj bi na podlagi skupnega znanja funkcioniralo bolje. Kot že omenjeno, se deklaracija dotakne vseh pomembnih področij sodelovanja, od ekonomskega do izobraževanja, znanstvene in kulturne kooperacije. Za moje diplomsko delo pa so najbolj relevantni navedeni transnacionalni izzivi. Predstavniki EU in ZDA so zapisali, da bodo združili moči pri boju in preprečevanju terorizma, se borili za prenehanje ilegalne proizvodnje, preprodaje in uživanja drog ter z drogami povezanega kriminala, sodelovali v boju proti organiziranemu kriminalu, ščitili okolje in integrirali okoljske in ekonomske cilje ter preprečevali širjenje OMU, kemičnega in biološkega orožja in tehnologijo izstrelkov.

Obe strani sta se strinjali, da je za redno in intenzivno sodelovanje potreben institucionalni okvir in se zavezali, da bosta polno uporabljali in krepili obstoječe procedure. Na tem srečanju so bile načrtane konzultacije med predsednikom Evropske komisije in predsednikom Evropskega sveta na eni strani in predsednikom ZDA na drugi, in sicer dvakrat na leto. Prav tako naj bi bile dvakrat na leto konzultacije med zunanjimi ministri ES in Evropsko komisijo ter državnim sekretarjem ZDA. Sestanek je načrtoval tudi okvir za *ad hoc* konzultacije med predsedujočim ES ali Troiko in državnim sekretarjem ZDA. Konzultacije naj bi se dvakrat na

leto zgodile tudi med Evropsko komisijo in ameriško vlado na ravni kabineta. Ne nazadnje pa naj bi se predstavnikom ZDA posredovali tudi povzetki sestankov Evropskega političnega sodelovanja (*European Political Cooperation – EPC*) na ministrskem nivoju (Transatlantska deklaracija 1990).

3.4.2 Nova transatlantska agenda

V Madridu na vrhu EU in ZDA je bila 3. decembra 1995 sprejeta NTA. Dokument potrди pomen transatlantskega partnerstva, ki je gonilna sila miru in dobrobiti tako EU in ZDA kot globalno. Za soočanje z novimi izzivi pa je potrebno okrepiti in prilagoditi partnerstvo. Entiteti delita strateško vizijo prihodnje evropske varnosti in si prizadevata za konstrukcijo nove evropske varnostne arhitekture, kjer bodo imele Nato, EU, ZEU, OVSE in Svet Evrope komplementarno vlogo. Agenda je potrdila vlogo Nata kot nepogrešljive in osrednje institucije v transatlantski varnosti in izrazila potrebo po prilagoditvi Natovih političnih in vojaških struktur v smeri svojih novih vlog kot tudi porajajoče se evropske obrambne identitete, ki bo okrepila evropski steber zveze.

NTA navaja štiri pglavitne cilje:

- 1) Spodbujanje miru in stabilnosti, demokracije in razvoja po svetu;
- 2) Odgovarjanje na globalne izzive, kot so mednarodni kriminal, preprodajanje drog, terorizem, problemi beguncev in razseljenih posameznikov, zaščita okolja in boj proti boleznim;
- 3) Prispevanje k širitvi svetovne trgovine in boljšim ekonomskim odnosom;
- 4) Gradnja transatlantskih mostov.

V drugem cilju so zajeti vsi trije dejavniki sodelovanja, ki ji proučujem v diplomskem delu. Dokument zaveže EU in ZDA k aktivnemu praktičnemu sodelovanju med ZDA in bodočim Europolom, skupaj pa bosta podprli programe usposabljanja in institucije za boj proti kriminalu v Srednji in Vzhodni Evropi, Rusiji, Ukrajini in drugih neodvisnih državah. Ker je Nova transatlantska agenda dokument, ki obsega mnogo področij, so EU in ZDA zaupale Skupini višjega nivoja (*Senior Level Group*) nadzor nad delom v okviru agende ter predvsem

prednostnih nalog, ki so določene v dokumentu. Za merjenje napredka in določanje novih prioritet bodo uporabljeni redna vrhunška srečanja EU in ZDA (Nova transatlantska agenda 1995).

3.4.3 Skupni akcijski načrt

Ob NTA so EU in ZDA leta 1995 sprejele tudi Skupni akcijski načrt. V okviru cilja spodbujati mir in stabilnost, demokracijo in razvoj po svetu so se zavezale k sodelovanju za čim številčnejši podpis NPT. Zavežejo se tudi, da bodo na ženevski Konferenci o razoroževanju leta 1996 delovale za sprejem učinkovite, preverljive in univerzalno sprejemljive splošne CTBT in se združile za takojšnja pogajanja o Pogodbi o zmanjšanju fizijskega materiala (*Fissile Material Cut-Off Treaty – FCMT*).²³ Z namenom omejiti tehnologije izstrelkov se bodo trudile razširiti Režim za nadzor tehnologije izstrelkov na nove države.²⁴ Sodelovale bodo pri revidiranju BWC z namenom uvedbe novih ukrepov za povečanje njene učinkovitosti, borile pa se bodo proti širjenju tako kemičnega kot biološkega orožja. Spodbujale bodo mednarodne napore zmanjšati uporabo in širjenje protipehotnih zemeljskih min in bodo sodelovale na konferenci, ki bo ocenila napredek Konvencije o prepovedi in omejevanju uporabe nekaterih vrst konvencionalnega orožja, še posebej na določilih o zemeljskih minah.²⁵ Pogovarjale se bodo o potencialni ustanovitvi nadzora nad produkcijo, skladiščenjem in transferjem protipehotnih zemeljskih min. Nadaljevale bodo tudi z delom za ustanovitev nove multilateralne ureditve za izvozne kontrole, ki bi se imenovala Novi forum (*the New Forum*) in bi bila odgovorna za odgovarjanje na grožnje širjenja orožja, povezanih tehnologij in blaga z dvojno rabo. EU in ZDA se bodo koordinirale pri boju proti širjenju jedrskega in drugega OMU, še posebej na zaskrbljujočih območjih. Podpirale bodo Organizacijo korejskega polotoka za energetske razvoj (*Korean Peninsula Energy*

²³ Pogajanja o zmanjšanju fizijskega materiala bi prepovedala produkcijo fizijskega materiala za namene OMU. Pogajanja o pogodbi so se začela že leta 1946, vendar pa je bil predlog zavržen s strani tedanjega ameriškega predsednika Busha. Leta 1993 je predsednik ZDA Bill Clinton ponovno spodbudil k prepovedi omenjenega materiala, kljub dogovarjanju in prenovam pa pogodba še ni stopila v veljavo (The Center for Arms Control and Non-proliferation 2010).

²⁴ Režim za nadzor tehnologije izstrelkov je neformalna in prostovoljna organizacija držav, ki želijo koordinirati nacionalna izvozna dovoljenja z namenom preprečevati širjenje OMU. Ustanovljen je bil leta 1987 s strani Kanade, Francije, Italije, Japonske, Velike Britanije in ZDA, danes je število članic 34 (Missile Technology Control Regime 2010).

²⁵ Konvencija je stopila v veljavo decembra 1983, njen namen pa je preprečevati nehumane poškodbe in poškodbe civilnih oseb. Dostopna je na spletni strani Mednarodnega komiteja Rdečega križa [http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/p0811/\\$File/ICRC_002_0811.PDF](http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/p0811/$File/ICRC_002_0811.PDF).

Development Organization – KEDO) in se borile za odpravo groženj širjenja OMU po celem svetu. V okviru cilja odgovarjanja na globalne grožnje se bodo zavemale za jedrsko varnost s promocijo ratifikacije Mednarodne konvencije o jedrski varnosti in koordinirale svoje pozicije v pogajanjih za Mednarodno konvencijo o radioaktivnih odpadkih.^{26,27} Nadalje bodo izboljšale obstoječe mednarodno sodelovanje na področju jedrske varnosti, vključujoč države Srednje in Vzhodne Evrope in nove neodvisne države ter pomoč G7 pri zaprtju Černobila. Sodelovale bodo pri pripravah Konference o jedrski varnosti v Moskvi.

V dokumentu EU in ZDA zapišejo tudi, da bodo sodelovale v boju proti ilegalni preprodaji drog, pranju denarja, terorizmu in nelegalni preprodaji jedrskih materialov. Za nalogo so si zadale izboljšati bilateralno sodelovanje in institucionalne stike, zmožnosti kazenskega sodstva, preiskovalnih sistemov ter promocijo vladavine prava skozi mednarodne programe izobraževanja. Ustanovile bodo mehanizem za izmenjavo informacij in sodelovanje med ZDA in EU ter njenimi državami članicami na področju kazenskega pregona in kazenskega prava, predvsem na področju dodatnih izobraževanje, tehnične pomoči in opreme. Diskutirale bodo o možnosti ustanovitve začasnih ukrepov sodelovanja med kompetentno službo ZDA in Evropsko enoto za droge (*European Drugs Unit*) in začele implementirati možnosti, ki jih ponuja Konvencija o Europolu za krepitev odnosov med Europolom in vlado ZDA. Nadalje bodo koordinirale razvojne programe za boj proti drogam, podprle povezave med lastnimi institucijami na tem področju ter koordinirale programe proti drogam na Karibih. Delovale bodo za dosego dogovora za sodelovanje pri izmenjavi informacij o transportu kemikalij ter identificirale sredstva za okrepitev mednarodne asistencije na področju sodstva. Zanimivo je, da načrt, za razliko od boja proti širjenju OMU in mednarodnemu kriminalu, terorizem omeni le v enem stavku in sicer pravi, da »bosta EU in ZDA sodelovali pri ocenjevanju in odgovarjanju na grožnje terorizma« (Skupni akcijski načrt EU in ZDA 1995).

EU in ZDA so v dokumentu Transatlantsko partnerstvo za politično sodelovanje (1998) potrdile, da je njihovo politična in gospodarska kooperacija močna sila za mir, demokracijo in

²⁶ Konvencija o jedrski varnosti je bila sprejeta na Dunaju leta 1994. Njen namen je postaviti mednarodne standarde za varno delovanje jedrskih elektrarn. Obveznosti držav članic pokrivajo načrtovanje, konstrukcijo, delovanje, preverjanje varnosti, zagotavljanje kakovosti in pripravljenost (International Atomic Energy Agency 2010b).

²⁷ *International Convention on Radio-active Residues.*

prosperiteto. Od sprejema NTA so delovale za okrepitev spoštovanja človekovih pravic, spodbujanje boja proti širjenju OMU in terorizmu, naslavljale tekoče krize in sodelovale na mnogo drugih področjih. Za izboljšanje partnerstva so se odločile, da okrepijo konzultacije z namenom izboljšati odgovor na obnašanje, ki ni skladno s cilji NTA ali predstavlja grožnjo mednarodni varnosti in stabilnosti. Tako so dorekle tudi načela, ki jih bodo vodila. 1) Skozi izmenjavo informacij, analizo in konzultacije se bodo zavemale za preventivno delovanje ali odgovor na takšno obnašanje, razvile pa bodo kompatibilne odgovore v obliki politik, ki bodo praktične, časovno definirane in učinkovite. Ti odgovori bodo 2) oblikovani kot del koherentnega političnega pristopa, usmerjenega v spreminjanje nesprejemljivega vedenja, ki bo v skladu z mednarodnimi odgovornostmi in obvezami. V ta namen bodo EU in ZDA 3) polno uporabile diplomatsko in politično akcijo, v primeru, da ta dva pristopa ne dosežeta želenega namena, pa so primerne tudi 4) ekonomske sankcije. V tem primeru se bodo trudile zagotoviti, da bodo sankcije 5) multilateralne, saj bodo tako imele najmočnejši učinek v mednarodni skupnosti, njihovi stroški pa bodo razdeljeni bolj enakomerno. Če EU in ZDA ne morejo doseči dogovora, 6) lahko vsak od partnerjev uporabi to vrsto sankcij, v takem primeru pa veljajo 7) posebna določila. Optimalni pristop pa so, ko je le mogoče, učinkoviti ukrepi Varnostnega sveta (VS) OZN. V primeru multilateralnih ekonomskih sankcij bodo poskrbeli za 8) čim manjši učinek na druge države. Ne nazadnje pa je 9) obema v interesu delovati za iste cilje in ne pošiljati mešanih ali nasprotujočih si sporočil.

V Bonnu so EU in ZDA sprejele Skupno izjavo o načelih in mehanizmih zgodnjega opozarjanja in preprečevanja problemov (1999). Primarni telesi v tem okviru sta Organizacijski odbor Transatlantskega ekonomskega partnerstva (*Transatlantic Economic Partnership Steering Group*) ter Namenske sile NTA (*NTA Task Force*), slednje pokrivajo tudi področje varnosti. Skupina višjega nivoja pa pregleda obravnavane teme v pripravi na naslednji vrh EU in ZDA.

3.4.4 Periodično sodelovanje

Predsedniški vrhi EU in ZDA so rezultat Transatlantske deklaracije leta 1990. Čeprav se je transatlantski odnos pred tem primarno osredotočal na trgovino in gospodarske teme, pa je Transatlantska deklaracija priznala osrednjo vlogo EU pri politični stabilnosti in gospodarski rehabilitaciji Srednje in Vzhodne Evrope. Moje diplomsko delo pa bo podrobneje proučilo

sestanke EU in ZDA po nadgradnji Transatlantske deklaracije, torej po začetku implementacije NTA.

Na skupnih vrhunskih srečanjih EU in ZDA se zberejo predsednik ZDA, predsednik predsedujoče države članice EU in predsednik Evropske komisije. Sestanki treh predsednikov so zaupni, plenarni sestanki pa vključujejo tudi višje uradnike za diskusijo o posameznih zadevah. Zamišljeno je bilo, da sta vsako leto dva vrha, eden v državi predsedujoči EU in drugi v Washingtonu, vendar pa se vrhi ne držijo strogo tega zaporedja. Vrhi EU in ZDA večinoma odsevajo vsebino NTA, v vmesnem času pa Namenske sile NTA nadzorujejo izpolnjevanje Akcijskega načrta (*Action Plan*) pod vodstvom Skupine višjega nivoja, ki je sestavljena iz uradnikov obeh strani (Predstavništvo Evropske komisije pri ZDA, 2009).

Transatlantska deklaracija, NTA in Skupni akcijski načrt predstavljajo okvir za transatlantsko partnerstvo, ki svoje aktivnosti umešča v štiri splošna poglavja in sicer spodbujanje miru, stabilnosti, demokracije in razvoja po svetu, odgovarjanje na globalne izzive, širjenje svetovne trgovine in gradnja mostov preko Atlantika. Skupna deklaracija EU in ZDA o mehanizmih zgodnjega opozarjanja, sprejeta leta 1999 v Bonnu pa okviru sodelovanja doda Skupni akcijski načrt iz leta 1998 ter Transatlantsko partnerstvo za politično sodelovanje.

3.4.4.1 Orožje za množično uničenje

Skupina višjega nivoja je na vrhu v Washingtonu poročala, da so ZDA in EU zaskrbljene zaradi Irana glede OMU. Septembra istega leta je v veljavo stopil sporazum Euratoma in KEDO, ki predstavlja skupno predanost okrepiti boj proti širjenju OMU.²⁸ Med nove prioritete so si EU in ZDA zadale implementirati Skupno izjavo o Ukrajini in skupaj z Rusijo raziskati načine sodelovanja na področju jedrske varnosti v Severozahodni Rusiji.²⁹ Odločile so se za izboljšanje sodelovanja glede OMU z Iranom, kot tudi koordinacijo na področju deminiranja,

²⁸ S podpisom sporazuma 15. maja 1997 je Euratom postal prvi novi član mednarodnega izvršnega odbora organizacije od njene ustanovitve leta 1995 s strani ZDA, Japonske in Južne Koreje (Diamond 1997).

²⁹ V Skupni izjavi o Ukrajini se EU in ZDA zavežejo, da bodo skupaj podpirale načrte države za prestrukturiranje energetskega sektorja, za izboljšanje njene energetske varnosti pa bodo nadaljevale s pomočjo pri zaprtju jedrske elektrarne Černobil do leta 2000 na podlagi G7 Memoranduma o razumevanju (*G7/Ukraine Memorandum of Understanding on closing Chernobyl by 2000*) (Skupna izjava o Ukrajini 1997).

in sicer s pomočjo žrtvam, izmenjavo podatkov in sodelovanjem na Konferenci o razoroževanju³⁰ (Poročilo Skupine višjega nivoja na vrhu EU in ZDA 1997).

V Londonu naslednjega leta so EU in ZDA identificirale nadaljnja področja za sodelovanje glede Ukrajine, med drugim tudi reformo energijskega sektorja in jedrsko varnost. Sestavile so načrt za skupni pristop z Rusijo in vsemi zainteresiranimi stranmi k problemu upravljanja z jedrskimi odpadki v Severozahodni Rusiji ter se zavezale k poročanju o napredku na vrhu spomladi 1999. Poročilo zapiše, da so v šestih mesecih razvile tesnejše sodelovanje z Iranom na področju OMU na drugi strani pa obsodi Indijo zaradi njene odločitve za izvajanje poskusov z jedrskim materialom. Za prihodnje obdobje so si zadale izboljšati koordinacijo pri zadevah jedrske varnosti ter sodelovanje pri deminiranju, predvsem skozi relevantne institucije in izgradnjo kapacitet v prizadetih državah ter izmenjavo informacij glede držav izvoznic min. Za cilj so si postavile delovanje za uspešen zaključek Protokola h Konvenciji o biološkem orožju do konca leta 1998 ter določitev obsega za skupna pravila EU in ZDA glede izvoza orožja. Stremele so tudi k okrepitvi odnosov s KEDO, spodbujanje stabilnosti v Severozahodni Aziji skupaj z Japonsko in Južno Korejo in krepitev globalnega boja proti OMU (Poročilo Skupine višjega nivoja na vrhu EU in ZDA 1998a).

Na vrhu v Londonu je bila sprejeta tudi Deklaracija EU in ZDA o skupni orientaciji politike za neširjenje orožja za množično uničenje (1998). V dokumentu so EU in ZDA podprle univerzalen pristop k mednarodnim pogodbam, ki pokrivajo OMU, vključno z NPT, CWC, BTWC in CTBT. Polna in učinkovita implementacija navedenih pogodb pa zahteva tudi učinkovito implementacijo okrepljenega sistema zaščit IAEA in postopkov preverjanja iz CWC in CTBT.³¹ EU in ZDA so tudi delovale za sporazum o Protokolu preverjanja za BTWC.

³⁰ Konferenca o razoroževanju je bila ustanovljena leta 1979 kot enoten multilateralni forum mednarodne skupnosti za pogajanja o razoroževanju. Njeni predhodniki so Komite desetih držav o razoroževanju iz leta 1960, Komite osemnajstih držav o razoroževanju, ki je bil dejavne med 1962 in 1968 ter Konferenca Komiteja o razoroževanju, kjer so se sodelujoče države srečevale med letoma 1969 in 1978 (The United Nations Office at Geneva 2010).

³¹ Zaščite so aktivnosti, skozi katere IAEA preverja, da država izpolnjuje svoje mednarodne obveznosti neuporabe jedrskih programov za izdelavo jedrskega orožja. NPT in druge relevantne pogodbe postavljajo IAEA za inšpektorat za jedrske aktivnosti. Agencija ima danes sporazume za nadzorovanje jedrskega materiala in aktivnosti z več kot 140 državami (International Atomic Energy Agency 2010a). Postopki preverjanja spoštovanja CWC so natančno definirani v Aneksu o preverjanju in implementaciji, ki obsega splošna pravila o verifikaciji, navodila za izvedbo preverjanj ter postopke za uničenje in ravnanje s kemičnim orožjem (Chemical Weapons Convention 1997).

Čeprav EU in ZDA spodbujajo mednarodno trgovino, pa zavračajo podporo programom OMU, vključno z blagom z dvojno rabo in tehnologijo, podvrženo izvoznim kontrolam. EU in ZDA so tako sprejele politike za preprečitev izvoza dobrin, če obstaja verjetnost, da bi bile lahko uporabljene v programih OMU. EU pa je sprejela obsežen pravno zavezujoč Režim izvoznih kontrol o dvojni rabi. V dokumentu EU in ZDA izrazijo zaskrbljenost glede nekaterih držav Srednjega Vzhoda in Južne Azije, ki so poskušale pridobiti tehnologijo izstrelkov in imajo kapacitete za izdelavo OMU, EU pa je dodala, da mora ta skrb biti izražena pri stikih z dotičnimi državami, predvsem Iranom. Potrdile so podporo delu UNSCOM (*United Nations Special Commission*) pri zagotavljanju implementacije resolucij VS OZN o eliminaciji OMU s strani Iraka in se tudi zedinile, da bodo poglobile izmenjavo informacij in v sodelovanje vključile več strokovnjakov. Zaradi zaskrbljenosti EU glede ruske pomoči iranskemu programu balističnih izstrelkov, je Rusija poostrila svoj sistem izvoznih kontrol. ZDA pa so izrazile pripravljenost na trilateralni sestanek z EU in Rusijo glede OMU.

Dokument podaja tudi agendo za delo v sledečem letu, ki obsega pomoč tretjim državam pri programih izvoznih kontrol, izboljšanje implementacije izvoznih kontrol, okrepiti preverjanje končne uporabe dobrin, preprečevanje preusmeritev skozi tretje države ter nadzor nad programsko opremo in tehnologijami.

V Washingtonu decembra istega leta so EU in ZDA potrdile, da imajo z Rusijo pomembno nalogo preprečiti transferje občutljivih tehnologij s strani ruskih entitet. Podpisale so dodatne protokole zaščitnim sporazumom IAEA in s tem okrepile možnosti agencije pri preiskovanju jedrskih objektov.³² Tako ameriški kot evropski strokovnjaki so skupaj razvijali tehnologije za deminiranje. Z Rusijo so si zadale sodelovanje za izboljšanje mednarodnih režimov za neširjenje OMU, za finalizacijo protokola za okrepitev BTWC, zaključek zaščitnih

Režim preverjanja CTBT je zastavljen za prepoznavanje kakršne koli jedrske eksplozije na Zemlji, tako pod zemeljskim površjem, pod vodo ali v atmosferi. Obsega Mednarodni sistem za nadzor, Mednarodni podatkovni center in preiskave na terenu. Od odprtja pogodbe za podpis leta 1996, jo je podpisalo že 182 držav in 151 ratificiralo, vendar pa dokument še ni stopil v veljavo, ker je to odvisno od 44 držav, ki so v času sprejetja pogodbe imele jedrsko orožje. Države, katerih podpisi so še potrebni, so: Kitajska, DPRK, Egipt, Indija, Indonezija, Iran, Izrael, Pakistan in ZDA (Preparatory Commission for the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization 2010).

³² Dodatni protokol zaščitnim sporazumom IAEA daje agenciji dodatna pooblastila za preiskave glede na temelje zaščitne sporazume (International Atomic Energy Agency 2010a).

protokolov IAEA in implementacijo strogih ruskih izvoznih kontrol (Poročilo Skupine višjega nivoja na vrhu EU in ZDA 1998b).

V Bonnu so EU in ZDA pozdravile izboljšanje evropskih kapacitet za odgovarjanje na krize ter napredek pri krepitvi evropskega stebra Nata. Pozdravile so tudi okrepitev skupne evropske politike o obrambi in varnosti, ki je izražena v Amsterdamski pogodbi in Svetu Evrope leta 1999 v Bonnu. Potrdile so delovanje za spodbujanje jedrske varnosti v Ukrajini in Rusiji, za preprečevanje širjenja jedrskega OMU pa so delovale v okviru razvoja globalne mreže za zgodnje opozarjanje. (Deklaracija EU in ZDA z vrha v Bonnu 1999). V Skupni izjavi EU in ZDA o Ukrajini (1999) so spodbudile namen Ukrajini okrepiti energijski sektor države in poudarile svojo zavezanost zaprtju Černobilske elektrarne do leta 2000.

Skupina višjega nivoja je v poročilu na vrhu v Washingtonu istega leta zapisala, da so EU in ZDA okrepile sodelovanje na področju boja proti širjenju OMU s fokusom na specifične probleme širjenja OMU v Južni Aziji, Vzhodni Evropi, Srednji Aziji, Zalivu in Korejskem polotoku. Okrepile so dialog z Rusijo za zmanjšanje groženj širjenja OMU in razvijale multilateralne odgovore na le-te, vključno s predlogi EU in Inicijativo zmanjšanja širitev groženj (*Expanded Threat Reduction Initiative*) s strani ZDA. Nadaljevale so s podporo reform energetskega sektorja v Ukrajini in zaprtja Černobila do leta 2000 v skladu z memorandumom G7. Pregledale in prenovile so politike za spodbujanje miru in stabilnosti na Korejskem polotoku in podpirale delovanje KEDO. Pozdravile so odločitev DPRK o zamrznitvi testiranja izstrelkov, dialog med ZDA ter EU in DPRK pa se je nadaljeval. Okrepile so delovanje za spodbujanje pristopa k mednarodnim inštrumentom za neširjenje OMU, predvsem skozi dialog EU z Iranom, kot tudi z Indijo in Pakistanom. V luči nadaljevanja spodbujanja pristopa k mednarodnim instrumentom za neširjenje OMU so si za nalogo zadale prepričati ti dve državi, da podpišeta in ratificirata CTBT. Nadalje so potrdile nadaljevanje dialoga EU z Iranom kot tudi pritisk na DPRK, da se zaveže konkretnim in trajnostnim rezultatom (Poročilo skupine višjega nivoja na vrhu EU in ZDA 1999).

Na vrhu v Washingtonu so predstavniki EU in ZDA sprejeli tudi skupno izjavo o Severni Evropi, ki zapiše, da prioriteta področja sodelovanja EU in ZDA med drugim vključujejo tudi energijo in jedrsko varnost. Specifično so poudarili potrebo po nadaljevanju multilateralnega

in bilateralnega sodelovanja za izboljšanje operativne varnosti jedrskih elektrarn in zaprtje nevarnih reaktorjev. Zadali so si izboljšanje delovanja na področju radioaktivnih odpadkov in upravljanja uporabljenega goriva v regiji. Izrazili so pričakovanje, da bo predviden Multilateralni jedrski in okoljski program v Ruski federaciji (*Multilateral Nuclear and Environmental Programme in the Russian Federation – MNEPR*) olajšal sodelovanje na tem področju in predstavljal legalni okvir za učinkovito implementacijo projekta (Skupna izjava EU in ZDA o Severni Evropi 1999).

V letu 2000 so EU in ZDA nadaljevale s bojem proti širjenju OMU v Ruski federaciji, pozvale pa so federacijo, da jim zagotovi pravne zaščite, ki izhajajo iz osnutka MNEPR, da lahko nadaljujejo z delom. Po ratifikaciji CWC leta 1997 je Rusija obvezana uničiti svoje kemično orožje do leta 2007, tako EU kot ZDA pa so izrazile pripravljenost pomoči Rusiji pri izpolnitvi obvez kot pri upravljanju zalog. Za uresničitev skupnih varnostnih interesov pa so pozvale tudi mednarodno skupnosti k pomoči. Nadaljevale so s pomočjo Ukrajini pri zaprtju zloglasne černobilske elektrarne. EU in ZDA so aktivno sodelovale na Konferenci pregleda NPT leta 2000 in ponovno potrdile, da je pogodba ključna za mednarodni mir in varnost v prihodnosti. Tako so potrdile tudi pomembnost univerzalnega pristopa in spoštovanja pogodbe ter enoglasno zavezanost držav podpisnic k razorožitvi, zaščiti in mirnemu jedrskemu sodelovanju. Delovale so za prepričanje Indije in Pakistana, da sledita korakom, navedenim v Resoluciji VS OZN 1172, vključno z podpisom CTBT.³³ EU in ZDA pa so pozdravile ratifikaciji CTBT in START II s strani Ruske Federacije in še naprej podpirale delovanje KEDO. Za naslednjih 6 mesecev so si zadale sodelovanje z Rusijo za zaključek pogajanj o MNEPR in pritisk na ukrajinske oblasti za določitev točnega datuma zaprtja černobilske elektrarne. Nadalje so izpostavile pomembnost nadaljevanja pozivanja DPRK k izpolnitvi svojih obvez o neširjenju OMU in izboljšanju dialoga z mednarodno skupnostjo. Zavezale so se k spodbujanju nadaljnjega podpisa NPT in čim hitrejšo veljavnost CTBT ter ustanovitev con brez jedrskega orožja po vsem svetu (Poročilo Skupine višjega nivoja 2000a).

³³ Resolucija VS OZN 1172 iz leta 1998 obsodi jedrske poskuse, izvedene s strani Indije in Pakistana istega leta in od njiju kot tudi od vseh ostalih držav zahteva, da se odpovejo nadaljnjim jedrskim poskusom v skladu s CTBT. Indijo in Pakistan tudi pozove, da nadaljujeta medsebojni dialog in ustavita svoje jedrske programe (Varnostni svet OZN 1998).

EU in ZDA so Ukrajini zagotovile okoli 900 milijonov dolarjev za zaprtje jedrske elektrarne v Černobilu. Ta se je zaprla 15. decembra 2000. V Washingtonu so se ponovno zavezale pomoči Rusiji pri izpolnjevanju obvez glede neširjenja OMU in razoroževanja, še posebej pri uničenju kemičnega orožja ter upravljanju plutonija. Izrazile pa so tudi nadaljnje prizadevanje za čim prejšnje sprejetje MNEPR (Sodelovanje EU in ZDA v okviru NTA 2000b).

V Göteborgu so potrdile pomembnost zavezanosti DPRK, da nadaljuje z moratorijem nad testiranjem izstrelkov, ZDA pa so se odločile vzpostaviti dialog z državo na mnogo področjih. Spodbujanje neširjenja OMU pa so si EU in ZDA zadale za pomembno prioriteto tudi v prihodnosti (Skupna izjava EU in ZDA na vrhu 2001a).

Po ministerialu v Washingtonu so danski zunanji minister Per Stig Moeller, Visoki predstavnik EU Javier Solana, Komisar EU Chris Patten in državni sekretar ZDA Colin L. Powell predstavili zaključke srečanja na tiskovni konferenci. Powell je izrazil zaskrbljenost prisotnih zaradi nadaljevanja aktivnosti širjenja orožja in jedrskega programa s strani DPRK. Izpostavil je izjavo z 12. decembra istega leta, ki državo odmika od njenih mednarodnih obveznosti in predstavlja nadaljnji izziv režimu za neširjenje jedrskega orožja.³⁴ EU in ZDA so se strinjale, da so odnosi DPRK z njimi odvisni od njenega spoštovanja obligacij (Transkript tiskovne konference po ministrskem sestanku EU in ZDA 2002). Nadalje je DPRK 14. decembra poslala IAEA še eno pismo, kjer zapiše, da je status njenih jedrskih kapacitet zadeva DPRK in ZDA in ni podvržen nobenim sporazumom z IAEA. Napove tudi, da bo DPRK unilateralno umaknila pečate, če IAEA tega ne bo storila (Arms Control Association 2010).

Powell je izjavil tudi, da bodo EU in ZDA v sodelovanju s KEDO naredile prave poteze, da bo DPRK spoštovala mednarodne sporazume in ne bo postala grožnja svetu. Nadalje je potrdil, da delujeta za spoštovanje VS OZN s strani Iraka, ki mora sodelovati z inšpektorji za orožje. Priznal je, da ima Iraška deklaracija pomanjkljivosti in zagotovil nadaljnje delo na tem

³⁴ 12. decembra 2002 DPRK pošlje IAEA pismo, kjer objavi, da bo ponovno zagnala enega od reaktorjev ter da ponovno odpira drugo jedrsko infrastrukturo, ki je bila zaprta s sporazumom. Pismo zahteva od IAEA, da odstrani pečate in opremo za nadzor iz omenjene infrastrukture. V pismu DPRK obtoži ZDA za kršenje sporazumov (Arms Control Association 2010).

področju.³⁵ Po njegovih besedah je »imel Irak priložnost skozi Resolucijo VS OZN sodelovati z mednarodno skupnostjo in prenehati zavajati svet v zvezi z orožjem za množično uničenje«. Glede na deklaracijo, EU in ZDA niso bile prepričane, da bo država sodelovala z mednarodno skupnostjo, vendar pa so ostale znotraj procesa OZN. Powell pa je izrazil tudi zaskrbljenost EU in ZDA glede širjenja OMU v Iranu ter pridobivanja jedrske tehnologije, ki bi lahko vodila do jedrskega orožja. Zatrdil je, da je Iran država, ki ima veliko virov fosilnega goriva in nima nobene potrebe po jedrskih kapacitetah (Transkript tiskovne konference po ministrskem sestanku EU in ZDA 2002).

V Skupni izjavi o širjenju orožja za množično uničenje (2003) so EU in ZDA zapisale, da bodo delovale za okrepitev mednarodnega sistema pogodb in režimov proti širjenju OMU, kar pomeni razvoj novih režimov in okrepitev starih ter delovanje za univerzalno članstvo pri relevantnih mednarodnih pogodbah in sporazumih. Zagotavljale bodo strogo implementacijo in spoštovanje in učinkovito ukrepale pri njihovem ignoriranju ali nespoštovanju. Podpirale bodo nerutinske inšpekcije in druge ukrepe v okviru mednarodnega prava, za boj proti širjenju OMU pa bodo uporabile tako političen kot diplomatski vpliv. Pozdravile so izjavo o neširjenju OMU s strani vodij držav in vlad EU v Solunu in Deklaracijo o neširjenju orožja za množično uničenje G8. Delovale bodo s ciljem, da Varnostni sporazumi in dodatni protokoli IAEA postanejo standard za jedrsko sodelovanje in neširjenje orožja, pozvale pa so vse države z jedrskimi kapacitetami k takojšnjemu podpisu teh dogovorov. Za nalogo so si zadale okrepitev izvoznih kontrol za materiale in tehnologije, ki so povezani z OMU, nacionalne kontrole pa bi morale vključevati tudi kazni za nezakonit izvoz ter prekupčevanje z dotičnimi materiali in sistemi. Zavezale so se k iskanju novih metod za ustavitev širjenja OMU.

V okviru BTWC so si zadale delovanje za okrepitev nacionalnih kontrol nad patogenimi mikroorganizmi in toksini ter v skladu CWC za eliminacijo vsega kemičnega orožja. Poudarile so pomembnost sodelovanja za zmanjšanje groženj z tretjimi državami. Dokument nadalje obsodi jedrski program DPRK in njeno nezmožnost spoštovanja varnostnega sporazuma IAEA ter poziva državo k ustavitvi nadaljnjih akcij, ki bi lahko poslabšale problem, k uničenju dotičnega programa ter k polnemu spoštovanju mednarodnih obveznosti glede širjenja

³⁵ Irak je 7. decembra podal deklaracijo o statusu svoje jedrske, kemične in biološke aktivnosti z namenom izpolnjevati Resolucijo VS OZN 1441 (International Atomic Energy Agency 2010c).

OMU. Nadalje izrazi zaskrbljenost glede jedrskega programa Irana in poda podporo nadaljevanju preiskave IAEA. Iran mora tako »polno sodelovati z IAEA, odpraviti vse neuspehe in odgovoriti na vsa vprašanja«. EU in ZDA pa bodo nadzorovale tudi druge države, ki želijo pridobiti jedrsko, biološko ali kemično orožje (Skupna izjava EU in ZDA o širjenju orožja za množično uničenje 2003). Tako na ministerialu v Bruslju leta 2003 italijanski zunanji minister Frattini predstavi odločitev, da bo v vseh nadaljnjih sporazumih in pogodbah, katerih podpisnica bo EU, vključen člen o neširjenju OMU (Transkript tiskovne konference po ministerialu EU in ZDA v Bruslju 2003).

Na vrhu v Dromoland Castlu so EU in ZDA sprejele novo deklaracijo o neširjenju orožja za množično uničenje (2004). Dokument pozdravi sprejetje Resolucije VS OZN 1540 in izrazi odločenost EU in ZDA sprejeti nove in okrepiti obstoječe zakone za prepoved izdelave, pridobivanja, lastnine, razvoja in transporta OMU s strani nedržavnih akterjev.³⁶ Pozdravile so Akcijski plan G8 o neširjenju orožja za množično uničenje, sprejet istega leta, in zapovedale, da mora biti izvoz materiala z potencialom širitve podvržen mednarodnim normam in omejen na države, ki te norme spoštujejo. Dopolnile bodo smernice NSG in razvili nove ukrepe za zagotavljanje dostopa do jedrskih materialov, opreme in tehnologij po tržnih pogojih za vse države, ki spoštujejo mednarodne norme in standarde neširjenja OMU. Dokument zapiše, da mora Dodatni protokol IAEA skupaj z Zaščitnimi sporazumi IAEA postati nov standard na področju dobavitve jedrskega materiala, države pa poziva, da izpolnijo te standarde do konca leta 2005. Za izboljšanje integritete in učinkovitosti IAEA bodo EU in ZDA delovale za ustanovitev Odbora guvernerjev, ki bo odgovoren za pripravo vseobsežnega načrta za okrepitev zaščit in verifikacij. Države članice IAEA, ki kršijo njihove obveznosti, ne bodo mogle sodelovati pri odločanju Odbora, prav tako pa dokument podpira prekinitev jedrskega sodelovanja z vsemi državami, ki ne spoštujejo obveznosti neširjenja OMU. Tako se EU in ZDA zavežejo k spoštovanju PSI in načelih prepovedi (*Proliferation Security Initiative Statement on Interdiction Principles*), Programu globalnega partnerstva (*Global Partnership Programme*) ter pogodba in režimom za boj proti širjenju OMU, še posebej pa poudarjajo pomembnost NPT, BTWC in CWC. NPT prepoznavajo kot temelj globalnega režima neširjenja OMU in bodo delovale za njeno nadaljnjo krepitev. Vse države pozivajo k izpolnitvi obveznosti o nadzoru oboroževanja, razoroževanju in neširjenju OMU. Zavežejo se

³⁶ Resolucija VS OZN 1540 identificira ukrepe za boj proti grožnjam proliferacije (Varnostni svet OZN 2004).

premagati zastoj glede Konference o razoroževanju ter zagotavljanju univerzalnega pristopa Haaških pravil proti širjenju balističnih izstrelkov in dopolnitvi Konvencije o fizični zaščiti jedrskih materialov. Nadaljevale pa bodo s podporo učinkovitih izvoznih kontrol, podprtih s kriminalnimi sankcijami ter v okviru Resolucije VS OZN 1540. Kot izziv pa dokument opredeli napoved DPRK, da se bo umaknila iz NPT in pozivata državo, da se vrne k spoštovanju mednarodnih norm. Nadalje izrazi zaskrbljenost na nadaljevanjem jedrskega programa Irana ter pozdravi odločitev Libije, da opusti program OMU, kot tudi sodelovanje z IAEA in Organizacijo za prepoved kemičnega orožja (*Organization for the Prohibition of Chemical Weapons*) ter podpis Dodatnega protokola IAEA, CWC in CTBT (Deklaracija EU in ZDA o neširjenju orožja za množično uničenje 2004).

Leto kasneje so v Washingtonu sprejele Skupni program dela za neširjenje orožja za množično uničenje, kjer zapišejo, da bo širjenje OMU še naprej vodilna grožnja mednarodnemu miru in varnosti, ki jo je treba reševati tako individualno kot kolektivno. Zavezale so se k izgraditvi Globalne podpore neširjenju OMU, kjer bodo EU in ZDA izboljšale izmenjavo informacij, diskutirale o rizikih in grožnjah širjenja OMU in delovale za globalno podporo ciljem neširjenja OMU. Potrdile so zavezanost sodelovanju pri implementaciji in okrepitvi izvoznih kontrol, razoroževanja ter relevantnih pogodb in sporazumov, poudarile pa so pomembnost NPT, BTWC in CWC. Delovale bodo za univerzalen podpis teh pogodb ter Haaških pravil proti širjenju balističnih izstrelkov. Potrdile so zavezanost Resoluciji VS OZN 1540 ter ustanovitev Dialoga o spoštovanju in verifikaciji (*Dialogue on Compliance and Verification*). Podprle so ustanovitev novega Komiteja za zaščite in verifikacije s strani Odbora guvernerjev IAEA in zagotovile nadaljnje delovanje za čim širši podpis Sporazuma o zaščitah in Dodatnega protokola, ki bi moral postati standard za jedrsko sodelovanje in neširjenje OMU. EU in ZDA nadgrajujejo lastne kapacitete, zakone in regulative za izboljšanje pripravljenosti, pozvale pa sta tudi k okrepitvi PSI in potrdile zavezanost Inicijativi za globalno partnerstvo proti širjenju orožja in materialov za množično uničenje (*Global Partnership Initiative Against the Spread of Weapons and Materials of Mass Destruction*), v okviru katere bodo nadaljevale z ocenjevanjem tekočih in potencialnih groženj in koordinirale sodelovanje na tem področju. Izrazile so namero poglobitve sodelovanja za izboljšanje varnosti jedrskih in radioloških materialov in pozdravile ustanovitev Inicijative za zmanjšanje globalnih groženj (*Global Threat Reduction Initiative – GTRI*). Izpostavile so sodelovanje pri premagovanju ovir

pri Konferenci o razoroževanju ter reformi Prvega komiteja za razoroževanje in mednarodno varnost Generalne skupščine (GS) OZN. Dokument pa tudi pozove vse države članice k dopolnitvi Konvencije o fizični zaščiti jedrskega materiala (*Convention on the Physical Protection of Nuclear Material – CPPNM*) (Skupni program dela EU in ZDA za neširjenje orožja za množično uničenje 2005).

Na Dunaju leta 2006 so EU in ZDA zatrdile, da je njihovo sodelovanje z Iranom doseglo novo stopnjo, saj so sodelovale pri vsakem koraku naslavljanja vprašanja jedrskega programa države. ZDA so izjavile, da so se pripravljene pridružiti pogajanjem, če bo Iran nadaljeval s polnim in preverljivim prenehanjem vseh procesov bogatenja, kot je zahtevano s strani IAEA. Dogovorile pa so se tudi, da bo v primeru zavrnitve pogajanj s strani Irana ukrepal VS OZN. Poudarile so pomembnost sodelovanja z Rusijo na pomembnih področjih kot so zunanje zadeve, boj proti terorizmu ter širjenje OMU. Nadaljevale bodo s sodelovanjem za implementacijo Programa dela za neširjenje OMU, še posebej s podporo NPT in njeni univerzalnosti. Podprle so hiter zaključek pogajanj o FCMT na Konferenci o razoroževanju in poudarile, da morajo vse države do veljavnosti pogodbe objaviti moratorij na proizvodnjo fizijskega materiala za uporabo v OMU. Še naprej bodo sodelovale z NSG za razvoj omejitev transferjev tehnologij za bogatenje in ponovno procesiranje. Skupaj se bodo pripravile na Konferenco pregleda BTWC z namenom spodbujati univerzalnost konvencije in njeno implementacijo skozi nacionalne zakone držav članic. Potrdile pa so tudi zavezanost CWC in njeni polni implementaciji (Deklaracija vrha EU in ZDA na Dunaju 2006).

Za ustavitev širjenja OMU so EU in ZDA sodelovale pri implementaciji multilateralnih kontrol oboroževanja, razoroževanju, pogodbah za neširjenje OMU, ključnih režimih in iniciativah, vključno z Globalnim partnerstvom proti širjenju orožja in materialov za množično uničenje G8, PSI ter GTRI. Skozi podporo polne implementacije Resolucije VS OZN 1540 so jo nadgradile v učinkovito orodje za preprečitev širjenja OMU pri tako državnih kot nedržavnih akterjih. Delovale so za vzpostavitev pravne in regulativne infrastrukture za preprečevanju širjenja OMU, še posebej v teroristične namene. Delovale so za okrepitev NPT, BTWC ter IAEA, kjer so še naprej promovirale univerzalen pristop Zaščitnim dogovorom in Dodatnemu protokolu (Poročilo o napredku na političnem in varnostnem področju z vrha EU in ZDA 2006).

Naslednje leto je bi Iran ponovno pozvan k spoštovanju mednarodnih norm, EU in ZDA pa so izrazile zaskrbljenost glede njegove negativne vloge pri mirovnem procesu na Bližnjem Vzhodu, podpori terorističnim organizacijam in stanju spoštovanja človekovih pravic v državi. Zavezali so se k nadaljnjemu sodelovanju za implementacijo, okrepitev in univerzalizacijo ključnih multilateralnih zavez, pogodb in iniciativ. Potrdile so zavezanost NPT in pozvale vse države članice za podporo režima. V okviru boja proti financiranju širjenja OMU in splošno so podprle Resolucijo VS OZN 1540 in zamrznitev sredstev za Severno Korejo ter Iran. Za razvoj globalnega mehanizma proti financiranju pa bodo sodelovale s FATF (Deklaracija o političnih in varnostnih zadevah z vrha EU in ZDA 2007).

»Pričakujemo, da Iran izpolni svoje mednarodne obveze v zvezi s svojimi jedrskimi aktivnostmi, vključno s popolnim in preverljivim prenehanjem bogatenja in polnim sodelovanjem z IAEA« (Deklaracija z vrha EU in ZDA 2008). V dokumentu so si EU in ZDA skupaj s FATF zadale nalogo zagotoviti, da iranske banke ne morejo izkoriščati mednarodnega bančnega sistema za podporo terorizmu in širjenje OMU. Nadaljevale bodo s sodelovanjem za implementacijo in spoštovanje relevantnih pogodb in sporazumov ter izboljšave nacionalnih kapacitet za preprečevanje širjenja OMU. Pozvale so k geografski širitvi Globalnega partnerstva proti širjenju orožja in materialov za množično uničenje G8, proti jedrskemu terorizmu pa se bodo borile predvsem skozi Globalno iniciativo za boj proti jedrskemu terorizmu (*Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism – GICNT*).

Leta 2009 pa so EU in ZDA sprejele najnovejšo deklaracijo o neširjenju OMU in razoroževanju, kjer so potrdile zavezanost univerzalnosti NPT ter pozdravile Resolucijo VS OZN 1887.³⁷ NPT skozi tri vzajemne temelje neširjenja OMU, razoroževanja in mirne uporabe jedrske energije predstavlja edinstven okvir za vzdrževanje in krepitev mednarodnega miru, varnosti in stabilnosti. Podprle so čimprejšnjo veljavnost CNBT in pozvale k takojšnjim pogajanjem o FMCT. Pozdravile so zavezanost ZDA in Ruske federacije zmanjšanju njunega strateškega orožja in zaključku dogovora, ki bo nadomestil START. Izrazile pa so polno

³⁷ Resolucija VS OZN o jedrski varnosti in jedrskem razoroževanju, sprejeta 24. septembra 2009. Resolucija pozove države k spoštovanju NPT ter k univerzalnosti pogodbe, poudari pomembnost spoštovanja sporazumov z IAEA ter odgovornost VS OZN, da naslovi morebitne grožnje širjenja OMU (Varnostni svet OZN 2009).

podporo IAEA in Dodatnemu protokolu kot standardu za verifikacijo NPT, GICNT, PSI, kot tudi Vrhu jedrske varnosti, ki je načrtovan aprila 2010.

Ponovno so pozvale Iran k izpolnitvi mednarodnih obligacij in demonstraciji mirne narave njegovega jedrskega programa, kot tudi Sirijo, da nemudoma podpiše Dodatni protokol in sodeluje z IAEA. Nadalje so naslovile DPRK, da se drži obvez Skupne izjave iz leta 2005. EU in ZDA bodo nadaljevale z univerzalizacijo CWC, podporo delu Organizacije za prepoved kemičnega orožja, BTWC ter Haaškim pravilom. Skupaj z NSG bodo delovale za okrepitev multilateralnih izvoznih režimov, skupaj z FATF pa za krepitev mednarodnega okvira boja proti širjenju OMU na finančnem področju (Deklaracija o neširjenju orožja za množično uničenje in razoroževanju 2009).

Leta 2002 je ameriški predsednik Bush v »os zla« vključil Irak, Iran in DPRK. Po njegovih besedah »os« ogroža ZDA na mnogo načinov, vendar pa največjo grožnjo predstavlja orožje za množično uničenje. Kritiki pa razmišljajo, če ni Washington bolj zainteresiran za spremembo režimov kot nevarnost širjenja OMU. Nadalje mnogo držav potrebuje nafto, ki je ima Iran v izobilju in tako ne delujejo za spremembo iranskega režima, ne nazadnje pa nekaterim preprosto ni všeč volja Washingtona za vdor v suverenost Irana (Watson, 2008).

Prvih 30 let svojega obstoja je bila NPT, temelj režima neširjenja OMU, videna kot zelo uspešna, kot pokazatelj njenega uspeha pa je bilo najbolj izpostavljeno dejstvo, da so v času od njenega podpisa samo štiri države razvije svoje jedrsko orožje in sicer Izrael, Indija in Pakistan, ki niso podpisnice pogodbe. Četrta pa je DPRK, ki je iz pogodbe izstopila leta 2003. Booth in Wheeler (2008) tako zaključita, da je pogodba uspešno blažila jedrske varnostne dileme in da predstavlja močan režim z jasnimi normami, ki so okrepljene z dodatnimi dogovori in dobro organiziranimi varnostnimi ukrepi.

3.4.4.2 Mednarodni organizirani kriminal

Skupina višjega nivoja je na vrhu v Washingtonu zapisala, da so EU in ZDA »okrepile trud za naslavljanje globalnih izzivov in pričele obetavne iniciative za boj proti mednarodnemu kriminalu in naslavljanje okoljskih problemov«. Poročilo napove prvi študijski obisk agencij za

kazenski pregon ZDA pri Evropski enoti za droge EU (predhodnica Europol), EU in ZDA pa so organizirale strokovne sestanke in seminarje na področju vzajemne pravne asistenc, organiziranega kriminala v Vzhodni Evropi, informacijskega kriminala, financiranja terorizma in azila. V Ukrajini in na Poljskem so organizirale informacijske kampanje o trgovini z belim blagom, zaključile pa so prvo fazo skupne Karibske iniciative o drogah (*Caribbean Drug Initiative*), za nadaljnje naloge pa so si zadale implementirati akcijske komponente iniciative in raziskati možnosti pomoči drugim regijam, kjer je prisotna preprodaja drog. Zavezale so se k nadaljevanju konzultacij ekspertov EU in ZDA o organiziranem kriminalu, izboljšanju boja proti mednarodnemu pranju denarja, sodelovanju pri izročitvi ter vzajemnih obiskih agencij za kazenski pregon ZDA in Evropske enote za droge (Poročilo Skupine višjega nivoja na vrhu EU in ZDA 1997).

EU in ZDA so skupaj podpirale informacijske kampanje o trgovini z belim blagom na Poljskem in v Ukrajini, študijski obiski agencij za kazenski pregon so se zgodili in so bili planirani tudi za prihodnost, v okviru Multidisciplinarnе skupine za organizirani kriminal (*Multidisciplinary Group on Organized Crime*)³⁸ so organizirale strokovne sestanke o korupciji in pranju denarja, raziskovale so možnosti za sodelovanje pri organizirani kraji vozil in nadaljevale s podporo Karibske iniciative o drogah. Za prihodnost so si zadale raziskati možnosti za širitev sodelovanja v boju proti drogam na druge regije kot so Srednja Azija in Latinska Amerika. Naslednja naloga je bila ohraniti tesno sodelovanje med agencijami za kazenski pregon ZDA in Multidisciplinarno skupino za organizirani kriminal EU, v luči širitve sodelovanja pa so napovedale tudi širitev iniciative proti trgovini z belim blagom v druge države in pregledati možnosti sodelovanja pri organizirani kraji vozil (Poročilo Skupine višjega nivoja na vrhu EU in ZDA 1998a). Zadane naloge pa so se nadaljevale tudi v drugi polovici leta, skupaj z načrtom širjenja sodelovanja na Južno Afriko in Nigerijo (Poročilo Skupine višjega nivoja na vrhu EU in ZDA 1998b).

V Washingtonu leta 1999 so EU in ZDA za prihodnost predvidele izboljšanje sodelovanja na področju pravosodja in notranjih zadev, vključno z bojem proti organiziranemu kriminalu kot

³⁸ Multidisciplinarna skupina za organizirani kriminal je bila ustanovljena leta 1997 z Akcijskim načrtom za boj proti organiziranemu kriminalu Evropskega sveta. Njen namen je bil predvsem združevati sodne avtoritete in predstavnike policije ter spodbujati integriran pristop k boju proti organiziranemu kriminalu (Vander Beken 2006, 47).

je pranje denarja, korupcija, nelegalne droge, otroška pornografija na spletu ter trgovina z belim blagom, vključno s sodelovanjem agencij za kazenski pregon in Europolom. Za leto 2000 so si zadale identificirati nove države za informacijske kampanje o trgovini z belim blagom, nadaljevanje boja proti drogam na Karibih, v regiji Andov, Južni Afriki in Srednji Aziji ter Nigeriji, sodelovale pa bodo tudi pri razvoju Svetovne protidopinške agencije (*World Anti-Doping Agency – WADA*) (Poročilo Skupine višjega nivoja na vrhu EU in ZDA 1999).

Na istem vrhu so sprejele tudi dokument o ročnem in lahkem orožju. Strinjale so se, da destabilizirana akumulacija in širjenje malega in lahkega orožja zahtevata nujno pozornost mednarodne skupnosti. Iskale bodo nujne, konkretne in praktične odgovore preko globalnih, regionalnih in nacionalnih ukrepov, za to pa morajo razširiti svoje sodelovanje. EU izraža podporo Splošni iniciativi o ročnem orožju in ilegalni preprodaji, sproženi s strani ZDA. ZDA pa daje podporo in sodelovanje EU in njeni Skupni akciji o ročnem in lahkem orožju, sprejeti decembra 1998. Strinjajo se, da bi morala konferenca OZN o tej problematiki sprejeti konkretne ukrepe. Postavile so si cilj sprejeti Protokol o borbi proti ilegalni izdelavi in preprodaji strelnega orožja, njegovih delov in komponent ter nabojev v letu 2000. Ker se zavedajo odgovornosti, ki jo imajo države izvoznice orožja, potrjujejo, da si bodo prizadevale za najvišje standarde omejitev transferja tega orožja, potrdile pa so Načela OVSE, ki veljajo za transferje konvencionalnega orožja. EU je nadalje sprejela Pravila obnašanja glede izvoza orožja. Izjava vključuje tudi Akcijski načrt za ročno in lahko orožje, ki definira aktivnosti za dosego skupnih ciljev EU in ZDA (Skupna izjava EU in ZDA o skupnih principih glede ročnega in lahkega orožja 1999).³⁹

Februarja 2000 je bil v Bruslju neformalni sestanek EU in ZDA o pravosodju in notranjih zadevah. Na sestankih so bile obravnavane vize in migracije, nadaljevale pa so tudi redne izmenjave znotraj Sveta za pravosodje, in sicer Delovne skupine za kriminalne zadeve, Delovne skupine za vzajemno pravno asistenco in Multidisciplinarne skupine. ZDA so

³⁹ V dokumentu predstavniki EU in ZDA navedejo, da bodo: ustanovili delovno skupino za to področje, ki se bo srečala vsaj enkrat med vsakim predsedstvom EU, sodelovali v boji proti nezakoniti preprodaji strelnega orožja v okviru Konvencije proti transnacionalnemu organiziranemu kriminalu, zagotavljali pomoč na območjih destabilizirajoče akumulacije in širjenja ročnega in lahkega orožja, spodbujali moratorij na uvoz, izvoz in izdelavo ročnega orožja v Zahodni Afriki, spodbujali delo OZN na tem področju v Afriki, sodelovali pri določanju ukrepov proti preprodaji nelegalnega orožja, sodelovali z drugimi telesi OZN na tem področju podpirali misije OZN, delovali regionalno, skupaj z OSCE in Evro-atlantskim partnerskim svetom Nata in delovali za uspešen zaključek mednarodne konference OZN o nelegalni preprodaji ročnega in lahkega orožja.

prisostvovala tudi na medinstitucionalni konferenci o politiki do drog v Evropi, ki jo je organizirala EU v luči implementacije Strategije za droge EU (*EU Drugs Strategy 2001-2004*). Skupaj sta delovali pri razvoju WADA ter informacijskih kampanjah za boj proti trgovini z belim blagom na Madžarskem in v Bolgariji (Poročilo Skupine višjega nivoja na vrhu EU in ZDA 2000). Za prihodnost pa se EU in ZDA zavežejo, da bodo nadaljevale sodelovanje pri boju proti pranju denarja, informacijskemu kriminalu, otroški pornografiji na spletu kot tudi drogam v že navedenih regijah, še posebej Nigeriji. Nadaljevale bodo s konzultacijami na področju pravosodja in notranjih zadev in razmislile o novih kampanjah proti trgovini z belim blagom.

EU in ZDA o prispevale k uspešnim pogajanjem o Konvenciji OZN proti transnacionalnemu organiziranemu kriminalu in povezanimi protokoli.⁴⁰ V dokumentu z vrha pa zapišejo, da bodo sodelovale v boju proti pranju denarja za odpravo groženj, ki jih je identificirala FATF, kjer bodo okrepile mednarodne standarde.⁴¹ Nadaljevale bodo tudi sodelovanje na področju pravosodja in notranjih zadev, vključno z bojem proti sintetičnim in drugim drogam, trgovino z belim blagom, informacijskim kriminalom in otroško pornografijo na spletu. Naslednja prioriteta je nadaljevanje tekočega dialoga o azilu in migraciji s ciljem poročanja na vrhu junija 2001. Za zagotavljanje kontinuitete bodo v sklopu obstoječih struktur delovale za večletni pristop (Sodelovanje EU in ZDA v okviru NTA 2000b).

EU in ZDA so začele večletno sodelovanje na področju trgovine z belim blagom, informacijskega kriminala in boja proti drogam (Skupna izjava EU in ZDA na vrhu 2001a), sodelovale pa so na področju domovinskih in notranjih zadev, boja proti otroški pornografiji na spletu, razumevanju sistema zaščite podatkov druga druge in spodbujanju tretjih držav pri boju proti organiziranemu kriminalu. Skupaj so podprle resolucije Komisije OZN za narkotike za lajšanje mednarodnega monitoringa kemičnih produktov, uporabljenih za izdelavo ekstazija in drugih sintetičnih drog. Dogovorile so se za izmenjavo informacij in dobrih praks

⁴⁰ Konvencija OZN proti transnacionalnemu organiziranemu kriminalu je osrednji mednarodni instrument za boj proti tej vrsti kriminala, ki je stopil v veljavo 29. septembra 2003. Dopolnjujejo jo trije protokoli, ki naslavljajo specifična področja transnacionalnega organiziranega kriminala; trgovino z belim blagom, tihotapljenje migrantov ter nelegalno proizvodnjo in transport orožja (United Nations Office on Drugs and Crime 2010a).

⁴¹ Februarja 2000 je FATF izdala prvo poročilo o ne-sodelujočih državah in teritorijih, katerega namen je bil zmanjšati ranljivost finančnega sistema za pranje denarja z zagotavljanjem, da vsi finančni centri sprejmejo in izpolnjujejo ukrepe za preprečevanje, ugotavljanje in kaznovanje pranja denarja skladno z mednarodnimi standardi (Financial Action Task Force 2010a).

na področju azila, programov preselitve in rehabilitacije za travmatizirane begunce, preprečevanje in boj proti nezakoniti imigraciji, praks integracije in odgovorov na situacije množične imigracije (Sodelovanje ZDA in EU v okviru NTA 2001a).

Državni tožilec ZDA John Ashcroft je ob podpisu Sporazumov za izročitev in vzajemno pravno pomoč 25. junija 2003 pozdravil podpis prvih pogodb med ZDA in EU kot celoto. Potrdil je podporo evropskih partnerjev v boju proti mednarodnemu terorizmu in ti dve pogodbi po njegovem mnenju podpisani pogodbi predstavljata dodatna orodja za boj proti terorizmu, organiziranemu kriminalu in drugim oblikam kriminala. Pogodba o vzajemni pravni pomoči je temelj za oblikovanje skupnih skupin za preiskovanje. Pogodba o izročitvi pa prenavlja starejše dogovore med EU in ZDA, ki predvidevajo izročitev za samo omejen sklop kršitev. Tako je po podpisu izročitev na voljo za širši spekter resnih kršitev, kaznivih po zakonih obeh entitet. Pogodbi pa upoštevata ZDA in članice EU kot suverene nacije z različnimi pravnimi sistemi (Ashcroft 2003).

Leta 2005 so EU in ZDA v Washingtonu sprejele deklaracijo o globalnem piratstvu in ponarejanju, saj ti dve dejavnosti ogrožata konkurenčnost inovativnih industrij, delo kreativnih delavcev ter zdravje in varnost potrošnikov EU, ZDA in širše. Nove tehnologije omogočajo distribucijo nelegalnih dobrin s strani sindikatov organiziranega kriminala – carine EU so se med letoma 1998 in 2004 soočile z 1000 odstotnim porastom transporta ponarejenega blaga. EU in ZDA se v dokumentu zavežejo učinkovitemu boju proti navedenima grožnjama, aprila 2004 je EU sprejela direktivo za harmonizacijo pravic intelektualne lastnine, julija istega leta pa je v veljavo stopila nova regulacija meja za izboljšanje akcije proti piratstvu in ponarejanju. Oktobra 2004 so ZDA napovedale Strategijo za naslavljanje organiziranega piratstva (*Strategy Targeting Organized Piracy – STOP*), novembra 2004 pa je Evropska komisija sprejela strategijo za izboljšanje pravic intelektualne lastnine v tretjih državah. Za izboljšanje sodelovanja v boju proti grožnjama bosta EU in ZDA:

- spodbujali učinkovit pregon znotraj in zunaj svojih meja;
- okrepili sodelovanje z vključitvijo boja v regionalne in bilateralne sporazume ter
- sprejeli javno-zasebna partnerstva za zaščito intelektualne lastnine (Sodelovanje EU in ZDA v boju proti globalnemu piratstvu in ponarejanju 2005).

Na vrhu na Dunaju naslednje leto pa so sprejele novo Akcijsko strategijo za okrepitev pravic intelektualne lastnine proti piratstvu in ponarejanju, začele pa so tudi z njeno implementacijo skozi promocijo učinkovite okrepitve v tretjih državah, boljše medsebojno sodelovanje in javno-zasebna partnerstva. Zadale pa so si izboljšati tudi dialog za bolj učinkovit mednarodni sistem za patente (Deklaracija vrha EU in ZDA na Dunaju 2006).

Na področju pravosodja in notranjih zadev so vse države članice EU z ZDA podpisale bilateralne instrumente, ki spremljajo Sporazume o izročitvi in vzajemni asistenci EU in ZDA. Med ZDA in Eurojustom so se pričela pogajanja o sodelovanju, EU in ZDA pa so skupaj priznale pomembnost upravljanja z mejami in potrebo po izmenjavi informacij za boj proti transnacionalnim grožnjam ter obenem zaščiti zasebnosti posameznikov. Delovale so za osvežen Seznam ukradenih in izgubljenih potovalnih dokumentov Interpola, pogovarjale pa so se tudi o ukinitvi vize za potovanje v ZDA za države članice EU, ki niso v *Visa Waiver* programu (Poročilo o napredku političnih in varnostnih zadev z vrha EU in ZDA 2006).⁴² Barroso pa je na tiskovni konferenci po izrednem sestanku EU in ZDA leta 2007 povedal, da se sporazum EU in ZDA o podatkih o imenih potnikov izteče istega leta. EU je izrazila pripravljenost za pogajanja o novem sporazumu, saj bo ta pripomogel k transatlantskemu zaupanju, skupni cilji entitet so namreč »zaščita varnosti državljanov z zagotavljanjem pravih informacij agencijam kazenskega pregona, obenem pa zaščita temeljnih pravic in zasebnosti državljanov« (Transkript tiskovne konference po izrednem sestanku EU in ZDA v Washingtonu 2007).

ZDA in Eurojust sta podpisala sporazum za boljše sodelovanje, koordinacijo in izmenjavo informacij med preiskovalci in tožilci, vključno z uvedbo funkcije Predstavnika tožilcev ZDA pri Eurojust-u (*U.S. Liaison Prosecutor to Eurojust*). Nadaljevali sta z deloma za ratifikacijo in vstop v veljavo Sporazumov o izročitvi in vzajemni pravni pomoči (Poročilo EU in ZDA o napredku političnih zadev 2007). Na vrhu v Washingtonu so predstavniki EU in ZDA zapisali, da bodo delovali za hitro izmenjavo informacij, obenem pa varstvo osebnih podatkov. EU in

⁴² *Visa Waiver* program ZDA omogoča državljanom držav, vključenih v program, da za potovanje v ZDA ne potrebujejo predhodne pridobitve vizuma. Za vključitev v program morajo države izpolnjevati določene standarde, ki vključujejo gospodarsko in politično stabilnost, varnost države, nizko stopnjo korupcije, zavezanost boju proti organiziranemu kriminalu in druge (Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije 2008).

ZDA so bile v toku pogajanj za sporazum o transferju podatkov o potnikih. Izboljšale bodo delovanje proti preprodaji drog, transnacionalnemu organiziranemu kriminalu in korupciji z okrepitevijo sodelovanja med tožilci in preiskovalci skozi vzpostavljene odnose med Eurojustom, Europolom, Jugovzhodno evropsko iniciativo za sodelovanje in drugimi.⁴³ Pomagale bodo pri krepitvi sistemov kriminalnega sodstva v tretjih državah skozi tehnično pomoč, ki gradi kapaciteto za kazenski pregon. Delovale bodo za učinkovit mehanizem za pregled implementacije Konvencije OZN proti korupciji ter pomagale državam pri njeni implementaciji. Zavezale so se boju proti preprodaji kokaina z izvorom v Andih in Afganistanu skozi pomoč vladama pri napadu na produkcijo droge ter uničenju organizacij za prekupčevanje. Za boj proti pranju denarja bodo skupaj reformirale zakonodajo, raziskale formalne in neformalne mreže za pranje denarja in zagotovile izvajanje mednarodnih obligacij (Deklaracija EU in ZDA o političnih in varnostnih zadevah 2007).

V Ljubljani so predstavniki EU in ZDA izjavili, da delujejo za čimprejšnjo ratifikacijo Sporazumov EU in ZDA o izročitvi in vzajemni pravni pomoči. Zavezale so se k boju proti mednarodnemu organiziranemu kriminalu, korupciji in terorizmu. Pripoznale so, da transnacionalni kriminalni sindikati, visok nivo korupcije in teroristične mreže destabilizirajo družbe s spodkopavanjem vladavine prava ter svobode in demokracije. Pozvale so tudi k polni implementaciji Konvencije OZN proti korupciji, Konvencije OZN proti transnacionalnemu organiziranemu kriminalu in komplementarnih protokolov ter drugih relevantnih instrumentov OZN. Ponovno pa so potrdile pomembnost izmenjave osebnih podatkov za potrebe kazenskega pregona, Kontaktna skupina visokega nivoja (*High Level Contact Group* – HLCG) pa je delovala za identificiranje skupnih točk EU in ZDA na tem področju. Nadalje menijo, da je za implementacijo teh interesov potreben zavezujoč mednarodni sporazum, ki naslavlja vse identificirane skupne točke (Deklaracija EU in ZDA z vrha na Brdu 2008).

Novembra 2009 pa so EU in ZDA izjavile, da bodo okrepili dialog na področju informacijske varnosti in izgradnje zanesljive digitalne infrastrukture za prihodnost. Njuno partnerstvo bo tako naslovlilo skupne izzive vzdrževanja varnosti in pravic posameznikov, obenem pa lajšanja

⁴³ Namen Iniziative je bi ustvariti regionalno skupnost za sodelovanje med državami članicami in olajšati njihov vstop v evroatlantske strukture (Busek 2006, 6).

potovanja, poslovanja in komunikacij. Pozdravile so ratifikacijo Sporazumov EU in ZDA o izročitvi in vzajemni pravni pomoči ter zaključek dela HLCG za identifikacijo skupnih principov za varovanje osebnih podatkov in izmenjavo informacij. Zavezale so se k nadaljnjemu sodelovanju na področju mobilnosti in varnostnih zadev, vključno z politikami, ki urejajo varnost meja in potovalnih dokumentov. Pozdravile so podpis delovnega sporazuma med Ministrstvom za domovinsko varnost ZDA in Frontexom (Deklaracija z vrha EU in ZDA 2009).

3.4.4.3 Terorizem

V boju proti terorizmu so EU in ZDA delovale za uspešen zaključek Mednarodne konvencije OZN o preprečevanju terorističnih bombardiranj.⁴⁴ Na vrhu pa so si zadale za nadaljnjo prioriteto poenotenje pristopov do Irana na tem področju kot tudi podporo Mednarodnim protiterorističnim konvencijam (Poročilo Skupine višjega nivoja na vrhu EU in ZDA 1997).⁴⁵ ZDA in EU so strateški zavezniki v boju proti terorizmu, ki predstavlja hudo grožnjo demokraciji ter ekonomskemu in socialnemu razvoju. Obsojajo ne samo tistih, ki načrtujejo ali izvajajo teroristične napade, temveč tudi vse, ki podpirajo, financirajo ali skrivajo teroriste. Prepoznavajo, da terorizem deluje na transnacionalnem nivoju in ne more biti uspešno odpravljen z viri posameznih držav, tako da se proti pojavu borijo z vsemi pravnimi sredstvi tako na bilateralnem kot multilateralnem nivoju. Zavezale so se k nadaljnjemu sklepanju dogovorov za izročitev in vzajemno pravno asistenco, v okviru OZN pa k razvoju nujnih mednarodnih instrumentov. Promovirajo univerzalen pristop k vsem mednarodnim konvencijam za boj proti terorizmu ter sprejetje Konvencij OZN za preprečevanje terorističnih bombardiranj ter preprečevanje jedrskega terorizma. Področja skupnega interesa EU in ZDA so financiranje terorizma, grožnje kemičnega in biološkega terorizma ter mirovni proces na Bližnjem Vzhodu, kjer redno izmenjujejo informacije in dobre prakse, aprila 1998 pa je bil za krepitev sodelovanja EU in Palestine ustanovljen Varnostni komite. EU in ZDA vzdržujejo redno sodelovanje med EU Troiko in relevantnimi institucijami ZDA, kjer izmenjujejo znanje o politikah proti terorizmu in trendih v potencialno nevarnih državah. Dokument potrди uspešno dotedanje sodelovanje, obenem pa potrjuje, da obstajajo

⁴⁴ Konvencija je bila sprejeta 25. novembra leta 1997.

⁴⁵ Med letoma 1963 in 2005 so OZN sprejeli 16 mednarodnih pravnih instrumentov, ki predstavljajo pomemben element globalnega režima proti terorizmu in okvir za mednarodno sodelovanje v boju proti terorizmu (United Nations Office on Drugs and Crime 2010b)

možnosti za boljše sodelovanje, predvsem v izboljšani izmenjavi informacij ter sodelovanju v okviru OZN in drugih mednarodnih forumov (Izjava o skupnih ciljih EU in ZDA in tesnem sodelovanju v boju proti terorizmu 1998).

Eno izmed ključnih področij, ki je leta 2000 dobilo dodatno pozornost, je odprava financiranja terorizma. EU in ZDA so delovale za razvoj Mednarodne konvencije za preprečitev financiranja terorizma in podprli Resolucijo VS OZN 1267.⁴⁶ Obenem so izrazile zaskrbljenost zaradi potencialnih terorističnih napadov, ki bi lahko ovirali mirovni proces na Bližnjem vzhodu in potrdile sodelovanje s palestinskimi oblastmi na tem področju. Še naprej bodo širile sodelovanje pri preprečevanju financiranja terorizma (Poročilo Skupine višjega nivoja na vrhu EU in ZDA 1999). Z navedenimi nalogami so nadaljevale tudi v prihodnjem letu, prepoznale pa so težave pri implementaciji Konvencije za preprečitev financiranja terorizma in se zavezale k aktivnemu delu in iskanju učinkovitih sredstev za preprečitev možnosti zbiranja sredstev v teroristične namene (Poročilo Skupine višjega nivoja na vrhu EU in ZDA 2000). Terorizem pa je bil določen za prioriteto nalogo tudi v Göteborgu leta 2001 (Skupna izjava EU in ZDA na vrhu 2001a)

Decembra 2001 sta se v Washingtonu sestala državni sekretar ZDA Colin L. Powell in predsednik vlade Belgije Guy Verhofstadt. Powell se je na tiskovni konferenci po sestanku zahvalil za sodelovanje pakistanskemu predsedniku Musharrafu, ki je skupaj z EU in ZDA zagotavljal, da voditelji Al-Kaide niso imeli zatočišča v državi. EU in ZDA so tesno sodelovale pri preganjanju finančne infrastrukture terorističnih organizacij po svetu, pri pregonu Al-Kaide ter pri vzajemnem obveščevanju in kazenskem pregonu. Na sestanku pa niso govorili o naslednjih tarčah. Diskusija se je dotaknila tudi Pakistana glede kontrole meja in sekretar ZDA je izrazil zahvalo pakistanskemu predsedniku za tesno sodelovanje, ki bo onemogočilo pobeg Al-Kaide preko Pakistana. Na tiskovni konferenci po srečanju je Powell dejal, da EU in ZDA tesno sodelujejo pri preganjanju finančne infrastrukture terorističnih organizacij po svetu, pri pregonu Al-Kaide ter pri vzajemnem obveščevanju in kazenskem pregonu. Verhofstadt je dodal, da je imel akcijski načrt proti terorizmu v tistem trenutku 17 različnih

⁴⁶ Mednarodna konvencija za preprečitev terorizma je bila v GS OZN sprejeta 9. decembra 1999. Z Resolucijo 1267 je VS OZN ustanovil poseben komite za zadeve povezane z Al-Kaido in talibani, ki nadzoruje implementacijo ukrepov sankcij s strani VS OZN (Organizacija Združenih narodov 2010).

akcij, ki so jih EU in ZDA implementirale. EU je oblikovala naloge za aretacijo, na zadnjem vrhu EU pa je bila tudi podana skupna definicija terorističnih dejanj.⁴⁷ Sestavljeni so bili prvi sezname terorističnih organizacij, skupin in posameznikov, delovale pa so tudi za zamrznitev sredstev v teroristične namene. Belgijski predsednik vlade je ocenil, da je bilo izpolnjeno 80 do 90 odstotkov akcijskega načrta (Transkript tiskovne konference po srečanju v Washingtonu 2001). Odločenost tega boja pa je potrdil tudi Aznar na vrhu naslednje leto (Transkript tiskovne konference po vrhu EU in ZDA v Washingtonu 2002)

Na ministerialu istega leta so voditelji potrdili, da je od 11. septembra 2001 boj proti terorizmu visoko na njihovi agendi. EU in ZDA so izboljšale sodelovanje na področju sodstva in kazenskega pregona in sta načrtovali podpis sporazuma med ZDA in Europolom, ki bo pooblastil polno izmenjavo informacij med Europolom in agencijami ZDA za kazenski pregon (Transkript tiskovne konference po sestanku EU in ZDA na ministrskem sestanku v Washingtonu 2002).

Po napadih 11. septembra 2001 so EU in ZDA izpopolnjevale Dogovore med ZDA in Europolom, podpisane decembra 2001 in decembra 2002, ki omogočajo izmenjavo tokov in osebnih podatkov o terorizmu in teroristih. Skupaj delujejo pri imenovanju teroristični skupin in zamrznitvi njihovih sredstev. Carinska služba ZDA je pričela Inicijativo za varnost zabojnikov (*Container Security Initiative – CSI*) za preprečitev zlorabe globalnega zaprtega tovora s strani teroristov. ZDA je sodelovala z Evropsko komisijo za implementacijo CSI po celi EU. Za identifikacijo potencialnih teroristov in kršiteljev zakona so ZDA potrebovale dostop do podatkov letalskih potnikov, kjer pa so bila pogajanja EU daljša (Predstavništvo ZDA v Belgiji 2003).

V luči napada na Madrid 11. marca 2004 so EU in ZDA sprejele skupno deklaracijo o boju proti terorizmu, kjer so obnovile zavezanost sodelovanja na tem področju v okviru NTA, obenem pa pripoznale prispevek Inicijative za varno in olajšano mednarodno potovanje s strani G8 (*G8 Secure and Facilitated International Travel Initiative*). Dokument zapiše, da

⁴⁷ Definicija terorističnih dejanj, teroristične skupine in kazni za navedena kriminalna dejanja je navedena v Okvirni odločitvi Sveta EU o boju proti terorizmu, dostopni na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002F0475:EN:HTML>.

bodo EU in ZDA sodelovale za 1) poglobitev mednarodnega konsenza in izboljšali mednarodno delovanje za boj proti terorizmu. Tako bodo spodbujale ključno vlogo OZN, tesno sodelovali z Komitejem proti terorizmu (*Counter-Terrorism Committee*), prispevale k Globalnemu programu OZN za droge in kriminal in univerzalnemu pristopu ter implementaciji konvencij in relevantnih resolucij OZN o terorizmu. Ponovno so potrdile 2) zavezanost preprečevanju financiranja terorizma kot tudi nadaljnjo podporo delu FATF. Zagotovile bodo, da bodo pravni okviri EU in njenih držav članic vključeni v osem posebnih priporočil in interpretativne opombe FATF o financiranju terorizma (*FATF's eight special recommendations and Interpretive Notes on terrorist financing*). Nadalje so se zavezale učinkovitosti zakonov in regulacij za zamrznitev sredstev in transakcij, ki jo bodo dosegle s polno implementacijo Resolucije 1373 VS OZN. Okrepile bodo tudi načine zaščite proti zlorabi formalnih in neformalnih finančnih institucij, pregledali regulacije neprofitnega sektorja, zagotovili, da se teroristične organizacije ne bodo mogle izogniti vključitvi na sezname organizacij za zamrznitev sredstev. Ti sezname bodo dostopni javno, spodbujali pa bosta tudi zavedanje o nevarnostih financiranja terorizma znotraj finančnega in neprofitnega sektorja ter splošne javnosti. EU in ZDA zapišejo, da bodo 3) sodelovale za maksimiziranje kapacitet za odkrivanje, preiskovanje in kazenski pregon teroristov ter preprečevanje terorističnih napadov. V ta namen bodo spodbujale sodelovanje med relevantnimi agencijami in institucijami, razvijale strategije za preprečitev informacijskih napadov oziroma rabe interneta za komunikacijo med teroristi in drugimi zločinci, izboljšale izmenjavo informacij, preiskovalne tehnike ter relevantno zakonodajo, delovale pa bodo za čimprejšnjo veljavo Sporazumov o izročitvi in vzajemni pravni asistenci. Nadalje bodo iskale 4) boljše načine za varnost mednarodnega transporta in zagotovitev nadzora na mejah, kjer bodo uporabile ravno ustanovljen Dialog EU in ZDA o politikah o mejah in varnosti transporta (*EU-U.S. Policy Dialogue on Border and Transport Security*) ter izboljšale odnose skozi posamezne programe sodelovanja.⁴⁸ V okviru 5) razvoja zmožnosti za spoprijemanje s posledicami terorističnega napada pa bodo nadaljevale z delom v okviru EU, Nata in drugih mednarodnih organizacij. Na tej podlagi bodo ustanovile dialog med EU in ZDA o odgovorih na teroristične napade, izboljšale strategije za izboljšanje informiranja javnosti ter pomagale prizadetim narodom. Delovale bodo tudi za 6) preprečitev rekrutiranja teroristov, glavni instrument pa

⁴⁸ Deklaracija kot primera navede CSI in Sporazum o transferju seznama imen potnikov (*EC-U.S. agreement on transfer of passenger name record*).

bo spodbujanje demokracije, razvoja, dobre vladavine, pravičnosti, tolerance ter trgovine in svobode. Svoje zunanje odnose bodo 7) usmerile v prioritete tretje države, kjer mora biti boj proti terorizmu izboljšán. V okviru tega cilja bodo sodelovale s Komitejem OZN za boj proti terorizmu (*UN Counter-Terrorism Committee*), FATF in Protiteroristično akcijsko skupino G8 (*G8 Counter-Terrorist Action Group*), razvijale pa bodo tudi režime za boj proti financiranju terorizma in pranju denarja (Deklaracija EU in ZDA o boju proti terorizmu 2004). Deklaracija si je zastavila obsežne in ambiciozne cilje, Rizman (2001) pa opozarja na protislovje, v katerem se lahko znajdejo države, če ne bodo učinkovite uporabljale nasilja le ob primernem času; ob stalnem izrednem stanju bi se njihovi resursi hitro izčrpali, prav tako pa tudi njihova demokratična legitimnost. Za dolgoročen uspeh je nujno, da države analizirajo in odpravljajo družbene vzroke, ki jih teroristi izkoriščajo za svojo akcijo, njihovo družbeno okolje pa jih aktivno podpira.

Leto kasneje so EU in ZDA ponovno izdale deklaracijo o terorizmu, kjer so potrdile zavezanost okrepitvi mednarodnega sodelovanja in učinkoviti implementaciji konvencij in protokolov OZN o tej grožnji, potrdile pa so tudi sodelovanje za sprejem Vseobsežne konvencije proti terorizmu (*Comprehensive Convention Against Terrorism*). Njihovo bilateralno sodelovanje deluje za učinkovit nadzor varnosti meja in potovalnih dokumentov, sodelovanje med agencijami za kazenski pregon in izboljšano izmenjavo informacij, nadalje pa bodo izboljšale aktivnosti v boju proti financiranju terorizma. Za nalogo so si zadale okrepitev lastnih pravnih sistemov in sodelovanja na področju sodstva (Deklaracija EU in ZDA o izboljšanju sodelovanja na področju neširjenja orožja za množično uničenje in boja proti terorizmu 2005).

Na Dunaju so se EU in ZDA ponovno zavezale boju proti terorizmu skozi preprečevanje financiranja, potovanja in drugih materialov, zatočišča in rekrutiranja teroristov, spodbujale pa bodo implementacijo Resolucije 1624 VS OZN.⁴⁹ Bolj specifično navedejo sodelovanje pri izmenjavi informacij z Interpolom in Mednarodno organizacijo za civilno letalstvo (*International Civil Aviation Organisation*). Za preprečitev financiranja terorizma bodo

⁴⁹ V Resoluciji 1624 je VS OZN pozval vse države k okrepljenemu sodelovanju pri izboljšanju varnosti njihovih mednarodnih meja z izboljšanim preverjanjem teroristov in postopki za varnost potnikov (Organizacija Združenih narodov 2005).

izboljšale izmenjavo informacij in implementirali Posebna priporočila FATF.⁵⁰ V dokumentu zapišejo, da bodo delovale za zaključek pogajanj med ZDA in Eurojust ter izboljšale sodelovanje s tretjimi državami, pozdravile pa so podpise bilateralnih sporazumov držav članic EU z ZDA glede izročitve in vzajemnega pravnega sodelovanja. Izrazile so željo po čimprejšnjem sprejetju Vseobsežne konvencije OZN o mednarodnem terorizmu (*Comprehensive UN Convention on International Terrorism*) in univerzalno sprejete definicije terorizma, pozdravile pa so tudi Dunajsko iniciativo, ki predvideva sodelovanje EU, ZDA in Ruske federacije na področju pravosodja in notranjih zadev (Deklaracija z vrha EU in ZDA na Dunaju 2006).

Predstavniki EU in ZDA so na vrhu v Washingtonu leta 2007 zapisali, da bodo nadaljevali in poglobili tekoči dialog o načelih mednarodnega prava, ki je že prispeval k boljšemu razumevanju pravnih okvirov in bo tudi v prihodnosti pomagali pri obravnavanem boju. Izboljšali bodo izmenjavo informacij, obenem pa poostrili zaščito osebnih podatkov, v tem kontekstu so pozdravili zaključek pogajanj o sporazumu o varnosti zaupnih informacij. Njihove aktivnosti bodo potekale v smeri preprečitve financiranja terorizma, razvili pa bodo skupni akcijski plan za implementacijo strateškega okvira FATF, ki se bori proti izkoriščanju dobrodelnih ustanov in nezakonito izrabo kurirjev gotovine. Napredek je bil dosežen pri svobodi gibanja ljudi med dvema kontinentoma, izrazili pa sta namero, da bodo tudi državljani EU imeli možnost potovanja v ZDA brez vize (Deklaracija EU in ZDA o političnih in varnostnih zadevah 2007).

V Ljubljani leta 2008 so predstavniki EU in ZDA pripoznali potrebo po nadaljnjem sodelovanju na področju mednarodnega terorizma, predvsem skozi delo ZDA, EU in njenih držav članic v multilateralnem okviru OZN. Izrazile so pripravljenost za implementacijo Globalne strategije proti terorizmu OZN in za nadaljevanje doseganja konsenza o Splošni Konvenciji o mednarodnem terorizmu. Še naprej bodo spodbujale polno implementacijo relevantnih

⁵⁰ V prepoznavanju pomembnosti delovanja za preprečevanje financiranja terorizma je FATF sprejela 9 priporočil, ki skupaj z štiridesetimi priporočili FATF glede pranja denarja tvorijo osnovni okvir za prepoznavanje in preprečevanje financiranja terorističnih dejanj. Devet priporočil naslavlja ratifikacijo in implementacijo instrumentov OZN, kriminalizacijo financiranja terorizma, zamrznitev in zaplembo sredstev teroristov, poročanje o sumljivih transakcijah, povezanih s terorizmom, mednarodno sodelovanje, alternativna nakazila, nakazila, neprofitne organizacije ter kurirje z gotovino (Financial Action Task Force 2010b).

resolucij OZN in delo komitejev.⁵¹ Zavezale so se k podvojitvi naporov za posodobitev Konsolidiranega seznama Resolucije OZN 1267 in širitvi sodelovanja pri preprečevanju financiranja terorizma.⁵² V dokumentu (Deklaracija z vrha EU in ZDA 2008) zapišejo, da se bodo proti tej grožnji borili v skladu z mednarodnim pravom in nameravajo poskrbeti, da člani terorističnih skupin ne zlorabijo prava, medsebojni dialog pa jim omogoča da bolje razumejo pravne okvire druga druge in skupaj delujejo bolj učinkovito. V luči prepletenosti terorizma z grožnjama mednarodnega organiziranega kriminala in korupcije so se zavezale tudi k boljšemu sodelovanju pri izmenjavi osebnih informacij, kjer pa bodo polno varovale temeljne pravice in svoboščine svojih državljanov.

EU in ZDA so pozdravile zaključek dela HLCG, ki je identificirala skupna načela glede zaščite osebnih podatkov in izmenjave informacij (Deklaracija z vrha EU in ZDA v Washingtonu 2009). V prihodnosti se bodo še naprej borile proti jedrskemu terorizmu in podpirale GICNT in PSI, konstruktivno pa bosta sodelovale na področju širitve Globalnega partnerstva za nove članice in nova področja ter vloge partnerstva po letu 2012 (Deklaracija o neširjenju orožja za množično uničenje in razoroževanju 2009).

3.4.5 Sklep: Sodelovanje EU in ZDA po koncu hladne vojne

EU in ZDA so po koncu hladne vojne oziroma po institucionalizaciji sodelovanja pod okriljem NTA sodelovale z Rusijo in Ukrajino na področju jedrske varnosti. V okviru boja proti širjenju OMU so delovale za univerzalno spoštovanje relevantnih mednarodnih norm, na prvem mestu NPT; izzivi so bili predvsem Indija, Irak, Iran in DPRK. Za neširjenje OMU je bilo zelo pomembno sodelovanje z IAEA ter omogočanje njenega polnega delovanja, namen EU in ZDA pa je, da sporazumi in protokoli IAEA postanejo standard za jedrsko sodelovanje. EU in ZDA so se za boj proti širjenju OMU odločile uporabiti tako političen kot diplomatski vpliv, v prihodnosti pa bodo skupaj z NSG delovale za večjo učinkovitost mednarodnih izvoznih režimov ter podpirale FATF pri mednarodnem boju proti širjenju OMU s finančnega vidika.

⁵¹ Dokument navede Resolucije VS OZN 1267, 1373 in 1540.

⁵² Komite OZN, ustanovljen z Resolucijo 1267, ki nadzoruje delovanje Al-Kaide in talibanov, ima konsolidiran seznam posameznikov in entitet, ki so podvrženi sankcijam (zamrznitev sredstev, prepoved potovanja in embargo na orožje) (Organizacija Združenih narodov 2010).

EU in ZDA so po podpisu NTA organizirale strokovne sestanke na področju organiziranega kriminala v Vzhodni Evropi, informacijskega kriminala, vzajemne pravne pomoči, financiranja terorizma in azila. Proti trgovini z belim blagom so se aktivno borile na Poljskem, v Ukrajini, na Madžarskem in v Bolgariji, ter si zadale informacijske kampanje razširiti tudi na druge prizadete države. Prioriteta pa jim je bila tudi odprava otroške pornografije na spletu ter informacijskega kriminala tudi širše. Boj EU in ZDA proti drogam je potekal predvsem v karibski regiji ter na področju Andov, v Južni Afriki, Srednji Aziji ter Nigeriji, sodelovale pa so tudi pri razvoju WADA. Vzpostavile so tesno sodelovanje med agencijami za kazenski pregon ZDA ter Multidisciplinarno skupino za organizirani kriminal EU in se borile proti širjenju ročnega orožja.

Delovale so proti ponarejanju in piratstvu, posebno pozornost pa so namenile kraji intelektualne lastnine. Vse članice EU so z ZDA podpisale bilateralne sporazume o izročitvi in asistenci, ZDA in Eurojust pa so podpisali sporazum za boljše sodelovanje med tožilci in preiskovalci ter uvedli predstavnika ZDA pri Eurojustu. Vseskozi so na področju mednarodnega kriminala delovale tudi skupaj z OZN, v zadnjih letih pa se je vedno bolj izpostavljalo vprašanje informacijske varnosti ter zanesljive digitalne strukture za prihodnost.

ZDA in EU, strateška zaveznika v boju proti terorizmu, obsojajo vse, ki načrtujejo in izvajajo teroristične napade ter tudi tiste, ki teroriste podpirajo financirajo ali skrivajo. Proti tej transnacionalni grožnji se borijo z vsemi pravnimi sredstvi na bilateralnem in multilateralnem nivoju ter v okviru OZN. Po letu 2000 je posebno pozornost v okviru boja proti tej grožnji dobilo financiranje terorizma, EU in ZDA pa so se zavezale iskanju učinkovitih načinov za preprečitev zbiranja sredstev v teroristične namene in aktivno podpirale delo FATF. Pristojne agencije ZDA in Europol so podpisali dogovor za polno izmenjavo informacij, carinska služba ZDA pa je pričela CSI, ki se je implementirala tako v ZDA kot v EU. Bilateralno so sodelovale za učinkovit nadzor varnosti meja in potovalnih dokumentov, sodelovanje med agencijami za kazenski pregon in izboljšano izmenjavi informacij. Sporazumi o izročitvi in vzajemni pravni asistenci so na področju terorizma vsaj tako pomembni kot pri boju proti mednarodnemu kriminalu, HCLG pa je identificirala skupna načela glede zaščite osebnih podatkov in izmenjave informacij.

Nekatere države in politiki menijo, da se je 11. septembra 2009 začelo novo štetje zgodovine mednarodne varnosti, saj države od takrat niso bile več edine nosilke monopola nad oboroženim nasiljem, temveč so se jim pridružila tudi transnacionalna teroristična združenja

(Jelušič 2002, 617). Varnost je posledica percepcije človeštva – tako se danes države in naddržavne varnostne organizacije zavedajo, da se največje družbene krize razvijejo iz širitve mikro groženj. Oboroženi spopadi velike intenzivnosti nedvomno vplivajo na razvoj terorizma, kriminala, okoljskih, gospodarskih in drugih groženj, vendar pa velja tudi nasprotni proces – razvoj nevojaških groženj varnosti, ki povečuje verjetnost oboroženega konflikta (Prezelj 2002b, 61). Zavezništva in koalicije, ki so vzpostavljena v času in z namenom vodenja vojne proti terorizmu po mnenju Jelušičeve (2002, 618) napovedujejo začetek nove hladne vojne, v kateri bodo na eni strani sile kot so Evropa, Kanada, ZDA in Rusija, na drugi pa naddržavne teroristične organizacije.

Zaborowski (2006) je na konferenci Inštituta EU za varnostne študije v Washingtonu podal določene zaključke o partnerstvu med EU in ZDA. Kongresne volitve novembra 2006 so bile v veliki meri tudi referendum o Bushevi politiki v Iraku in rezultati so pričali, da je volilno telo začelo pričakovati spremembe. Vojna v Iraku je pokazala meje unilateralne akcije, protievropska prepričanja pa naj bi začela izginjati. Globalni vidik je, da imajo EU in ZDA še vedno enake vrednote, vendar se ne strinjajo v reakciji na varnostne grožnje, kljub temu pa v današnjem svetu nobena država ne bi smela reševati politične krize samo z vojaškimi sredstvi, ki morajo biti percipirana kot resnično zadnja možnost. EU in ZDA vedno težje pokažejo rezultate, čeprav je njihovo sodelovanje tako dobro kot je bilo, saj predstavljajo le 10 odstotkov svetovne populacije. Področje, kjer je bilo sodelovanje učinkovito, je Balkan, Ukrajina in malo manj Belorusija, domovinska varnost in preprečevanje financiranja terorističnih mrež. Kljub temu, da je Afganistan očiten primer transatlantskega sodelovanja, pa uspeh ostaja vprašljiv. Darfur in DPRK pa sta videna kot primera neuspeha EU in ZDA. Zaborowski zaključí, da Iran ostaja največji izziv za transatlantsko sodelovanje. Za Evropo je arabsko-izraelski konflikt ključen ta ostale situacije na Bližnjem Vzhodu, vključno z Irakom. Weidenfeld (2007) pa je mnenja, da »mora biti v samem interesu Evrope prevzeti bolj globalno odgovornost, vendar pa se zdi da se ne državljani EU ne velika večina vlad držav članic ne zaveda pomembnosti tega procesa«.

4 ZAKLJUČEK

S proučevanjem sem v svojem diplomskem delu opredelila sodelovanje EU in ZDA na področju terorizma, OMU in transnacionalnega organiziranega kriminala po koncu hladne vojne. Pri pisanju sem najprej proučila EU in ZDA posebej, saj se mi je zdelo pomembno, da predstavim njuna izhodišča ločeno in se šele nato osredotočim na njuno sodelovanje na obravnavanih treh področjih. Tako sem lahko vseskozi sledila hipotezama, ki sem si ju zastavila na začetku diplomske naloge in ju tudi vseskozi preverjala.

Prvo hipotezo, ki se glasi: *zagotavljanje varnosti evroatlantskega območja (boj proti terorizmu, OMU in mednarodnemu organiziranemu kriminalu) je pomembna prvina varnostnih strategij obeh entitet*, lahko potrdim z naslednjimi argumenti:

1) EVS iz leta 2003 med ključne grožnje EU opredeli tudi širjenje OMU, terorizem in organizirani kriminal. Sprejeti ukrepi, kot je program za okrepitev IAEA, ukrepi za boljše izvozne kontrole in soočanje s težavami nelegalnega transporta ter kontinuirano zavzemanje za univerzalni pristop relevantnim mednarodnim pogodbeni režimom, so navedeni v sami EVS. Po 11. septembru 2001 so se aktivnosti EU na področju boja proti terorizmu znatno okrepile, izpostavila pa se je tudi možnost oziroma strah pred možnostjo, da OMU pride v roke terorističnim organizacijam ali posameznikom. Pojavlja pa se vprašanje, ali večje število sprejetih dokumentov pomeni tudi njihovo dejansko implementacijo oziroma učinkovitost boja proti terorizmu. Haaški program, ki se dotakne nevarnosti financiranja terorizma, pa kot nadaljevanje EVS izpostavi pomen upravljanja z zunanjimi mejami EU ter pomembno dilemo današnjega časa vesplošne ogroženosti s strani vedno bolj razpršenih in nepredvidljivih groženj – ravnovesje med na eni strani zagotavljanjem varnosti in na drugi ohranitvijo zasebnosti pri izmenjavi informacij za namen boja proti terorizmu in organiziranemu kriminalu. EU pa za še bolj učinkovito soočanje z organiziranim kriminalom leta 2005 sprejme Strateški koncept za boj proti organiziranemu kriminalu. Kljub dejstvu, da EU obravnavana tri področja smatra za ključne grožnje evropski varnosti in kljub poenotenju in izboljšani reprezentativnosti varnostne komponente EU, pa se v tej unikatni organizaciji še

vedno pojavlja vprašanje njene *de facto* moči oziroma razmerja med supranacionalno organizacijo in nacionalno suverenih držav članic.

2) Tudi nacionalnovarnostne strategije ZDA izpostavljajo pomembnost obravnavanih treh področij. Dokument iz leta 2000 za temelj strateške stabilnosti izpostavi ABMT, pobude o neširjenju OMU in oboroževanja pa so osrednji element dokumenta. Ni presenetljivo, da je po 11. septembru 2001 v Nacionalnovarnostni strategiji iz leta 2002 ključen terorizem, navaja pa tudi proaktiven pristop k boju proti širjenju OMU, kar je v praksi pomenilo odstop od ABMT in nameščanje protiraketne obrambe. Nacionalnovarnostna strategija iz leta 2006 gre še korak dalje in kot največjo grožnjo ZDA navede konkretno državo – Iran, ki naj bi bila odgovorna za podpiranje teroristov kot za razvijanje jedrskega programa. Organizirani kriminal v nacionalnovarnostnih strategijah ni prioriteta grožnja, kar pa seveda na pomeni, da se pristojne službe s tem izzivom ne ukvarjajo. Zanimivo je, da vsi trije dokumenti, ki sem jih proučila, izpostavljajo pomembnost mednarodnega sodelovanja, vendar pa se še posebej v času Busheve administracije izkaže, da je to sodelovanje lahko zelo selektivno in deluje le za interese ZDA. Vendar pa temelje takšnega delovanja najdemo tudi v skupnem dokumentu Transatlantsko partnerstvo za politično sodelovanje iz leta 1998, kjer je zapisano, da se v primeru nestrinjanja tako EU kot ZDA lahko same zatečejo k sankcijam in poda le ohlapno smernico, da so najbolj zaželeni ukrepi VS OZN »ko je le mogoče«.

Tudi drugo hipotezo, ki pravi: *sodelovanje EU in ZDA na področju boja proti terorizmu, OMU in mednarodnemu organiziranemu kriminalu se je po koncu hladne vojne okrepilo in se še krepi*, lahko potrdim z sledečimi utemeljitvami:

1) Pomembna prvina sodelovanja EU in ZDA je bila vseskozi varnost. Prva svetovna vojna je bila priložnost za ZDA, da vstopi na globalno arena in dokaže svojo premoč oziroma nujnost svoje prisotnosti. Z drugo svetovno vojno se je ta nujnost še bolj izkristalizirala, kar se kaže v podpisu Severnoatlantskega sporazuma in vzpostavitvijo diplomatskih odnosov ES in ZDA le nekaj let kasneje. Interes ZDA je bil vzpostaviti stabilnega in močnega zaveznika na drugi strani Atlantika, vendar pa se je varnostna osamosvojitev Evrope po drugi svetovni vojni

pokazala kot preveč optimistična, neskladja na starem kontinentu in hladna vojna pa sta idejo implementacije samostojne evropske obrambe preložili za več desetletij. Integracija ES se je tako osredotočila na gospodarsko sfero, zagotavljanje varnosti pa je bilo položeno v roke ZDA. Posledično je bila ES oziroma EU šele po hladni vojni sposobna za bolj učinkovito delovanje na področju varnosti in uresničevanje težnje biti enakovreden partner v transatlantski varnostni skupnosti. Sodelovanje med EU in ZDA na področju varnosti se je tako po padcu berlinskega zidu redefiniralo in institucionaliziralo, kar je podlaga za njegovo učinkovito implementacijo.

2) Skupne vrednote demokracije, vladavine prava, globalnega razvoja in spoštovanja človekovih pravic ter dotedanje sodelovanje so bile razlog za podpis Transatlantske deklaracije med EU in ZDA. Že v tem dokumentu takoj po koncu hladne vojne med transnacionalnimi izzivi navedejo vse tri obravnavane grožnje varnosti. Pet let kasneje se v skupnem akcijskem načrtu zavežejo k spodbujanju CTBT in BWC, podpori KEDO in drugim aktivnostim za boj proti širjenju OMU. Na vrhah se nadalje zavežejo tudi sodelovanju na področju energije in jedrske varnosti v Ukrajini in Rusiji ter za izboljšanje sodelovanja z Iranom.

3) Cilji EU in ZDA, navedeni v prejšnjem odstavku, so prisotni skozi večino obravnavanih dokumentov sodelovanja med letoma 1997 in 2009. Konec leta 2000 so zagotovile zaprtje jedrske elektrarne v Černobilu. Ob začetnih pozitivnih rezultatih sodelovanja z Iranom je večji problem predstavljala Indija in njene samovoljne odločitve o testiranjih jedrskega materiala. Pet let kasneje so v skupni izjavi glede Irana morale poudariti pristojnosti VS. Naslednja izziva sta bila DPRK, ki je leta 2002 odstopila od obveznosti IAEA, ter Irak. Razvijalo se je tudi sodelovanje EU in ZDA z Rusijo, še posebej na področju izvoznih kontrol in transferjev jedrskega materiala. Vseskozi je v dokumentih prisotna tudi podpora mednarodnim konvencijam, kot so NPT, CWC, BTWC in CTBT ter delovanju IAEA, pristojnosti katere so se v obravnavanem času s podporo EU in ZDA okrepile. V duhu odprave jedrskega orožja je bila sprejeta tudi odločitev EU o členu o neširjenju OMU v vseh njenih pogodbah po letu 2003. Sodelovanje EU in ZDA na področju neširjenja OMU je tako potekalo v okviru NTA, kot tudi

drugih iniciativ, partnerstev in režimov, vseskozi pa temelji na univerzalnosti in splošni uspešnosti NPT.

4) Skupni akcijski načrt EU in ZDA iz leta 1995 kot osrednja izziva na področju organiziranega kriminala navede nezakonito preprodajo drog in pranje denarja. Z njima pa so se nameravale soočiti skozi izboljšanje institucionalnih stikov, izboljšanje in poenotenje kazenskega sodstva in kazenskega prava ter izmenjavo informacij in dodatnih izobraževanj. Sodelovale so pri preprečevanju preprodaje drog na Karibih, v Srednji Aziji, Latinski Ameriki, Južni Afriki in Nigeriji in vseskozi širile in izboljševale delovanje na tem področju ter razvijale tudi WADA. Delo so razširile tudi na boj proti trgovini z belim blagom v Srednji in Vzhodni Evropi, informacijskemu kriminalu ter otroški pornografiji na spletu. Soočanje z izzivi pravosodja in notranjih zadev EU in ZDA se je po hladni vojni vedno bolj institucionaliziralo in strukturiralo znotraj posameznih delovnih skupin ter vedno bolj izpostavljalo vprašanja migracij in azila, ki jih prinašajo novi varnostni izzivi. Pomemben se mi zdi tudi podpis Sporazumov za izročitev in vzajemno pravno pomoč, ki omogočajo izboljšano delovanje proti tako organiziranemu kriminalu kot terorizmu. Na tej točki pa je potrebno izpostaviti nujnost vzpostavitve čim boljšega sistema, ki omogoča hitro in učinkovito delovanje in obenem čim manjše ogrožanje zasebnosti posameznika.

5) EU in ZDA so po drugi svetovni vojni prepoznale kot glavne izzive na področju boja proti terorizmu njegovo financiranje, povezavo terorizma s CBRN dejavniki ter grožnjo neuspeha mirovnega procesa na Bližnjem Vzhodu. Že leta 1997 pa so zapisale, da se proti tej grožnji borijo z vsemi sredstvi, ki jih dopušča mednarodno pravo, in tudi tu je pri sodelovanju ključna redna in učinkovita izmenjava informacij, sestavile pa so tudi sezname terorističnih organizacij, skupin in posameznikov. Kot pri organiziranem kriminalu, pa se je tudi tu pojavilo vprašanje ravnovesja izmenjave informacij in implementacije postopkov naproti varnosti podatkov posameznikov. V proučevanih dokumentih je bil močno izpostavljen boj proti financiranju terorizma, kjer ključno vlogo igra FATF.

Na podlagi navedenih argumentov lahko potrdim tudi drugo hipotezo. Pomembno pa se mi zdi omeniti tudi dve ugotovitvi, ki ne govorita v prid zastavljeni hipotezi. Ob proučevanju dokumentov sodelovanja EU in ZDA na področju terorizma sem predvidevala, da bo število in obseg dokumentov po napadu 11. septembra opazno povečalo in presenetilo me je, da to ni bilo tako. Do terorističnih napadov leta 2004 v Madridu terorizem na vrhah EU in ZDA praktično ni bil omenjen. Druga zanimiva ugotovitev pa je bila, da dokumenti zelo podrobno navajajo telesa in agencije EU, ki so ali bodo zadolžene za boj proti obravnavanim grožnjam, medtem ko so ZDA vedno predstavljene le kot celota, čeprav sem ob pisanju diplomske naloge ugotovila, da je za soočanje že samo z obravnavanimi tremi grožnjami v ZDA zadolžena obsežna struktura institucij. Eden od mogočih odgovorov na obe vprašanji se mi zdi unilateralno delovanje ZDA, značilno za Bushevo administracijo po leti 2001, ko nestrinjanja s trditvijo, da je »Amerika v vojni«, skoraj niso bila upoštevana.

Pred koncem se mi zdi pomembno dodati še nekaj *sklepnih misli o zastavljenih hipotezah*. Za temo svoje diplomske naloge sem si izbrala precej široko področje, katerega analize ne bi mogla predstaviti v diplomskem delu. Posledično sem se pri mojih izhodiščih in temeljnih vprašanjih, na katerih sta osnovani hipotezi, osredotočila le na tri elemente varnostnega sodelovanja EU in ZDA po hladni vojni. Ob pisanju naloge pa sem se zavedala, da so ti le del veliko širšega konteksta. Tako sem se ob pisanju soočala s kontinuirano težavo omejevanja na sodelovanje obeh entitet na področju boja proti terorizmu, orožja za množično uničenje ter organiziranega kriminala, saj se proučevani dejavniki prepletajo tudi z drugimi grožnjami varnosti, prav tako pa tudi sodelovanje EU in ZDA poteka na mnogo več področjih in nivojih. V veliko pomoč mi je bil moj mentor, ki je skrbel, da mi je uspelo ostati znotraj meja zastavljenega raziskovalnega problema.

Varnostne grožnje, s katerimi so EU in ZDA soočene po hladni vojni, so vedno bolj zahtevne in prepletene. Tudi proučevana tri področja varnostnega sodelovanja ne stojijo sami zase, temveč se medsebojno dopolnjujejo, prepletajo, nadgrajujejo in formirajo nove izzive, kot so pridobitev OMU s strani teroristov, vzajemno sodelovanje terorističnih organizacij in združb transnacionalnega kriminala ali brisanje jasnih definicij ciljev in motivov slednjih dveh. Kljub

nestrinjanjem in trenjem med EU in ZDA, ki so zaznamovala novo tisočletje, pa so se le-te vseskozi zavedale, da mora biti boj proti novim grožnjam globalen in da si unilateralnega delovanja oziroma nekooperativnosti na dolgi rok ne morejo privoščiti. Kot vse zunanje grožnje, imajo tudi te tri funkcijo povezovanja in skupne identitete mnogovrstne evroatlantske skupnosti, ki se počuti ogrožena. Za razliko od zgodovine pred padcem berlinskega zidu pa obravnavani izzivi ne nastopajo v obliki konkretne države ali skupnosti držav, temveč so mnogo bolj abstraktni v svojem izvoru kot ciljnih. Holističen pristop je tako edina rešitev.

ZDA in EU že v osnovi temeljijo na istih vrednotah demokracije, vladavine prava in človekovih pravic, zato je njihovo sodelovanje pravzaprav logično, za uspešne režime za odpravo groženj terorizma, OMU in transnacionalnega kriminala pa je potrebo pridobiti tudi ostale dele sveta. Menim, da so bile do sedaj na področju širjenja OMU še najbolj uspešne, ostala dva elementa pa sta veliko bolj kompleksna, nedvomno povezana z nizkim življenjskim standardom večine prebivalcev tega planeta. Za njuno odpravo oziroma vsaj zmanjšanje pojavljanja se je problema po moje mnenju treba lotiti na globalni gospodarski ravni, kar je nedvomno ambiciozen projekt, poraja pa se tudi vprašanje, ali smo nanj res že pripravljeni. Evroatlantska skupnost pa je vsekakor najprimernejši in najbolj usposobljen vodja za dosego tega cilja.

Kot pozitiven element nadaljnjega sodelovanja EU in ZDA na varnostnem področju, kot tudi konkretno na področju boja proti terorizmu, širjenju OMU in transnacionalnemu kriminalu, je videna tudi izvolitev novega predsednika ZDA Baracka Obame. Ta si je zadal načrt izgraditi boljše vezi z Evropo skozi odnose EU-ZDA, Nato ter skupne politike proti širjenju OMU, terorizma ter za soočanje z drugimi globalnimi grožnjami. Na podlagi proučevanega gradiva, izsledkov moje diplomske naloge in nadaljnjega razmišljanja lahko zaključim, da bo evroatlantizem na področju varnosti ostal pomemben fenomen v mednarodnih odnosih ter politik, v okviru katerega se bo soočalo z prihodnjimi izzivi v mednarodni skupnosti.

LITERATURA:

Arms Control Association. 2010. *Chronology of U.S.-North Korean Nuclear and Missile Diplomacy*. Dostopno prek: <http://www.armscontrol.org/factsheets/dprkchron> (24. maj 2010).

Ashcroft, John. 2003. *Remarks on New U.S.-EU Legal Treaties*. Dostopno prek: <http://www.uspolicy.be/Article.asp?ID=4C685933-563D-4DAA-85A9-F1ECECE0EE87> (24. april 2010).

Bebler, Anton. 2006. EU, NATO in sodobni mednarodni terorizem. V *Varnost v postmoderni družbi*, ur. Marjan Malešič, 25-45. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Biden, Joseph R. 2006. *Biden Outlines Four Steps to Make America Safer*. Dostopno prek: <http://biden.senate.gov/newsroom/details.cfm?id=264407&> (15. maj 2010).

Booth, Ken in Nicholas J. Wheeler. 2008. *The Security Dilemma: Fear, Cooperation and Trust in World Politics*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Brimmer, Esther. 2007. *Seeing blue: American visions of the European Union*. Chaillot Paper 105: Institute for Security Studies of EU. Dostopno prek: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp105.pdf> (14. maj 2010).

Busek, Erhard, ur. 2006. *10 Years Southeast European Cooperation Initiative: From Dayton to Brussels*. Dunaj: Springer-Verlag.

Buzan, Barry. 1991. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Essex: Pearson Education Limited.

Čehulić, Lidija. 2003. *Euroatlantizam*. Zagreb: Politička kultura.

Deklaracija EU in ZDA o boju proti terorizmu – EU-U.S. Declaration on Combating Terrorism. 2004. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/partner/summit/Summit0406/2004SumTerror.pdf> (28. april 2010).

Deklaracija EU in ZDA o izboljšanju sodelovanja na področju neširjenja orožja za množično uničenje in boja proti terorizmu – US/EU Declaration on Enhancing Cooperation in the field of Non-Proliferation and the Fight against Terrorism. 2005. Dostopno prek: http://www.eurunion.org/eu/index.php?option=com_content&task=view&id=1554&Itemid=59 (28. april 2010).

Deklaracija EU in ZDA o neširjenju orožja za množično uničenje – EU-US Declaration on the Non-Proliferation of Weapons of Mass Destruction. 2004. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/partner/summit/Summit0406/2004SumWMD.pdf> (29. maj 2010).

Deklaracija EU in ZDA o političnih in varnostnih zadevah – EU-U.S. Declaration on political and security issues. 2007. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/partner/summit/Summit20070430/Pol&SecurIssues.pdf> (1. maj 2010).

Deklaracija EU in ZDA o skupni orientaciji politike za neširjenja orožja za množično uničenje – EU/US Declaration on Common Orientation on Non-proliferation Policy. 1998. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/partner/summit/Summit9805/nonprol.htm> (24. april 2010).

Deklaracija o neširjenju orožja za množično uničenje in razoroževanju – Declaration on Non-Proliferation and Disarmament. 2009. Dostopno prek: http://www.eurunion.org/eu/index.php?option=com_content&task=view&id=3530&Itemid=59 (24. april 2010).

Deklaracija o političnih in varnostnih zadevah z vrha EU in ZDA – EU-U.S. Summit Declaration on Political and Security Issues. 2007. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/partner/summit/Summit20070430/Pol&SecurIssues.pdf> (22. april 2010).

Deklaracija z vrha EU in ZDA – EU-US Summit Declaration. 2008. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/partner/summit/Summit2008-06-10/2008EU-USSummitDeclar-6-10-08.pdf> (23. april 2010).

Deklaracija z vrha EU in ZDA – EU-US Summit Declaration. 2009. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/EU-USSummitAll-11-4-09.pdf> (2. maj 2010).

Deklaracija z vrha EU in ZDA na Dunaju - EU-US Vienna Summit Declaration. 2006. Dostopno prek: http://www.eurunion.org/eu/index.php?option=com_content&task=view&id=1552&Itemid=59 (28. april 2010).

Deklaracija EU in ZDA z vrha v Bonnu – U.S.-EU Summit Declaration. 1999. Dostopno prek: http://useu.usmission.gov/Dossiers/US_EU_Summits/Jun2199_Bonn_Summit.asp (25. april 2010).

Diamond, Howard. 1997. *EURATOM Set to Join KEDO Board; Work at Sinpo Site to Begin.* Dostopno prek: http://www.armscontrol.org/act/1997_05/kedomay (19. maj 2010).

Dimitrijević, Vojin. 2000. *Terorizam.* Beograd: NIRO »radnička štampa«.

Europa. 2009. *Portal Evropske unije*. Dostopno prek: <http://europa.eu> (6. december 2009).

--- 2010a. *Instrument for Stability 2007 – 2013*. Dostopno prek: http://europa.eu/legislation_summaries/foreign_and_security_policy/conflict_prevention/l14171_en.htm (28. april 2010).

--- 2010b. *Instrument for Pre-Accession Assistance*. Dostopno prek: http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/enlargement/e50020_en.htm (28. april 2010).

--- 2010c. *Cooperation with Non-EU Member Countries on nuclear safety*. Dostopno prek: http://europa.eu/legislation_summaries/development/african_caribbean_pacific_states/l27073_en.htm (27. april 2010).

Evropska komisija. 2005a. *Communication for the Commission to the Council and the European Parliament – The Hague Programme: Ten priorities for the next five years The partnership for European renewal in the field of Freedom, Security and Justice*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005PC0184:EN:HTML> (27. april 2010).

--- 2005b. *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: »Developing a strategic concept on tackling organised crime«*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0232:FIN:EN:PDF> (28. april 2010).

--- 2009a. *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Communication on nuclear non-proliferation*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0143:FIN:EN:PDF> (25. april 2010).

--- 2009b. *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on Strengthening Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Security in the European Union – an EU CBRN Action Plan*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/justice_home/news/summary/docs/com_2009_0273_en.pdf (28. april 2010).

--- 2010. *The EU Fights Against the Scourge of Terrorism*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/terrorism/fsj_terrorism_intro_en.htm (19. maj 2010).

Financial Action Task Force. 2010a. *About the Non-Cooperative Countries and Territories (NCCT) Initiative*. Dostopno prek: http://www.fatf-gafi.org/document/51/0,3343,en_32250379_32236992_33916403_1_1_1_1,00.html (24. maj 2010).

--- 2010b. *9 Special Recommendations (SR) on Terrorist Financing (TF)*. Dostopno prek: http://www.fatf-gafi.org/document/9/0,3343,en_32250379_32236920_34032073_1_1_1_1,00.html (25. maj 2010).

Giraldo, Jeanne in Harold Trinkunas. 2007. *Transnational Crime*. V *Contemporary Security Studies*, ur. Alan Collins, 346-366. Oxford, New York: Oxford University Press.

Gnesotto, Nicole, ed. 2004. *EU Security and Defence Policy – The first five years (1999-2004)*. Paris: European Institute for Security Studies.

Godina, Klementina. 2008. *Transatlantsko sodelovanje Evropske unije in Združenih držav Amerike na področju boja proti mednarodnem terorizmu*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Grizold, Anton. 1999a. *Obrambni sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, visoka policijsko varnostna šola.

---, ur. 1999b. *Perspektive sodobne varnosti: Iz obramboslovnih raziskav II*, ur. Anton Grizold. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 1999c. *Evropska varnost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2001. Varnostna paradigma v mednarodnih odnosih. V *Človek, država in vojna*, ur. Iztok Simoniti in Anton Grizold, 83-161. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2005. *Slovenija v spremenjenem varnostnem okolju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Grizold, Anton, Siniša Tatalović in Vlatko Cvrtila. 1999. *Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Hoffmann, Stanley. 2003. The crisis in transatlantic relations. V *Shif or rift: Assessing US-EU relations after Iraq*, ur. Gustav Lindstrom, 13-20. Paris: Institute for Security Studies.

Hunter, Robert Edwards. 2002. *The European Security and Defense Policy: NATO's Companion or Competitor?*. Santa Monica: Rand Corporation Press.

International Atomic Energy Agency. 2010a. *IAEA Safeguards Overview: Comprehensive Safeguards Agreements and Additional Protocols*. Dostopno prek: http://www.iaea.org/Publications/Factsheets/English/sg_overview.html (19. maj 2010).

--- 2010b. *Convention on Nuclear Safety*. Dostopno prek: <http://www-ns.iaea.org/conventions/nuclear-safety.htm> (19. maj 2010).

--- 2010c. *Statements of Director General: Preliminary Analysis of the Nuclear-Related »Currently Accurate, Full and Complete Declaration« (CAFCD) Submitted by Iraq*. Dostopno prek: <http://www.iaea.org/NewsCenter/Statements/2002/ebsp2002n010.shtml> (24. maj 2010).

Izjava o skupnih ciljih EU in ZDA in tesnem sodelovanju v boju proti terorizmu – Statement of EU/US Shared Objectives and Close Cooperation on Counter-Terrorism. 1998. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/partner/summit/Summit9805/counter.htm> (23. april 2010).

Jelušič, Ljubica. 2002. Globalnost varnostnih interesov in groženj. *Teorija in praksa* 39 (4): 613-620.

Kavčič, Katarina. 2008. *Spremembe v nacionalnovarnostni strategiji ZDA po letu 2001*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Konvencija o kemičnem orožju – Chemical Weapons Convention. 1997. Dostopno prek: <http://www.opcw.org/chemical-weapons-convention/> (19. maj 2010).

Konvencija Združenih narodov proti transnacionalnemu organiziranemu kriminalu – United Nations Convention against Transnational Organized Crime. 2003. Dostopno prek: <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CTOC/index.html> (30. maj 2010).

Laqueur, Walter. 2003. *No End to War: Terrorism in 21st century*. New York: London Continuum.

Lutz, Brenda in James Lutz. 2007. Terrorism. V *Contemporary Security Studies*, ur. Alan Collins, 289-310. Oxford, New York: Oxford University Press.

Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije. 2008. *Program Visa Waiver in uvedba posredovanja podatkov prek elektronskega sistema odobritve potovanj (t.i. sistema ESTA)*. Dostopno prek: <http://www.mnz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article//6116/> (24. maj 2010).

Misija ZDA pri EU. 2010. *Transatlantic Relations: The U.S.-EU Partnership*. Dostopno prek: <http://useu.usmission.gov/Dossiers/TransAtlantic/default.asp> (6. april 2010).

Missile Technology Control Regime. 2010. *The Missile Technology Control Regime*. Dostopno prek: <http://www.mtcr.info/english/index.html> (19. maj 2010).

Nacionalna strategija za boj proti orožju za množično uničenje – National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction. 2005. Dostopno prek: <http://www.state.gov/documents/organization/16092.pdf> (15. april 2010).

Nacionalna strategija za boj proti terorizmu – National Strategy for Combating Terrorism. 2006. Dostopna prek: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nsct/2006/> (16. april 2010).

Nacionalnovarnostna strategija - The National Security Strategy. 2002. Dostopno prek: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/> (15. april 2010).

Nacionalnovarnostna strategija za globalno dobo 2000 - A National Security Strategy for Global Age 2000. 2000. Dostopno prek: <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-0012.pdf> (15. april 2010).

Nacionalnovarnostna strategija- The National Security Strategy. 2006. Dostopno prek: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/> (15. april 2010).

Nova transatlantska agenda – The New Transatlantic Agenda. 1995. Dostopno prek: http://www.eurunion.org/eu/index.php?option=com_content&task=view&id=2602 (13. april 2010).

Organizacija združenih narodov. 2005. *Security Council Meeting of World Leaders for Legal Prohibition of Terrorist Incitement, Enhanced Steps to Prevent Armed Conflict*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002F0475:EN:HTML> (25.maj 2010).

--- 2010. *Security Council Committee established pursuant to resolution 1267 (1999) concerning Al-Qaida and the Taliban and Associated Individuals and Entities*. Dostopno prek: <http://www.un.org/sc/committees/1267/consolist.shtml> (25. maj 2010).

Oset, Matevž. 2007. *Terorizem: razmerje med zaznanim in dejanskim ogrožanjem varnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Poročilo o napredku na političnem in varnostnem področju z vrha EU in ZDA – EU-U.S. Summit Progress Report on Political and Security Issues. 2006. Dostopno prek: http://www.eurunion.org/eu/index.php?option=com_content&task=view&id=1552&Itemid=59 (22. april 2010).

Poročilo EU in ZDA o napredku političnih zadev – Progress Report on Political Issues. Dostopno prek: http://www.eurunion.org/eu/index.php?option=com_content&task=view&id=1513&Itemid=59 (20. april 2010).

Poročilo o napredku političnih in varnostnih zadev z vrha EU in ZDA - EU-U.S. Summit Progress Report on Political and Security Issues. 2006. Dostopno prek: http://www.eurunion.org/eu/index.php?option=com_content&task=view&id=1552&Itemid=59 (11. april 2010).

Poročilo o oceni grožnje organiziranega kriminala v EU – EU Organised Crime Threat Assessment. 2006. Dostopno prek: http://www.europol.europa.eu/publications/European_Organised_Crime_Threat_Assessment_%28OCTA%29/OCTA2006.pdf (18. april 2010).

Poročilo Skupine višjega nivoja na vrhu EU in ZDA – New Transatlantic Agenda Senior Level Group Report to the US-EU Summit. 1997. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/partner/summit/Summit9712/nta9712.htm> (24. april 2010).

Poročilo Skupine višjega nivoja na vrhu EU in ZDA – New Transatlantic Agenda Senior Level Group Report to the US-EU Summit. 1998a. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/partner/summit/Summit9805/nta9805.htm> (24. april 2010).

Poročilo Skupine višjega nivoja na vrhu EU in ZDA - New Transatlantic Agenda Senior Level Group Report to the US-EU Summit. 1998b. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/partner/nta9812.htm> (24. april 2010).

Poročilo Skupine višjega nivoja na vrhu EU in ZDA - New Transatlantic Agenda Senior Level Group Report to the US-EU Summit. 1999. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/partner/summit/Summit9912/SLGRept.html> (21. april 2010).

Poročilo Skupine višjega nivoja na vrhu EU in ZDA - New Transatlantic Agenda Senior Level Group Report to the US-EU Summit. 2000a. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/partner/summit/Summit0005/Conclusions.htm#SLG> (20. april 2010).

Predstavništvo Evropske komisije pri ZDA. 2010. Uradna spletna stran predstavništva. *EU-US Facts & Figures.* Dostopno prek: http://www.eurunion.org/eu/index.php?option=com_content&task=view&id=1746&Itemid=9 (6. april 2010).

Predstavništvo ZDA v Belgiji. 2003. *Skupek dejstev o sodelovanju na področju boja proti terorizmu, izdan s strani Bele hiše v okviru vrha EU in ZDA v Washingtonu*, 25. Junija 2003.

Dostopno prek: <http://www.uspolicy.be/Article.asp?ID=D5E1D3B2-DCAC-44B5-AC5D-929900A883DC> (15. marec 2010).

Preparatory Commission for the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization. 2010. Dostopno prek: <http://www.ctbto.org/> (19. maj 2010).

Prezelj, Iztok. 2001. Grožnje varnosti, varnostna tveganja in izzivi v sodobni družbi. *Teorija in praksa* 38 (1): 127-141.

--- 2002a. Konceptualizacija nacionalnih varnostnih interesov. *Teorija in praksa* 39 (4): 621-637.

--- 2002b. Kompleksno ogrožanje varnosti po terorističnem napadu na WTC in Pentagon. V *Nacionalna in mednarodna varnost*, ur. Marjan Malešič, 59-76. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Rizman, Polona. 2004. Terorizem v dobi globalizacije. *Teorija in praksa* 41 (3-4): 616-633.

Rizman, Rudi. 2001. Terorizem v globalni dobi. *Delo – Sobotna priloga* (15. september).

Rojko, Katarina. 2008. *Zveza Nato v boju zoper mednarodni terorizem*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Rummel, Reinhardt in Peter Schmidt. 1990. The Changing Security Framework. V *The Dynamics of European Integration*, ur. William Wallace, 51-72. London: Royal Institute of International Affairs.

Sarkesian, Sam C., John Allen Williams in Stephen J. Cimbala. 2002. *U.S. National Security: Policymakers, processes and politics*. London: Lynne Rienner Publishers.

Sauter, Mark A. in James Jay Carafano. 2005. *A complete guide to understanding, preventing and surviving terrorism: Homeland Security*. The McGraw-Hill Companies, Inc: New York.

Skupna izjava EU in ZDA na vrhu 2001a – EU-US Summit Statement. 2001a. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/partner/summit/Summit0106/Statement.htm> (21. april 2010).

Skupna izjava EU in ZDA o širjenju orožja za množično uničenje – Joint statement on Proliferation of Weapons of Mass Destruction. 2003. Dostopno prek: <http://www.uspolicy.be/Article.asp?ID=0082E016-8D1E-4DED-BD4D-E3C34EDE24F3> (21. april 2010).

Skupna izjava EU in ZDA o Severni Evropi – Joint Statement by the European Union and the United States on Northern Europe. 1999. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/partner/summit/Summit9912/JtNoEur.html> (20. april 2010).

Skupna izjava EU in ZDA o skupnih principih glede ročnega in lahkega orožja – EU-US Statement of Common Principles on Small Arms and Light Weapons. 1999. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/partner/summit/Summit9912/JtCPSALW.html> (23. april 2010).

Skupna izjava o Ukrajini – Joint Statement on Ukraine. 1997. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/partner/summit/Summit9712/ukrainst.htm> (24. april 2010).

Skupna izjava ZDA in EU o Ukrajini – U.S.-EU Summit Statement on Ukraine. 1999. Dostopno prek: http://useu.usmission.gov/Dossiers/US_EU_Summits/Jun2199_Bonn_Summit.asp (20. april 2010).

Skupni akcijski načrt EU in ZDA – Joint EU/US Action Plan. 1995. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/partner/actplan.htm> (24. april 2010).

Skupni program dela EU in ZDA za neširjenje orožja za množično uničenje – European Union and United States Joint Program of Work on the Non-Proliferation of Weapons of Mass Destruction. 2005. Dostopno prek: http://www.eurunion.org/eu/index.php?option=com_content&task=view&id=1554&Itemid=59 (21. maj 2010).

Smith, Julianne. 2008. *Transatlantic Relations under Obama Administration.* Dostopno prek: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Obama_Transatlantic_Relations.pdf (7. april 2010).

Sodelovanje EU in ZDA v boju proti globalnemu piratstvu in ponarejanju – US/EU Working Together to Fight against Global Piracy and Counterfeiting. 2005. Dostopno prek: http://www.eurunion.org/eu/index.php?option=com_content&task=view&id=1554&Itemid=59 (10. april 2010).

Sodelovanje EU in ZDA v okviru NTA – Highlights of EU-US Cooperation Under the New Transatlantic Agenda. 2000b. Dostopen prek: <http://www.eurunion.org/partner/summit/Summit0012/NTACoop.htm> (22. april 2010).

Sodelovanje ZDA in EU v okviru NTA – Highlights of U.S.-EU Cooperation Under the New Transatlantic Agenda. 2001. Dostopno prek: http://useu.usmission.gov/Dossiers/US_EU_Summits/Jun1401_Goteborg_Statement.asp (6. april 2010).

Svet Evropske unije. 2003a. *European Security Strategy*. 2003. Dostopno prek: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (6. maj 2010).

--- 2003b. *EU Strategy against proliferation of Weapons of Mass destruction*. Dostopno prek: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/st15/st15708.en03.pdf> (28. april 2010).

--- 2005. *The European Union Counter-Terrorism Strategy*. 2005. Dostopno prek: <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/05/st14/st14469-re04.en05.pdf> (28. april 2010).

--- 2007a. *Specific Programme 'Prevention, Preparedness and Consequence Management of Terrorism and other Security related risks'*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:058:0001:0006:EN:PDF> (25. maj 2010).

--- 2007b. *Specific Programme 'Prevention of and Fight against Crime'*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:058:0007:0012:EN:PDF> (28. april 2010).

Tatalović, Siniša, Grizold, Anton in Cvrtila, Vlatko. 2008. *Suvremene sigurnosne politike: Države i nacionalna sigurnost početkom 21. stoljeća*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.

The Center for Arms Control and Non-proliferation. 2010. *Factsheet on the Fissile Material Cutoff Treaty (FMCT)*. Dostopno prek: http://www.armscontrolcenter.org/policy/nuclearweapons/articles/071509_factsheet_fmct/ (19. maj 2010).

The United Nations Office at Geneva. 2010. *Disarmament*. Dostopno prek: <http://www.unog.ch/80256EE600585943/%28httpPages%29/2D415EE45C5FAE07C12571800055232B?OpenDocument> (19. maj 2010).

Toje, Asle. 2008. *America, the EU and Strategic Culture: Renegotiating the transatlantic bargain*. London in New York: Routledge.

Transatlantska deklaracija – Transatlantic Declaration on EC-US Relations. 1990. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/external_relations/us/docs/trans_declaration_90_en.pdf (12. marec 2010).

Transatlantsko partnerstvo za politično sodelovanje – Transatlantic Partnership on Political Cooperation. 1998. Dostopno prek: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-1998-05-25/pdf/WCPD-1998-05-25-Pg923.pdf> (20. april 2010).

Transkript tiskovne konference po izrednem sestanku EU in ZDA v Washingtonu. 2007. Dostopno prek: <http://www.eurunion.org/News/speeches/2007/070108jmb.htm> (10. april 2010).

Transkript tiskovne konference po sestanku EU in ZDA na ministrskem nivoju v Bruslju. 2003. Dostopno prek: <http://www.uspolicy.be/Article.asp?ID=9DE14894-FE4D-4CA4-96E9-06D028F5E461> (21. april 2010).

Transkript tiskovne konference po sestanku EU in ZDA na ministrskem nivoju – Press Availability after the U.S.-EU ministerial. 2002. Dostopno prek: <http://www.uspolicy.be/Article.asp?ID=98B661C6-6BD7-4B01-8779-F3F038EA7B36> (21. april 2010).

Transkript tiskovne konference po srečanju v Washingtonu. 2001. Dostopno prek: <http://useu.usmission.gov/Article.asp?ID=E47E9D49-E917-4253-9C77-A7436C7BBEFA> (24. april 2010).

Transkript tiskovne konference po vrhu EU in ZDA v Washingtonu. 2002. Dostopno prek: <http://useu.usmission.gov/Article.asp?ID=E4A82D05-08E6-4E42-AFE8-6C490D084440> (25. april 2010).

United Nations Office on Drugs and Crime. 2010a. *United Nations Convention against Transnational Organized Crime and its Protocols.* Dostopno prek: <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CTOC/index.html> (24. maj 2010).

United Nations Office on Drugs and Crime. 2010b. *United Nations counter-terrorism conventions.* Dostopno prek: <http://www.unodc.org/unodc/en/terrorism/conventions.html> (25. maj 2010).

U.S. Department of State. 2010. *Proliferation Security Initiative.* Dostopno prek: <http://www.state.gov/t/isn/c10390.htm> (18. april 2010).

Vander Beken, Tom, ur. 2006. *Measuring organised crime in Europe. A feasibility study of a risk-based methodology across the European Union.* Antwerp-Apeldoorn: Maklu Publishers.

Varnostni svet OZN. 1998. *Resolucija 1172, S/RES/1172/1998.* Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/158/60/PDF/N9815860.pdf?OpenElement> (19. maj 2010).

Varnostni svet OZN. 2004. *Resolucija 1540, S/RES/1540/2004*. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/328/43/PDF/N0432843.pdf?OpenElement> (24. maj 2010).

Varnostni svet OZN. 2009. *Resolucija 1887, S/RES/1887/2009*. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/523/74/PDF/N0952374.pdf?OpenElement> (25. maj 2010).

Vegič, Vinko. 2004. Razvoj in nekatere dileme evropske varnostne politike. *Teorija in praksa* 40 (3-4): 586- 93.

Wagley, John R. 2006. *Transnational Organized Crime: Principal Threats and U.S. Responses*. Dostopno prek: <http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL33335.pdf> (19. maj 2010).

Watson, Cynthia A. 2008. *U.S. National Security: A Reference Handbook, second edition*. ABC-CLIO: Santa Barbara.

Weidenfeld, Werner. 2007. Asia's rise mean we must re-think EU-US relations. V *Europe's World*. Paris: Institute for Security Studies.

Wirtz James. 2007. Weapons of Mass Destruction. V *Contemporary Security Studies*, ur. Alan Collins, 270-288. Oxford, New York: Oxford University Press.

Zaborowski, Marcin. 2006. *The EU-US Partnership: Delivering Results?* Dostopno prek: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/rep06-14.pdf> (25. april 2009).